

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΝΟΜΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ’

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2015-2016

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
Α.Μ. 843

**«Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΕΝΩΣΗΣ»**

Επιβλέποντες

Ρεβέκκα- Εμμανουέλα Παπαδοπούλου
Μεταξία Κουσκούνα
Γεώργιος Κυριακόπουλος

Αθήνα 2016

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

A. M.: 843

**«Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ
ΘΕΣΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ»**

Copyright © [*Αλεξάνδρα Παπαϊωάννου*], 2016

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τίτλο «Νομικές Διεθνείς Σπουδές» του Τμήματος Νομικής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Κατεύθυνση Ευρωπαϊκού Δικαίου).

Πριν την παρουσίαση του περιεχομένου της, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους που συνεργάστηκα μαζί τους και έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Ρεβέκκα-Εμμανουέλα Παπαδοπούλου, για την πολύτιμη καθοδήγησή της και την εμπιστοσύνη και εκτίμηση που μου έδειξε.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στους καθηγητές κκ. Μεταξία Κουσκουνά και Γεώργιο Κυριακόπουλο για τη συμμετοχή τους ως μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης της παρούσας εργασίας.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου, Κωνσταντίνο και Ελένη, καθώς και τα αδέρφια μου, Κυριακή και Γεώργιο- Μάριο, που με υπομονή και κουράγιο προσέφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας,

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ</u>	9
<u>I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	13
1) <u>Η δημοσιονομική σταθερότητα ως έννομο αγαθό στην ενωσιακή έννομη τάξη</u>	13
2) <u>Η διάρθρωση των αρμοδιοτήτων στον τομέα του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών</u>	15
α) Οικονομική Πολιτική (άρ. 120-126 ΣΛΕΕ)	16
β) Νομισματική Πολιτική (άρ. 127-135 ΣΛΕΕ)	18
3) <u>Ενωσιακά κείμενα παραγώγου δικαίου που άπτονται της δημοσιονομικής σταθερότητας</u>	19
4) <u>Δημοσιονομική σταθερότητα και οικονομική κρίση</u>	21
α) Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης	23
β) Η Ευρωπαϊκή Διευκόλυνση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας	25
<u>II. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ</u>	27
<u>ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Το χρονικό ίδρυσης του ΕΜΣ</u>	27
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ</u>	
<u>ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ</u>	
<u>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ</u>	31
A) Η ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡ. 48 ΠΑΡ. 6 ΣΛΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡ. 3 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 136 ΣΛΕΕ	32
1) <u>Η τροποποίηση του τρίτου μέρους της Συνθήκης ΣΛΕΕ</u>	33
2) <u>Τα αποτελέσματα της τροποποίησης στις αρμοδιότητες της Ένωσης</u>	36
B) Η ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΜΣ ΜΕ ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ	38
1) <u>Η συμβατότητα της Συνθήκης ΕΜΣ με τις ενωσιακές αρμοδιότητες στον τομέα της ΟΝΕ</u>	39
2) <u>Η ρήτρα «μη διάσωσης» (άρ. 125 ΣΛΕΕ)</u>	42

<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ</u>	
<u>ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ</u>	
<u>ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ</u>	47
A) ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΜΣ	48
1) <u>Δομή και όργανα του ΕΜΣ</u>	48
2) <u>Η αλληλεπίδραση του ΕΜΣ με τα θεσμικά όργανα της Ένωσης</u>	52
B) ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΜΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	56
1) <u>Οι δράσεις του ΕΜΣ</u>	57
2) <u>Οι δράσεις της ΕΔΧΣ</u>	63
<u>ΙΙΙ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	69
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι</u>	73
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ</u>	75
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	77

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Άρ.	Άρθρο/ Άρθρα
Βλ.	Βλέπε
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Δις	Δισεκατομμύριο/ δισεκατομμύρια
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΔΣ	Διοικητικό Συμβούλιο
ΕΔΧΣ/ EFSF	Ευρωπαϊκή Διευκόλυνση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας/ European Financial Stability Facility
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΜΣ /ESM	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας/ European Stability Mechanism
ΕΜΧΣ/ EFSM	Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης/ European Financial Stabilisation Mechanism
επ.	Επόμενο/ επόμενα
Επιμ.	Επιμέλεια
ΕΠολΔ	Εφαρμογές Πολιτικής Δικονομίας
ΕΣΚΤ	Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών

	Τραπεζών
Καν.	Κανονισμός
κλπ.	Και λοιπά
ΝομΒ	Νομικό Βήμα
ό.π.	όπως παραπάνω
παρ.	Παράγραφος/ Παράγραφοι
π.χ.	Παραδείγματος χάριν
σελ.	Σελίδα/ Σελίδες
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
σκ.	Σκέψη/ Σκέψεις
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Συλλ.	Συλλογή
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΣΣΑ	Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης
BVerfG	Bundesverfassungsgericht (<i>Γερμανικό Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο</i>)
DVBl	Deutsches Verwaltungsblatt
EuZW	Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
JA	Juristische Arbeitsblätter

JuS

Juristische Schulung

NJW

Neue Juristische Wochenschrift

No.

Number (*Αριθμός*)

ZSE

Zeitschrift für Staats- und
Europawissenschaften

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όπως είναι γενικά παραδεκτό, το ευρωπαϊκό οικοδόμημα δομήθηκε στη βάση μιας προϋπάρχουσας οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών στους κόλπους της ΕΚΑΧ και της ΕΚΑΕ. Πράγματι, μέχρι και σήμερα, η οικονομική συνεργασία των κρατών μελών αποτελεί έναν από τους κυριότερους άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφεται όλη η δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεδομένου του έντονου οικονομικού στοιχείου, που μέχρι και σήμερα χαρακτηρίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση, η έννοια της δημοσιονομικής σταθερότητας απέκτησε κεντρική σημασία για την επίτευξη των ενωσιακών στόχων. Στη συνέχεια θα ακολουθήσει μια συνοπτική παρουσίαση της δημοσιονομικής σταθερότητας ως εννόμου αγαθού στην έννομη τάξη, της διάρθρωσης των αρμοδιοτήτων στον τομέα της ΟΝΕ, των κειμένων παραγώγου δικαίου σχετικών με τη δημοσιονομική σταθερότητα αλλά και τις ενέργειες της Ένωσης στην προσπάθεια διατήρησης της δημοσιονομικής σταθερότητας ενόψει της οικονομικής κρίσης.

1) Η δημοσιονομική σταθερότητα ως έννομο αγαθό στην ενωσιακή έννομη τάξη

Πράγματι, ήδη μέσω του άρθρου 2 ΣυνθΕΚ η δημοσιονομική σταθερότητα είχε αναγνωρισθεί ως θεμελιώδης προτεραιότητα της (τότε) Κοινότητας¹. Οι επιμέρους παράμετροι της δημοσιονομικής σταθερότητας περιγράφονται αναλυτικά στο άρθρο 4, που προστέθηκε στην ΣυνθΕΚ με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) και αποτελεί το θεμέλιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ).

Στο πλαίσιο της ΣυνθΕΚ, η δημοσιονομική σταθερότητα νοείται ως έννομο αγαθό με δύο άξονες. Αρχικά, η ΟΝΕ, που περιγράφεται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 4, συνιστά ουσιαστικά τον «μηχανισμό» συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών, με απώτερο στόχο τη δημοσιονομική σταθερότητα και ανάπτυξη. Ο δεύτερος άξονας της δημοσιονομικής σταθερότητας αναλύεται στην δεύτερη παράγραφο του άρθρου 4 ΣυνθΕΚ και αποτελεί τη Νομισματική και

¹ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *Η δημοσιονομική σταθερότητα ως έννομο αγαθό στην κοινοτική έννομη τάξη*, σελ. 118 επ.

Συναλλαγματική Πολιτική. Είναι αξιοσημείωτο πως, σε αντίθεση με την Οικονομική Ένωση, στο πλαίσιο της οποίας τα κράτη διατηρούν την εθνική τους αρμοδιότητα σχετικά με τη χάραξη επιμέρους πολιτικών εντός του κοινοτικού πλαισίου, στο επίπεδο της Νομισματικής Ένωσης η αρμοδιότητα αυτή μεταβιβάζεται πλέον στην Κοινότητα. Παράλληλα, στο επίκεντρο της πολιτικής αυτής τίθεται η σταθερότητα των τιμών αλλά και η υποστήριξη των γενικών οικονομικών πολιτικών στην Κοινότητα.

Όπως συμβαίνει και με τους υπόλοιπους θεμελιώδεις στόχους της Ένωσης, όπως έχουν αποτυπωθεί στη Συνθήκη και αργότερα στην ΣΕΕ, η δημοσιονομική σταθερότητα εισάγεται ως γενική αρχή της Ένωσης στις ιδρυτικές συνθήκες. Έτσι, εναπόκειται στον ενωσιακό νομοθέτη (και δικαστή) να θέσει το ειδικότερο πλαίσιο συμβατότητας του παραγώγου ενωσιακού δικαίου με την αντίστοιχη επιδίωξη. Ωστόσο, στα πλαίσια του άρθρου 4 Συνθήκη ο ενωσιακός νομοθέτης ήταν αρκετά λεπτομερής, ορίζοντας τις κατευθυντήριες γραμμές λειτουργίας της ΟΝΕ, περιορίζοντας έτσι την διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών². Σε συνδυασμό με τη σταθερότητα των τιμών, που τίθεται ως ύψιστη προτεραιότητα, ορίζονται ως κριτήρια ορθής οικονομικής δράσης στα πλαίσια της Ένωσης τα υγιή δημόσια οικονομικά, οι υγιείς νομισματικές συνθήκες και το σταθερό ισοζύγιο πληρωμών. Παρατηρείται επομένως πως, σε σχέση με άλλους τομείς όπως η δημόσια υγεία και η περιβαλλοντική προστασία, το κανονιστικό πλαίσιο της ΟΝΕ έχει καθοριστεί σε ενωσιακό πλαίσιο με σαφώς πιο αυστηρούς όρους, πάντα με πυρήνα τη θεμελιώδη αρχή της δημοσιονομικής σταθερότητας.

Από τα παραπάνω συνάγεται πως ο συντονισμός και η κανονιστική παρέμβαση της δράσης των κρατών μελών από την Ένωση είναι καθοριστικά και απαραίτητα για την επίτευξη της δημοσιονομικής σταθερότητας, ενός αγαθού

² Οι ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στις διατάξεις των ιδρυτικών συνθηκών λαμβάνουν τη μορφή νομικού κανόνα «συνταγματικού» χαρακτήρα, ανώτερης δηλαδή τυπικής ισχύος (Ν. ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο I- Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σελ. 110 και Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, σελ. 433 επ.). Οι ρυθμίσεις αυτές πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου επιβάλλουν αντίστοιχες αναθεωρήσεις και ερμηνείες των συνταγματικών διατάξεων των κρατών μελών, οι οποίες πρέπει να βρίσκονται σε συμφωνία με το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο. Άλλωστε, η αναθεώρηση διατάξεων του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου σχετικά με την ΟΝΕ απαιτεί την ομοφωνία όλων των κρατών μελών της ευρωζώνης. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες καταδεικνύουν τη «δέσμευση» των κρατών μελών όσον αφορά το ρυθμιστικό πλαίσιο της ΟΝΕ και τη δυνατότητα απόκλισης από τις ενωσιακές ρυθμίσεις. Βλ. και F. AMTENBRINK/ J. DE HAAN, *Economic Governance in the European Union: Fiscal Policy Discipline versus Flexibility*, σελ. 1077 και M. HERDEGEN, *Price Stability and Budgetary Restraints in Economic and Monetary Union: The Law as Guardian of Economic Wisdom*, σελ. 9.

υπέρτατης σημασίας για το ενωσιακό οικοδόμημα³. Ωστόσο, η δημοσιονομική σταθερότητα διαφέρει από τα περισσότερα έννομα αγαθά του ενωσιακού δικαίου, καθώς πρόκειται για μια έννοια με έντονο οικονομικό χαρακτήρα. Η αναγωγή της σε έννομο αγαθό μέσω του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου σήμανε μεγάλες αλλαγές τόσο στην ενωσιακή, όσο και στις επιμέρους εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών: η σταθερότητα των τιμών, ως «μέσο επίτευξης» της δημοσιονομικής σταθερότητας καθίσταται θεμελιώδης κανόνας και πρότυπο (“Grundnorm”)⁴ της Ένωσης με σημαντικές νομικές, οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες, καθώς αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση για την επίτευξη των λοιπών στόχων της Ένωσης. Στα ίδια συμπεράσματα έχει καταλήξει, μέσω της νομολογίας του, και το ΔΕΚ⁵.

2) Η διάρθρωση των αρμοδιοτήτων στον τομέα του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών

Ήδη στο προοίμιο της ιδρυτικής Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) καταγράφεται ο θεμελιώδης στόχος των κρατών μελών να ενισχύσουν και να συγκλίνουν τις οικονομίες τους, αλλά και να ιδρύσουν την Οικονομική και Νομισματική ένωση (ΟΝΕ). Ο στόχος αυτός τίθεται στο πλαίσιο του οικονομικού προτύπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήτοι η οικονομία της αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό, που αποτελεί άλλωστε και έναν από τους βασικούς άξονες της και αποτυπώνεται στο άρ. 3 παρ. 3 της ΣΕΕ, ως απορρέουσα από την σταθερότητα των τιμών⁶. Ωστόσο, η οικονομική πολιτική της Ένωσης διαφέρει σημαντικά από την νομισματική της πολιτική. Η πρώτη αποτελεί, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 3 ΣΛΕΕ, αντικείμενο συντονισμού των κρατών μελών. Αντιθέτως, η νομισματική πολιτική, για τις χώρες με νόμισμα το ευρώ, ανήκει σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 ΣΛΕΕ στις αποκλειστικές αρμοδιότητες της Ένωσης⁷. Το άρθρο 119 ΣΛΕΕ ορίζει ωστόσο πως η

³ Το Γερμανικό Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο μάλιστα σε απόφασή του έχει χαρακτηρίσει την Κοινότητα ως «κοινότητα σταθερότητας». Βλ. BVerfG, 12/10/1993, *Manfred Brunner et al v. The European Union Treaty* (“Maastricht-Urteil”), διαθέσιμη στην ιστοσελίδα www.europarl.europa.eu/brussels/website/media/Basis/Vertraege/Pdf/Maastricht_Urteil_1993.pdf.

⁴ Βλ. HERDEGEN, *ό.π.*, σελ. 21.

⁵ Βλ. ΔΕΚ, 13/07/2004, Επιτροπή/ Συμβουλίου, C-27/04, Συλλ. σελ I- 6649, σκ. 74,81.

⁶ Βλ. Μ. ΚΡΗΤΙΚΟΣ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ*, σελ. 15-16.

⁷ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 330 επ. Σύμφωνα με την ίδια, ο περιορισμός της απόλυτης ενοποίησης μόνο στον τομέα της νομισματικής πολιτικής αποτελεί «βασική παθογένεια» και

δράση όλων των κρατών μελών βασίζεται στον στενό συντονισμό των οικονομικών πολιτικών τους, στην εσωτερική αγορά και στον καθορισμό κοινών στόχων προς επίτευξη αυτής. Στο πρωτογενές δίκαιο οι γενικές αρχές της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής αναλύονται στα άρ. 120-135 ΣΛΕΕ (πρώην 98-111 ΣυνθΕΚ). Αξίζει να αναφερθεί πως με τη Συνθήκη της Λισαβόνας και τις αλλαγές που επέφερε αυτή στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο δεν επήλθε καμία αλλαγή στο σύστημα της ΟΝΕ, όπως αυτό είχε διαμορφωθεί με τη ΣυνθΕΚ⁸.

α) Οικονομική Πολιτική (άρ. 120-126 ΣΛΕΕ)

Στον τομέα της οικονομικής πολιτικής, τα κράτη μέλη οφείλουν να συντονίζουν τις οικονομικές τους πολιτικές, οι οποίες αποτελούν θέμα κοινού ενδιαφέροντος για την Ένωση⁹. Στο πλαίσιο επομένως της οικονομικής πολιτικής η Ένωση διαθέτει συντονιστικές και όχι νομοθετικές αρμοδιότητες, γεγονός που καθιστά τον τομέα αυτό μάλλον τομέα διακυβερνητικής συνεργασίας.

Ωστόσο, τα παραπάνω δεν σημαίνουν πως το ενωσιακό δίκαιο δεν δεσμεύει τα κράτη μέλη όσον αφορά την οικονομική τους πολιτική. Αντιθέτως, με τη ΣΛΕΕ εισάγεται η αρχή της ατομικής ευθύνης κάθε κράτους μέλους για την οικονομική τους κατάσταση. Κάθε κράτος μέλος διατηρεί τα δικά του μακροοικονομικά στοιχεία (ελλείμματα δημοσίου τομέα, ισοζύγιο πληρωμών, πληθωρισμός κλπ.), ενώ δίνεται στα ενωσιακά όργανα η δυνατότητα προληπτικής παρέμβασης, με στόχο τη διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας στην Ένωση.

Τα ενωσιακά όργανα έχουν ενεργό ρόλο στον τομέα της οικονομικής πολιτικής της Ένωσης. Ειδικότερα, με το άρθρο 121 ΣΛΕΕ καθιερώνεται η αρχή του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, με ισχυρή επόπτευση από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Το Συμβούλιο διαθέτει ενεργό ρόλο, καθώς

«κατασκευαστικό σφάλμα» της ΟΝΕ, το οποίο ευθύνεται εν μέρει και για τις δυσκολίες αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης.

⁸ Βλ. Χ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, *Το δίκαιο της ΟΝΕ μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, σελ. 191. Έχει διατυπωθεί μάλιστα η άποψη πως η επιδίωξη της δημοσιονομικής σταθερότητας, ως στόχου γενικού ενωσιακού ενδιαφέροντος θα μπορούσε να επιφέρει περιορισμούς σε περιορισμούς και δικαιώματα, όπως π.χ. στην περίπτωση του άρ. 107 παρ. 2 γ) περί κρατικών ενισχύσεων προς την οικονομία κράτους μέλους και τον επακόλουθο περιορισμό της αρχής του ελεύθερου ανταγωνισμού. Βλ. Α. ΜΕΤΑΞΑΣ σε Β. ΧΡΗΣΤΙΑΝΟ, *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ*, σελ. 598-599 και Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 126.

⁹ Βλ. άρ. 2 παρ. 3, 5 παρ. 1, 119 και 121 ΣΛΕΕ.

προβαίνει κάθε χρόνο στη διατύπωση συστάσεων σχετικά με τους «γενικούς προσανατολισμούς των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών»¹⁰, ενώ ασκεί και γενικότερη εποπτεία στις επιμέρους οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών¹¹. Η διαδικασία έκδοσης των γενικών προσανατολισμών ενεργοποιείται με τη διατύπωση σύστασης της Επιτροπής απευθυνόμενη στο Συμβούλιο, το οποίο με ειδική πλειοψηφία αποφασίζει επί σχεδίου τους. Οι συστάσεις του Συμβουλίου προωθούνται στη συνέχεια στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και κοινοποιούνται στο Ευρωκοινοβούλιο. Οι παραπάνω συστάσεις προβλέπουν οδηγίες και μέτρα που καλύπτουν ευρύ φάσμα της μικροοικονομικής και μακροοικονομικής πολιτικής των κρατών¹². Παράλληλα, στην Επιτροπή ανατίθεται η αξιολόγηση των πολιτικών, αλλά και η παρακολούθηση της γενικότερης πορείας των κρατών μελών. Για την εξασφάλιση της πλήρους εποπτείας και του αποτελεσματικού συντονισμού των πολιτικών των κρατών μελών, η Επιτροπή υποβάλλει έκθεση το Συμβούλιο σχετικά με τις οικονομικές πολιτικές των κρατών, αλλά και την γενικότερη οικονομική κατάσταση της Ένωσης¹³. Το Συμβούλιο και το Ευρωκοινοβούλιο διαθέτουν νομοθετική αρμοδιότητα μόνο για τη ρύθμιση διαδικαστικών ζητημάτων πολυμερούς εποπτείας, εκδίδοντας Κανονισμούς με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία.

Αξιοσημείωτο είναι πως, σε αντίθεση με πολλούς άλλους τομείς της Ένωσης, η οικονομική πολιτική της φαίνεται να εξαιρείται από το γενικότερο πνεύμα αλληλεγγύης που ενθαρρύνεται στους κόλπους της Ένωσης¹⁴, με εξαίρεση τη δυνατότητα παρέμβασης του Συμβουλίου που προβλέπεται στο άρ. 122 ΣΛΕΕ για την αντιμετώπιση «έκτακτων καταστάσεων», όπως τον εφοδιασμό των προϊόντων, αλλά και φυσικών καταστροφών ή και έκτακτων περιστάσεων που εκφεύγουν του ελέγχου του. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει για ακόμα μια φορά την απουσία της ουσιαστικής ενοποίησης στον τομέα της οικονομικής πολιτικής.

¹⁰ Άρ. 121 παρ. 2 ΣΛΕΕ.

¹¹ Άρ. 121 παρ. 1 ΣΛΕΕ.

¹² Στις συστάσεις του Συμβουλίου δεν περιλαμβάνονται ζητήματα νομισματικής πολιτικής, καθώς αυτά ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης και ρυθμίζονται ειδικά από τα άρ. 127-135 ΣΛΕΕ.

¹³ Βλ. ΧΡ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης*, σελ. 27 επ.

¹⁴ Αξιοσημείωτη είναι π.χ. η ρήτρα μη διάσωσης του άρ. 125 ΣΛΕΕ, η οποία θα αναλυθεί εκτενώς παρακάτω.

β) Νομισματική Πολιτική (άρ. 127-135 ΣΛΕΕ)

Οι ενωσιακές ρυθμίσεις περί νομισματικής πολιτικής αφορούν όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης¹⁵. Στη ΣΛΕΕ περιέχονται και ειδικές ρυθμίσεις για τα κράτη μέλη με νόμισμα το ευρώ (άρ. 136 επ. ΣΛΕΕ). Στον τομέα της νομισματικής πολιτικής καθοριστικό ρόλο κατέχουν το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η Οικονομική και Δημοσιονομική Επιτροπή, η οποία συγκροτήθηκε με το άρ. 134 ΣΛΕΕ και αντικατέστησε τη Νομισματική Επιτροπή.

Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ) αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών¹⁶. Το ΕΣΚΤ δεν αποτελεί όργανο της Ένωσης ούτε διαθέτει νομική αυτοτέλεια έναντι των οργάνων που το απαρτίζουν. Πρωταρχική του μέριμνα συνιστά η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, υποστηρίζοντας τις γενικές οικονομικές πολιτικές της Ένωσης και ενεργώντας σύμφωνα με την αρχή της οικονομίας της αγοράς¹⁷. Σύμφωνα με το άρ. 127 ΣΛΕΕ, το ΕΣΚΤ εφαρμόζει την νομισματική πολιτική της Ένωσης, διενεργεί πράξεις συναλλάγματος και διαχειρίζεται τα επίσημα συναλλαγματικά διαθέσιμα των κρατών μελών για την ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμών. Παράλληλα, συμβάλλει σημαντικά στην προληπτική εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων και διασφαλίζει την σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το ΕΣΚΤ διοικείται από το ΔΣ και την Εκτελεστική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Το Καταστατικό του περιέχεται στο ειδικό Πρωτόκολλο 4 που προσαρτάται στις Συνθήκες.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) άρχισε να λειτουργεί την 1^η Ιουλίου 1998. Συγκεκριμένα, πρόκειται για ένα αυτόνομο και πολιτικά ανεξάρτητο όργανο, στο οποίο έχει μεταβιβασθεί η αποκλειστική αρμοδιότητα άσκησης της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης¹⁸. Με το άρθρο 13 ΣΛΕΕ η ΕΚΤ θεωρείται πλέον θεσμικό όργανο της Ένωσης και είναι το μοναδικό με ξεχωριστή νομική προσωπικότητα. Οι

¹⁵ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 335 επ.

¹⁶ Άρ. 282 παρ. 1 ΣΛΕΕ.

¹⁷ Βλ. D. ADAMSKI, *National Power Games and Structural Failures in the European Macroeconomic Governance*, σελ. 1320 επ.

¹⁸ Την ίδια θέση επανέλαβε και ο Γενικός Εισαγγελέας στις προτάσεις του στην υπόθεση του ΔΕΚ, 03/10/2002, *Επιτροπή/ΕΚΤ*, Συλλ. σελ. I- 7147, σκ. 148.

αρμοδιότητες και τα καθήκοντα της περιγράφονται στα άρ. 127 επ. ΣΛΕΕ. Καθώς η δημοσιονομική σταθερότητα αποτελεί τον απόλυτο και μοναδικό στόχο της ΕΚΤ, αυτή είναι αρμόδια για την επίβλεψη και έλεγχο της δράσης των κρατών μελών, αλλά και η επιβολή κυρώσεων και προστίμων¹⁹ στα κράτη μέλη σε περίπτωση παραβάσεων. Προς εκτέλεση των καθηκόντων της, η ΕΚΤ εκδίδει κανονισμούς, αποφάσεις, συστάσεις αλλά και γνώμες²⁰ (άρ. 132 παρ. 1 ΣΛΕΕ). Όπως και στα πλαίσια της ΣυνθΕΚ, η ΕΚΤ είναι ένα πλήρως ανεξάρτητο όργανο που δεν δέχεται καμία οδηγία ή υπόδειξη, υπόκειται ωστόσο στον έλεγχο τόσο του ΔΕΕ όσο και του Ελεγκτικού Συνεδρίου²¹. Σημειώνεται πως η ΕΚΤ νομιμοποιείται παθητικά στα πλαίσια προσφυγής ακύρωσης²², αλλά και προσφυγής κατά παράλειψης²³, ενώ ενέχει αυτοτελή ευθύνη αποζημίωσης για κάθε ζημία σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα²⁴.

Οι ειδικές διατάξεις για τα κράτη μέλη με κοινό νόμισμα το ευρώ (άρ. 134-136 ΣΛΕΕ) θέτουν ως πρωταρχικό στόχο την σταθερότητα του ευρώ και προβλέπουν ενισχυμένο συντονισμό και αυξημένη εποπτεία επί των μελών της ευρωομάδας²⁵ (Eurogroup). Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο, προβλέπονται συναντήσεις των υπουργών οικονομικών της Ευρωομάδας για τη συζήτηση και αντιμετώπιση ζητημάτων που άπτονται του ενιαίου νομίσματος.

3) Ενωσιακά κείμενα παραγώγου δικαίου που άπτονται της δημοσιονομικής σταθερότητας

Για την επίτευξη του θεμελιώδους στόχου της δημοσιονομικής σταθερότητας η Ένωση προχώρησε στην έκδοση μιας πληθώρας πράξεων παραγώγου ενωσιακού δικαίου. Μία από τις πιο σημαντικές ενέργειες της Ένωσης αποτελεί το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης²⁶. Το ΣΣΑ αποτελείται από τον Καν. 1466/1997²⁷, τον

¹⁹ Άρ. 132 παρ. 3 ΣΛΕΕ.

²⁰ Τα χαρακτηριστικά των πράξεων αυτών είναι όμοια με εκείνα των πράξεων του άρ. 288 ΣΛΕΕ. Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, σελ. 337.

²¹ Ο ενωσιακός νομοθέτης έχει μάλιστα αρμοδιότητα λήψης μέτρων που δεσμεύουν και την ΕΚΤ. Βλ. ΔΕΚ, 03/10/2002, *Επιτροπή/ΕΚΤ*, Συλλ. σελ. I- 7147, σκ. 131, 135, 136.

²² Άρ. 263 παρ. 1 ΣΛΕΕ.

²³ Άρ. 265 παρ. 1 ΣΛΕΕ.

²⁴ Άρ. 340 παρ. 3 ΣΛΕΕ.

²⁵ Άρ. 136 ΣΛΕΕ. Ειδική ανάλυση για το άρθρο αυτό θα παρατεθεί παρακάτω.

²⁶ Βλ. Ν. ΜΠΑΡΜΠΑΣ, *Η εφαρμογή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης από δημοσιονομικής άποψης: η περίπτωση της Ελλάδας*, σελ. 88 επ.

Καν. 1467/1997²⁸ και το σχετικό Ψήφισμα²⁹, που εκδόθηκαν με βάση το άρθρο 99 παρ. 5 ΣυνθΕΚ (νυν 121 ΣΛΕΕ)³⁰. Με το ΣΣΑ η δημοσιονομική σταθερότητα οριοθετείται πλέον με πολύ σαφείς και ακριβείς όρους³¹. Ο μηχανισμός που προβλέφθηκε στο ΣΣΑ στηρίζεται στη λογική της εγκαθίδρυσης δημοσιονομικής πειθαρχίας και λήψης μέτρων λιτότητας μεταξύ των κρατών-μελών, η οποία συνδυάζεται με την υποχρέωση συντονισμού της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής τους.

Ειδικότερα, στα πλαίσια του ΣΣΑ προβλέπονται «προγράμματα σύγκλισης», που καταρτίζονται από τα κράτη μέλη. Αξιοσημείωτο είναι πως ακόμα και για τα κράτη μέλη εκτός ευρωζώνης προβλέπεται σύγκλιση υψηλού βαθμού. Τα παραπάνω προγράμματα τίθενται υπό τον έλεγχο της Επιτροπής και του Συμβουλίου, που έχουν ευρεία διακριτική ευχέρεια προς διενέργεια του ελέγχου αυτού, ώστε να διαπιστώσουν τη δυνατότητα υλοποίησης των στόχων που θέτει κάθε κράτος μέλος με βάση τα μέτρα που περιγράφονται αλλά και τις οικονομικές παραδοχές που αναλύονται³². Έτσι, με το παραπάνω νομικό πλαίσιο, τα όργανα της Ένωσης αποκτούν έναν αρκετά ενεργό και ουσιαστικό ρόλο στην επίτευξη της δημοσιονομικής σταθερότητας, με τη δυνατότητα έκδοσης συστάσεων και επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης των κρατών μελών. Ομοίως, ο Καν. 1467/1997, που αφορά τη «διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος»³³, προβλέπει για πρώτη φορά απόλυτες τιμές οικονομικών μεγεθών σε κείμενο κοινοτικού δικαίου, αλλά και αυστηρό μηχανισμό κυρώσεων σε περίπτωση υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος, από συστάσεις έως και πρόστιμα. Μετά από πρόταση της Επιτροπής³⁴ το ΣΣΑ αναθεωρήθηκε με τους Κανονισμούς 1055/2005³⁵ και 1056/2005³⁶, με την εισαγωγή ρυθμίσεων μεριμνούν περισσότερο για τις εκάστοτε ανάγκες και

²⁷ Κανονισμός 1466/1997 του Συμβουλίου της 07/07/1997 για την ενίσχυση της εποπτείας της δημοσιονομικής κατάστασης και την εποπτεία και τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών.

²⁸ Κανονισμός 1476/1997 του Συμβουλίου της 07/07/1997 για την επιτάχυνση και την διασαφήνιση της εφαρμογής της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος.

²⁹ Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για το σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης, Άμστερνταμ, 17 Ιουνίου 1997.

³⁰ Βλ. F. AMTENBRINK/ J. DE HAAN, ό.π., σελ. 1084 και G. BARRETT, *Economic and Monetary Union-The Third Stage: An Examination of the Treaty and Non- Treaty Basis of EMU*, σελ. 17.

³¹ Βλ. Ν. ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ, *Το παράδειγμα της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης*, σελ. 134.

³² Βλ. F. AMTENBRINK/ J. DE HAAN, ό.π., σελ. 1086.

³³ Πρόκειται για έννοια που εισάγεται ήδη στο πρωτογενές δίκαιο, ήτοι στο άρ. 104 παρ. 2 ΣυνθΕΚ.

³⁴ Τον Σεπτέμβριο του 2004 η Επιτροπή εξέδωσε μια Ανακοίνωση, βάσει της σχετικής Δήλωσης του Συμβουλίου στις 18/06/2004, όπου υπογραμμίστηκε και πάλι η ανάγκη έμφασης στην «οικονομική λογική του δημοσιονομικού πλαισίου».

³⁵ Καν. 1055/2005 του Συμβουλίου της 27/06/2005.

³⁶ Καν. 1056/2005 του Συμβουλίου της 27/06/2005.

δυνατότητες κάθε κράτους μέλους³⁷, διατηρώντας ωστόσο τον αυστηρό στόχο της σταθερότητας των τιμών.

Μία ακόμη προσπάθεια επίτευξης της δημοσιονομικής σταθερότητας στην Ένωση αποτέλεσε η «Στρατηγική της Λισαβόνας». Πρόκειται για ένα σχέδιο ανάπτυξης που συμπεριέλαβε συγκεκριμένους στόχους, αλλά και τα μέσα επίτευξής τους, και καταρτίστηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Λισαβόνα τον Μάρτιο του 2000. Κεντρικός σκοπός της ήταν να καταστήσει την Ένωση πιο ανταγωνιστική μέχρι το 2010. Σε αντίθεση με το ΣΣΑ, η Στρατηγική της Λισαβόνας δεν αποτελεί ένα νομικά δεσμευτικό κείμενο, αλλά αποτέλεσε σημείο αναφοράς για τη τροποποίηση πληθώρας νομοθετημάτων παραγώγου δικαίου (οδηγιών και κανονισμών) με βασική προϋπόθεση τη δημοσιονομική σταθερότητα. Άλλωστε, όλοι οι στόχοι που αναφέρονται στη Στρατηγική της Λισαβόνας έχουν ως θεμέλιο την υγιή οικονομική κατάσταση κάθε κράτους μέλους, ώστε να καθίσταται δυνατή η ανταγωνιστική και βιώσιμη ανάπτυξη.

4) Δημοσιονομική σταθερότητα και οικονομική κρίση

Η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση στις ΗΠΑ, η οποία προκλήθηκε από τη χορήγηση εκ μέρους των τραπεζών, αδιάκριτα και με ιδιαίτερος ευνοϊκούς όρους, δανείων κάθε είδους, κυρίως στεγαστικών, που αποδείχθηκε αδύνατον να αποπληρωθούν, επεκτάθηκε και μεταδόθηκε, λόγω της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, στην ευρωπαϊκή ήπειρο και έπληξε ευρωπαϊκά κράτη, όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Κύπρος, . Στα πρώιμα στάδια της η κρίση εκδηλώθηκε ως οξεία έλλειψη ρευστότητας των χρηματοοικονομικών θεσμικών οργάνων με το πραγματικό ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση να συρρικνώνεται κατά περίπου 4% το 2009, με αυτή να είναι η μεγαλύτερη συρρίκνωσή του στην ιστορία της Ένωσης. Η κρίση αυτή ανέδειξε τις συστημικές αδυναμίες του εγχειρήματος της Ευρωζώνης και κατέστησε σαφές στους ενωσιακούς θεσμούς και στα κράτη-μέλη ότι η οικονομική και νομισματική σταθερότητα δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με τα καθιερωμένα νομικά μέσα και πράξεις, καθόσον υπάρχει ανάγκη παρακολούθησης, έγκαιρης παρέμβασης και λήψης αποφάσεων με τρόπο ταχύ, ευέλικτο και προσαρμοσμένο στις περιστάσεις, ώστε να αντιμετωπίζονται οι επιθέσεις των αγορών. Οι

³⁷ Βλ. R. SMITS, *Some Reflections on Economic Policy*, σελ. 12.

χρηματοοικονομικές δυσχέρειες ενός κράτους μέλους μπορούν γρήγορα να απειλήσουν τη μακροχρηματοοικονομική σταθερότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό της μέσω διαφόρων διαύλων εξάπλωσης και ιδιαίτερα στην Ευρωζώνη, όπου οι οικονομίες, και οι χρηματοπιστωτικοί τομείς αποτελούν συγκοινωνούντα δοχεία.

Θεσμοί όμως ή μηχανισμοί οικονομικής και δημοσιονομικής διακυβέρνησης και αντιμετώπισης εξαιρετικών καταστάσεων ή κρίσεων απουσίαζαν από την Ευρώπη, δεδομένου ότι στις Συνθήκες δεν προβλεπόταν διαδικασία παροχής χρηματοπιστωτικής στήριξης σε κράτη μέλη που αντιμετώπιζαν προβλήματα χρηματοδότησης, τόσο στο πλαίσιο της Οικονομικής όσο και της Νομισματικής Ένωσης³⁸. Έτσι, η κατάσταση που διαμορφώθηκε στην Ευρωζώνη, με την κρίση χρέους των κρατών να εντείνεται, την ύφεση να επιτείνεται, την ανάκαμψη να καθυστερεί και κυρίως τις αγορές να επιτίθενται ανεξέλεγκτα, ανάγκασε τα κράτη-μέλη της να επινοήσουν Μηχανισμούς άμεσης οικονομικής παρέμβασης, που χωρίς να αντιτίθενται στο πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο, προχωρούσαν περαιτέρω, προδικάζοντας ή προοιωνιζόμενοι μια μελλοντική τροποποίηση των Ευρωπαϊκών Συνθηκών, στο όνομα της αντιμετώπισης των σοβαρών δημοσιονομικών προβλημάτων.

Ενόψει αυτών, με καθυστερήσεις μεν και εσωτερικές διαφωνίες, τα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης και υπό τη σκιά δραματικών εξελίξεων στις διεθνείς αγορές ομολόγων αντέδρασαν με αποφασιστικότητα σε αυτή την πολύ αντίξοχη συγκυρία και, παρά τις δυσκολίες λήψης αποφάσεων μεταξύ κρατών με διαφορετικές οικονομικές συνθήκες, αντιλήψεις και συμφέροντα, ανέλαβαν συντονισμένη δράση, προκειμένου να διασφαλιστεί η δημοσιονομική σταθερότητα στο σύνολο της ευρωζώνης και να τεθεί εκ νέου η ανάπτυξη σε διατηρήσιμη τροχιά. Λήφθηκαν πολλά μέτρα τα οποία ήταν πρωτοπόρα, δεν προβλέπονταν από τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεωρούνταν αδιανόητα πριν από την κρίση και τις επιθέσεις των παγκόσμιων αγορών κατά των αδύναμων χωρών της Ευρωζώνης και του ίδιου του ευρώ.

Σε πρώτη φάση τα προβλήματα αυτά αντιμετωπίστηκαν μεμονωμένα και προσωρινά, όπως με το σχήμα με το οποίο παρασχέθηκε η πρώτη στήριξη στην Ελλάδα. Στη συνέχεια όμως, το 2010 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Σύστημα

³⁸ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 334, 337.

Χρηματοοικονομικής Εποπτείας (ΕΣΧΕ), το οποίο συγκεντρώνει τους φορείς που ασκούν χρηματοοικονομική εποπτεία σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο, δηλαδή το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου, την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών, την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων και την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών. Συγχρόνως υιοθετήθηκαν το Σύμφωνο για το Ευρώ+, η στρατηγική «Ευρώπη 2020» και το «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο», που στοχεύουν στο να οδηγήσουν σε καλύτερο συντονισμό των οικονομικών πολιτικών, με στόχο την τόνωση της ανταγωνιστικότητας και συνακόλουθα την επίτευξη υψηλότερου βαθμού σύγκλισης³⁹. Κυρίως όμως μέσα σε δύο χρόνια, από το 2010 έως το 2012, δημιουργήθηκαν ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης (ΕΜΧΣ) και η Ευρωπαϊκή Διευκόλυνση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΔΧΣ),

α) Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης

Ειδικότερα, ο ΕΜΧΣ⁴⁰ ήταν ένα από τα πρώτα όργανα που δημιούργησε το Μάιο του 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και τη συντονισμένη και ταχεία βοήθεια για τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συγκεκριμένα, αποτέλεσε προσωρινό μηχανισμό και πρόγραμμα χρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης σε κράτη μέλη της Ευρωζώνης, ύψους έως 60 δις ευρώ, που βασίστηκε σε κεφάλαια τα οποία αντλήθηκαν από τις χρηματοπιστωτικές αγορές στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κατοχυρώθηκαν από την Επιτροπή, χρησιμοποιώντας τον προϋπολογισμό της Ένωσης ως εγγύηση. Λειτουργήσε υπό την εποπτεία της Επιτροπής, αποσκοπώντας στη διατήρηση της σταθερότητας με την παροχή οικονομικής βοήθειας προς τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν είχαν πρόσβαση σε χρηματοδότηση από τις αγορές. Ως νομική βάση για την εγκαθίδρυσή του χρησιμοποιήθηκε η διάταξη του άρθρου 122 § 2 της ΣΛΕΕ, βάσει της οποίας εκδόθηκε ο Κανονισμός 407/2010. Ωστόσο, έντονη σύγκρουση προκάλεσε το ζήτημα του αν η παγκόσμια οικονομική κρίση μπορεί να θεωρηθεί ως έκτακτο γεγονός, εκφεύγον εκ του ελέγχου του κράτους, παράγοντας που αποτελεί προϋπόθεση του άρ.

³⁹ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 348-349.

⁴⁰ European Financial Stabilization Mechanism (EFSM).

122 ΣΛΕΕ⁴¹, αλλά και το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του άρ. 122 και του άρ. 125 ΣΛΕΕ, που εισάγει την ρήτρα μη διάσωσης⁴².

Η ενεργοποίησή του ΕΜΧΣ έγινε στο πλαίσιο ενός κοινού προγράμματος στήριξης Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΔΝΤ και επέβαλε ισχυρούς όρους οικονομικής πολιτικής στο υποστηριζόμενο κράτος μέλος οι οποίοι εξυπηρετούσαν διπλό σκοπό, αφενός δηλαδή τη διατήρηση της βιωσιμότητας των δημοσίων οικονομικών του και αφετέρου την αποκατάσταση της ικανότητάς του να αποκτήσει χρηματοδότηση από τις αγορές⁴³. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Καν. 407/2010, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος υπέγραφε ένα «Μνημόνιο Συνεννόησης» με την Επιτροπή, το οποίο περιέγραφε τους όρους της παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας αλλά και την γενική οικονομική πολιτική προσαρμογής που όφειλε να υιοθετήσει το κράτος, υπό την επίβλεψη του Συμβουλίου⁴⁴. Ο Μηχανισμός ενεργοποιήθηκε για την Ιρλανδία (22,4 δισεκατομμύρια ευρώ μεταξύ 2010 και 2013), την Πορτογαλία (26 δισεκατομμύρια ευρώ μεταξύ 2011 και 2014) και για το τρίμηνο πρόγραμμα-γέφυρα για την Ελλάδα (7,2 δισεκατομμύρια ευρώ το 2015)⁴⁵.

Πρέπει να σημειωθεί ότι σε αντίθεση με τα ταμεία στήριξης που ιδρύθηκαν στη συνέχεια (ΕΔΧΣ και ΕΜΣ), ο ΕΜΧΣ άντλησε τα χρήματά του από τις αγορές⁴⁶, με εγγύηση τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον οποίο μετέχει το σύνολο των χωρών της Ένωσης και όχι μόνο τα μέλη της Ευρωζώνης. Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που υπήρξαν έντονες αντιρρήσεις για τη χρηματοδότηση του προγράμματος-γέφυρας των 7 δις προς την Ελλάδα από χώρες οι οποίες δε

⁴¹ Βλ. V. REDING, *Η Ευρώπη, το δίκαιο και οι γερμανικοί νόμοι: μια παρέμβαση του Λουξεμβούργου*, σελ. 549 επ.

⁴² Όσον αφορά το άρ. 125 ΣΛΕΕ, επικράτησε η άποψη πως το προαναφερθέν άρθρο δεν εμποδίζει την παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας ενός κράτους μέλους από άλλα κράτη μέλη. Ωστόσο, η βοήθεια αυτή δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αξιωθεί από τους κόλπους της Ένωσης. Βλ. C. HERRMANN, *Griechische Tragödie- Der währungsverfassungsrechtliche Rahmen für die Rettung, den Austritt oder den Ausschluss von überschuldeten Staaten aus der Eurozone*, σελ. 414.

⁴³ Βλ. A. DE GREGORIO MERINO, *Legal Developments in the Economic and Monetary Union during the Debt Crisis: the Mechanisms of Financial Assistance*, σελ. 1618 επ.

⁴⁴ Το μνημόνιο στη συνέχεια υποβαλλόταν στο Ευρωκοινοβούλιο και Συμβούλιο, που αποφάσιζε επί της παροχής βοήθειας μετά από πρόταση της Επιτροπής. Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 344.

⁴⁵ Στην Ελλάδα εκδόθηκε ο ν. 3845/2010 («Μέτρα για την εφαρμογή μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο»), η νομιμότητα και συνταγματικότητα του οποίου αμφισβητήθηκε έντονα, αλλά επιβεβαιώθηκε στη συνέχεια με την απόφαση 668/2012 της Ολομέλειας του ΣτΕ. Βλ. Π. ΠΙΚΡΑΜΜΕΝΟΣ, *Δημόσιο δίκαιο σε έκτακτες συνθήκες από την οπτική της ακυρωτικής διοικητικής διαδικασίας*, σελ. 2644 επ και Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, *Η χαμένη τιμή της Ελληνικής Δημοκρατίας: ο μηχανισμός «στήριξης της ελληνικής οικονομίας» από την οπτική της εθνικής κυριαρχίας και της δημοκρατικής αρχής*, σελ. 87 επ.

⁴⁶ Συγκεκριμένα, η χρηματοδότηση προερχόταν από την Ένωση, το ΔΝΤ αλλά και από τα κράτη μέλη. Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 345

μετέχουν στην Ευρωζώνη. Η απόφαση πάντως για τη χρήση του ΕΜΧΣ απαιτούσε ενισχυμένη πλειοψηφία και όχι ομοφωνία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ήτοι συμφωνία από 15 χώρες που αντιπροσωπεύουν το 65% του πληθυσμού της. Ως εκ τούτου μπορούσε να παρακαμφθεί η αντίρρηση μιας ή και περισσότερων χωρών.

β) Η Ευρωπαϊκή Διευκόλυνση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας

Τον Σεπτέμβριο του 2010, το Συμβούλιο υιοθέτησε το «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο», που επέβαλλε στα κράτη μέλη την υποχρέωση να κοινοποιούν στην Επιτροπή τους εθνικούς τους προϋπολογισμούς ένα εξάμηνο νωρίτερα από το 2011, με σκοπό τον έγκυρο εντοπισμό μεγάλων ελλειμμάτων⁴⁷. Παράλληλα, δημιουργήθηκε η ΕΔΧΣ⁴⁸ ως ξεχωριστή οντότητα και όργανο ειδικού σκοπού (*special purpose vehicle* – φορέας ειδικού σκοπού). Πρόκειται όμως για προσωρινό και πάλι μηχανισμό σταθεροποίησης, που συμφωνήθηκε από τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με διεθνή σύμβαση εκτός ενωσιακού πλαισίου, χωρίς ωστόσο να αποτελεί διεθνή οργανισμό αλλά ανώνυμη εταιρία που διέπεται από το δίκαιο του Λουξεμβούργου, στις 9 Μαΐου 2010. Ως επίσημη ημερομηνία ίδρυσής της τέθηκε η 7η Ιουνίου 2010 και άρχισε τη δράση της στις 4 Αυγούστου 2010 με στόχο, όπως και ο ΕΜΧΣ, τη διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας στην Ευρώπη με την παροχή οικονομικής βοήθειας προς τα κράτη της ευρωζώνης που βρίσκονταν σε οικονομική δυσκολία και περιβάλλον κρίσης δημοσίου χρέους. Η ΕΔΧΣ ενισχύοταν οικονομικά τόσο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων όσο και την ίδια την Επιτροπή⁴⁹. Η δανειοδοτική ικανότητά της ανερχόταν σε 440.000.000.000 ευρώ και αντλούσε κεφάλαια από την αγορά με την έκδοση ομολόγων και άλλων χρεογράφων, προκειμένου να παράσχει δάνεια προς κράτη που είχαν ανάγκη στήριξης, ενώ μπορούσε να αγοράσει και ομόλογα των κρατών αυτών ή να προχωρήσει σε αναδιάρθρωση των κεφαλαίων των τραπεζών τους. Η έκδοση των ομολόγων της έπρεπε να συνοδεύεται από εγγυήσεις που παρέχονταν από τα κράτη μέλη της

⁴⁷ Βλ. «Η οικονομική και νομισματική Ένωση και το ευρώ», σελ. 10-11, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα europa.eu/pol/emu/flipbook/el/files/na7012001elc_002.pdf.

⁴⁸ European Financial Stability Facility (EFSF).

⁴⁹ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 345.

ευρωζώνης ανάλογα με το μερίδιό τους στο καταβεβλημένο κεφάλαιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ).

Ο δανεισμός από την ΕΔΧΣ λάμβανε χώρα κατόπιν αιτήματος υποστήριξης από το κράτος που δεν ήταν πλέον σε θέση να δανειστεί από τις αγορές σε αποδεκτές τιμές, προηγουμένως όμως ένα οικονομικό πρόγραμμα της χώρας αυτής θα έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΔΝΤ, να έχει γίνει ομόφωνα δεκτό από το Eurogroup και να έχει υπογραφεί ένα σχετικό «μνημόνιο κατανόησης»⁵⁰ για τους όρους του δανεισμού. Η ΕΔΧΣ ενεργοποιήθηκε και παρέσχε βοήθεια στην Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα. Η συμφωνία για τη δημιουργία της αποτέλεσε αναγνώριση της έντασης και της έκτασης του προβλήματος σταθερότητας στην οικονομία της Ευρώπης και ταυτόχρονα διεύρυνση του ΕΜΧΣ, ο οποίος δεν είχε καταφέρει να αντιμετωπίσει την κρίση. Η προσδοκία ωστόσο των ευρωπαϊκών αρχών ότι ο νέος μηχανισμός θα λειτουργούσε αποτελεσματικότερα λόγω της επίσημης θεσμοθέτησης του, καθώς και λόγω της αύξησης των σχετικών κεφαλαίων, απεδείχθη υπερβολικά αισιόδοξη.

Ο προσωρινός χαρακτήρας των οργανισμών αυτών αλλά και η ανεπάρκεια για τη διασφάλιση συνδρομής σε ευρωπαϊκά κράτη που αντιμετώπιζαν κρίση χρέους, κατέστησαν έντονη την ανάγκη εύρεσης μιας πιο μόνιμης λύσης. Έτσι, τον Ιούνιο του 2013, αντικαταστάθηκαν από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, με συνέπεια να οδηγηθούν στη δημιουργία ενός μόνιμου πλέον μηχανισμού χρηματοπιστωτικής συνδρομής του ΕΜΣ.

Στη συνέχεια θα ακολουθήσει εκτενής ανάλυση σχετικά με τον ΕΜΣ στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ**), τόσο ως προς την ίδρυση του μηχανισμού αυτού και των ζητημάτων συμβατότητάς του με το ενωσιακό δίκαιο (**ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'**), αλλά και ως προς τις γενικές αρχές που διέπουν τη δράση του, τον σκοπό δράσης του, την αλληλεπίδρασή του με τα λοιπά όργανα της Ένωσης και τις ενέργειές του μέχρι και σήμερα (**ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'**).

⁵⁰ Αντίστοιχα με τα Μνημόνια Συνεννόησης που υπογράφονται στα πλαίσια χρηματοδότησης εκ του ΕΜΣ (*Memorandums of Understanding*).

II. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Το χρονικό ίδρυσης του ΕΜΣ

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, αναγνωρίζοντας την ανεπάρκεια των μέχρι τότε υφιστάμενων μηχανισμών διατήρησης της δημοσιονομικής σταθερότητας στην Ένωση, συμφώνησε στις 17 Δεκεμβρίου 2010 για την ανάγκη θέσπισης ενός μόνιμου μηχανισμού σταθερότητας από τα κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ⁵¹, που θα διασφαλίζει τη χρηματοοικονομική σταθερότητα του συνόλου της Ευρωζώνης και θα αναλάβει το έργο το οποίο διεκπεραίωναν μέχρι τότε η ΕΔΧΣ και ο ΕΜΧΣ. Στην ίδια συνεδρίαση συμφωνήθηκε ότι η Συνθήκη της Λισαβόνας θα πρέπει να τροποποιηθεί, δεδομένου ότι, καθώς ο ανωτέρω μηχανισμός αποσκοπεί στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της ευρωζώνης συνολικά, το άρθρο 122 παρ. 2 ΣΛΕΕ δεν μπορούσε να έχει εφαρμογή. Συνακόλουθα αποφασίστηκε να προστεθεί μια νέα παράγραφος στο άρθρο 136 της Συνθήκης μέσω της απλουστευμένη διαδικασία αναθεώρησης του άρθρου 48 ΣΛΕΕ⁵². Μετά δε τις γνωμοδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε την ακόλουθη αναθεώρηση: «Τα κράτη – μέλη, των οποίων το νόμισμα είναι το ευρώ, μπορούν να θεσπίσουν μηχανισμό σταθερότητας, ο οποίος θα ενεργοποιείται εφόσον κρίνεται απαραίτητο προκειμένου να διασφαλίζεται η σταθερότητα της ζώνης του ευρώ ως σύνολο. Η χορήγηση οποιασδήποτε απαιτούμενης βοήθειας δυνάμει του μηχανισμού θα υπόκειται σε αυστηρούς όρους»⁵³.

Στη συνέχεια, στις 25 Μαρτίου 2011 το ως άνω Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξέδωσε την απόφαση 2011/199/ΕΕ, που τροποποιεί το άρθρο 136 της συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θέσπισε τη νομική βάση για τη

⁵¹ Σκέψεις 4 και 9 της απόφασης 2011/99 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 25/03/2011 περί της τροποποίησης του άρ. 136 ΣΛΕΕ σχετικά με μηχανισμό σταθερότητας για τα κράτη μέλη με νόμισμα το ευρώ (ΕΕ L 91).

⁵² Συνθήκη για την Θέσπιση του ΕΜΣ, διαθέσιμη στην ιστοσελίδα www.sbbe.gr/newsletters/eflashnews/2012_51/Stability.pdf

⁵³ Βλ. C. GINTER, *Constitutionality of the European Stability Mechanism in Estonia: applying proportionality sovereignty*, σελ. 337.

δημιουργία μόνιμου μηχανισμού σταθερότητας για τα κράτη μέλη με νόμισμα το ευρώ⁵⁴.

Στις 24 Ιουνίου 2011, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε την ίδρυση του ΕΜΣ. Επιπλέον, προκειμένου να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα της χρηματοπιστωτικής συνδρομής και να αποτραπεί ο κίνδυνος μετάδοσης μιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών με νόμισμα το ευρώ συμφώνησαν στις 21 Ιουλίου του 2011 να αυξηθεί η ευελιξία του Μηχανισμού με την επιβολή κατάλληλων προϋποθέσεων.

Στις 9 Δεκεμβρίου του 2011, οι ανωτέρω αρχηγοί κρατών ή κυβερνήσεων των κρατών μελών με νόμισμα το ευρώ αποφάσισαν να καταρτίσουν ένα νέο δημοσιονομικό συμβόλαιο με σκοπό μια ισχυρότερη οικονομική ένωση μέσω της ενίσχυσης του συντονισμού στα θέματα οικονομικής πολιτικής. Ο σκοπός αυτός επιτεύχθηκε με την υιοθέτηση, με διεθνή σύμβαση, της Συνθήκης για τη Σταθερότητα, τον Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΣΣΣΔ)⁵⁵.

Στις 2 Φεβρουαρίου 2012, υπογράφηκε από τους εκπροσώπους των κρατών της Ευρωζώνης η Συνθήκη για τη Θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, η οποία ίδρυσε τον ΕΜΣ, ως διεθνή οργανισμό με έδρα το Λουξεμβούργο.

Στις 29 Ιουνίου 2012, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφασίζει ότι ο ΕΜΣ θα είναι σε θέση να ανακεφαλαιοποιήσει άμεσα τις τράπεζες, με την προϋπόθεση της δημιουργίας μίας ενιαίας αρχής τραπεζικής εποπτείας υπό την επίβλεψη της ΕΚΤ.

Στις 11 Ιουλίου 2012, οι 17 Υπουργοί Οικονομικών της ευρωζώνης υπογράφουν τη Συνθήκη ίδρυσης του ΕΜΣ, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 27 Σεπτεμβρίου 2012.

Τον Οκτώβριο του 2012, συγκροτήθηκε ο ΕΜΣ και στις 8 Οκτωβρίου 2012 πραγματοποιήθηκε η εναρκτήρια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο, μετά την οποία άρχισαν να καταβάλλονται άμεσα τα απαιτούμενα χρηματικά κεφάλαια.

Το δεύτερο εξάμηνο του 2012, τα κράτη-μέλη καταβάλλουν 32 δις ευρώ στον ΕΜΣ αυξάνοντας την ικανότητά του να δανείζει ποσό έως 210 δις ευρώ.

⁵⁴ Βλ. Β. ΑΓΡΑΠΙΔΗ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ*, σελ. 739-740.

⁵⁵ Βλ. ειδικότερα Ρ. CRAIG, *The Stability, Coordination and Governance Treaty: Principle, Politics and Pragmatism*, σελ. 235 επ.

Τον Ιανουάριο του 2013, τίθεται σε εφαρμογή ο ΕΜΣ με την επικύρωση τη Συνθήκη Ίδρυσης του από τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης, στην επικύρωσή της δε προχώρησαν και τα 17 κράτη μέλη της. Στην χώρα μας, ειδικότερα, κυρώθηκε με τον ν. 4063/2012.

Τον Ιούλιο του 2013 τα κράτη-μέλη καταβάλλουν 32 δις ευρώ στον ΕΜΣ αυξάνοντας την ικανότητά του να δανείζει ποσό έως 420 δις ευρώ. Η ΕΔΧΣ δεν μπορεί πλέον να τεθεί σε εφαρμογή για νέα προγράμματα βοήθειας.

Τέλος, το πρώτο εξάμηνο του 2014, τα κράτη-μέλη καταβάλλουν 16 δις ευρώ, αυξάνοντας την ικανότητά του ΕΜΣ να δανείζει ποσό έως 500 δις ευρώ.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, ο ΕΜΣ συστάθηκε ως διεθνής χρηματοδοτικός οργανισμός και ένα μόνιμο πρόγραμμα χρηματοδότησης, ένα μόνιμο δηλαδή ταμείο χρηματοοικονομικής βοήθειας και διάσωσης, των κρατών μελών της ευρωζώνης για την αντιμετώπιση των χρηματοπιστωτικών και δημοσιονομικών προβλημάτων τους. Όντας εξοπλισμένος με πάγιες θεσμικές αρμοδιότητες που του εκχωρήθηκαν από τα κράτη μέλη και μορφοποιημένος θεσμικά, συνιστά ένα από τα στοιχεία κλειδιά στις άμυνες της ευρωζώνης εναντίον μια κρίσης χρέους καθώς μέσω της εγκαθίδρυσής του επιδιώκεται μια συνολική λύση, μια και λόγω της ισχυρής αλληλεξάρτησης που υπάρχει μεταξύ των κρατών μελών τυχόν κίνδυνος για την χρηματοπιστωτική σταθερότητα του ενός θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την οικονομία ολόκληρης της Ευρωζώνης. Γι' αυτό άλλωστε χαρακτηρίζεται και ως μηχανισμός «σταθερότητας» και όχι απλά «στήριξης» και μπορεί να ενεργοποιηθεί μόνο «εφόσον η ενεργοποίηση του είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της σταθερότητας της ζώνης του ευρώ στο σύνολό της»⁵⁶. Αντικατέστησε τόσο την ΕΔΧΣ όσο και τον ΕΜΧΣ και αποτελεί σήμερα το μοναδικό και μόνιμο μέσο ανταπόκρισης σε νέα αιτήματα οικονομικής διάσωσης από κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ.

⁵⁶ Άρθρο 3 της Συνθήκης Ίδρυσης του ΕΜΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η σύσταση μηχανισμών παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας στα πλαίσια της Ένωσης αποδείχθηκε ένα δυσχερές εγχείρημα, καθώς το ενωσιακό δίκαιο δεν προέβλεπε τη δυνατότητα ενίσχυσης των οικονομιών των κρατών μελών. Ωστόσο, δεδομένων των συνεπειών της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στα κράτη μέλη και στις ανάγκες διατήρησης της δημοσιονομικής σταθερότητας, κρίθηκε αναγκαία η ίδρυση ενός μόνιμου μηχανισμού, με αποκλειστικό σκοπό την διατήρηση της σταθερότητας με την παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας και διάσωσης. Όπως ήταν αναμενόμενο, υπήρξε έντονος προβληματισμός σχετικά με την συμβατότητα ενός τέτοιου οργανισμού στο θεσμικό σύστημα της Ένωσης. Το ΔΕΕ, με τη θεμελιώδη απόφαση *Pringle κατά Ιρλανδίας*⁵⁷, που εκδόθηκε με την «ταχεία διαδικασία»⁵⁸, έλυσε τους προβληματισμούς αυτούς.

Ειδικότερα, το ΔΕΕ στην υπόθεση *Pringle κατά Ιρλανδίας* κλήθηκε να αποφανθεί επί της συμβατότητας και της συμφωνίας της Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας με τις αρχές και τους ορισμούς του ενωσιακού δικαίου. Η υπόθεση εξέτασε συγκεκριμένα τη συμβατότητα των διατάξεων της Συνθήκης αυτής με το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους, και συγκεκριμένα με το Σύνταγμα της Ιρλανδίας, με αφορμή την επικύρωση της Συνθήκης για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας από την Ιρλανδική κυβέρνηση. Στα πλαίσια της επικείμενης αυτής υιοθέτησης τέθηκε και το ζήτημα της αναγκαιότητας διεξαγωγής δημοψηφίσματος προκειμένου να επικυρώσει την απόφαση αυτή (γεγονός που περιέχεται στην υπόθεση *Crotty*)⁵⁹. Ο Ιρλανδός βουλευτής Thomas Pringle προσέφυγε κατά του

⁵⁷ Βλ. ΔΕΕ, 27/11/2012, *Thomas Pringle κατά Ιρλανδίας*, C- 370/12, δημοσιευμένη στην ψηφιακή συλλογή.

⁵⁸ Πρόκειται για την διαδικασία που προβλέπεται στα άρ. 23α του Οργανισμού του Δικαστηρίου και 105 παρ.1 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου. Η εντυπωσιακά μικρή διάρκεια της δίκης, που οδήγησε στην έκδοση απόφασης σε 4 μόλις μήνες, καταδεικνύει για ακόμη μια φορά τη μείζονα σημασία της.

⁵⁹ Πρόκειται για την απόφαση *Crotty v. An Taoiseach* ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ιρλανδίας. Βλ και P.-A. VAN MALLEGHEM, *Pringle: A Paradigm Shift in the European Union's Monetary Constitution*, σελ. 141-142.

αρμόδιου Εφετείου⁶⁰, προβάλλοντας την ακυρότητα της απόφασης 2011/199 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την τροποποίηση του άρ. 136 ΣΛΕΕ με την «απλοποιημένη διαδικασία τροποποίησης». Παράλληλα, ισχυρίστηκε πως η σύσταση του ΕΜΣ έγινε εσκεμμένα μέσω μιας διεθνούς συμφωνίας, με σκοπό την αποφυγή των περιορισμών που θέτει το ενωσιακό δίκαιο σχετικά με την χρηματοοικονομική ενίσχυση στα κράτη μέλη της⁶¹. Αν και η προσφυγή του ακυρώθηκε από το δικαστήριο, άσκησε αναίρεση ενώπιον του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου⁶². Στα πλαίσια της δίκης αυτής τέθηκαν και προδικαστικά ερωτήματα ενώπιον του ΔΕΕ, το οποίο εξέδωσε στη συνέχεια την απόφαση Pringle.

Τα προδικαστικά ερωτήματα που τέθηκαν μπορούν να υποδιαιρεθούν σε δύο βασικά ζητήματα. Το πρώτο αφορούσε την εγκυρότητα της απόφασης 2011/199 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, σχετικά με την τροποποίηση του άρθρου 136 ΣΛΕΕ, προκειμένου το τελευταίο να συμπεριλάβει μια αναφορά σε ένα μηχανισμό σταθερότητας. Το δεύτερο ερώτημα αφορούσε την ίδια την Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και τη συμβατότητά με το ενωσιακό δίκαιο και τις ιδρυτικές συνθήκες της Ένωσης⁶³.

Α) Η ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΑ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡ. 48 ΠΑΡ. 6 ΣΛΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡ. 3 ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 136 ΣΛΕΕ

Το πρώτο ερώτημα που τέθηκε στο Δικαστήριο αφορούσε την καταλληλότητα της ενεργοποίησης της απλοποιημένης διαδικασίας αναθεώρησης δυνάμει του άρθρου 48 παρ. 6 ΣΛΕΕ. Η διαδικασία αυτή, η οποία είχε εισαχθεί για πρώτη φορά με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο στο Μέρος III της ΣΛΕΕ, που αφορά τις πολιτικές της Ένωσης και εσωτερικές τις δράσεις⁶⁴. Επομένως, με βάση το άρθρο αυτό δεν μπορούν αυξηθούν περαιτέρω οι αρμοδιότητες της Ένωσης.

⁶⁰ Irish High Court.

⁶¹ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *Παρουσίαση και σχολιασμός της απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση Pringle (C- 370/12) σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και την υπό αυστηρούς όρους παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας προς κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σελ. 575.

⁶² Irish Supreme Court.

⁶³ Βλ. το άρθρο *Pringle v. Ireland*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα www.humanrights.ie.

⁶⁴ Βλ. Κ. ΤΣΙΩΝΑ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ*, σελ. 162.

Αντίθετα, ο προσφεύγων υποστήριξε ότι η προτεινόμενη τροποποίηση του άρ. 136 ΣΛΕΕ, στην πραγματικότητα επηρεάζει σχετικά τη Νομισματική πολιτική της Ένωσης, που αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ, καθώς επίσης και το συντονισμό των Οικονομικών πολιτικών μεταξύ των κρατών μελών, όπου οι αρμοδιότητες της Ένωση είναι μόνο συντονιστικές⁶⁵.

1) Η τροποποίηση του τρίτου μέρους της Συνθήκης ΣΛΕΕ

Σύμφωνα με τα οριζόμενα στη ΣΛΕΕ, τροποποιήσεις με βάση την απλοποιημένη διαδικασία αναθεώρησης των Συνθηκών του άρ. 48 μπορούν να επέλθουν μόνο εφόσον πληρούνται οι διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι ιδιαίτερα αυστηρές, ώστε να μην καθίσταται δυνατή η καταχρηστική ενεργοποίηση του άρθρου με στόχο την παραβίαση και παράκαμψη των δημοκρατικών αρχών της Ένωσης⁶⁶. Αρχικά, απαιτείται πρωτοβουλία κυβέρνησης κράτους μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ή της Επιτροπής, τα οποία υποβάλλουν σχέδια αναθεώρησης στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου επί των σχεδίων λαμβάνεται με ομοφωνία, ύστερα από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Επιτροπή, αλλά και με την ΕΚΤ σε περιπτώσεις τροποποιήσεων θεσμικής φύσεως, αναγόμενων στον νομισματικό τομέα. Προκειμένου η απόφαση αυτή να τεθεί σε ισχύ, απαιτείται έγκριση από τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών μελών⁶⁷.

Κεντρικό ωστόσο ενδιαφέρον για την υπόθεση Pringle είχε η προϋπόθεση του άρ. 48 που προέβλεπε πως οι τροποποιήσεις με βάση την απλοποιημένη διαδικασία πρέπει να αφορούν αποκλειστικά το τρίτο μέρος της ΣΛΕΕ, σχετικά με τις εσωτερικές πολιτικές και δράσεις της Ένωσης (άρθρα 26-197 ΣΛΕΕ), και να μην επεκτείνουν τις ανατεθείσες από την Συνθήκη στην Ένωση αρμοδιότητες. Ο έλεγχος της τήρησης των προϋποθέσεων αυτών ασκείται από το Δικαστήριο, το οποίο καλείται να εξακριβώσει, την τήρηση αφενός των διαδικαστικών προϋποθέσεων του

⁶⁵ Βλ. Α.- P.VAN MALLEGHEM, *ό.π.*, σελ. 143.

⁶⁶ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 576.

⁶⁷ Αξίζει να αναφερθεί πως η πρόβλεψη του άρ. 48 παρ. 6 ΣΛΕΕ ενεργοποιήθηκε για πρώτη φορά με την Απόφαση 2011/199, γεγονός που προσδίδει ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον και σημασία στην υπόθεση. Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 575.

άρ. 48, και αφετέρου την τυχόν διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης με την προτεινόμενη τροποποίηση⁶⁸.

Αρχικά, τέθηκε το ζήτημα του εάν η τροποποίηση του άρθρου 136 ΣΛΕΕ αφορά αποκλειστικά το τρίτο μέρος της ΣΛΕΕ, δηλαδή τα άρθρα 26-197 σχετικά με τις εσωτερικές πολιτικές και δράσεις της Ένωσης. Υπενθυμίζεται πως με την απόφαση 2011/199/ΕΕ τροποποιήθηκε το άρθρο 136 ΣΛΕΕ, το οποίο τυπικά περιλαμβάνεται στο τρίτο μέρος της ΣΛΕΕ. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Ιρλανδίας διερωτήθηκε εάν με την επίμαχη τροποποίηση επηρεάζονται και οι διατάξεις του πρώτου μέρους της ΣΛΕΕ περί των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, καθώς σύμφωνα με το άρθρο 48 παρ.6 ΣΕΕ απαγορεύεται να επέλθει έστω και έμμεση τροποποίηση των διατάξεων που περιλαμβάνονται στο μέρος αυτό⁶⁹. Ο εκτενής έλεγχος του Δικαστηρίου καταδεικνύει μια ουσιαστική προσέγγιση των κανόνων που περιλαμβάνονται στα άρθρα της Συνθήκης.

Αρχικά, το Δικαστήριο εξέτασε εάν η παράγραφος 3 του άρθρου 136 ΣΛΕΕ, που προστέθηκε με την Απόφαση 2011/119, θίγει την αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, όπως ορίζεται στο άρ. 3 παρ. 1 ΣΛΕΕ⁷⁰. Προκειμένου να διαπιστωθεί εάν οι δράσεις του ΕΜΣ, όπως περιγράφονται στο πλαίσιο της Συμφωνίας για την θέσπισή του, εμπίπτουν στον τομέα της Νομισματικής πολιτικής, το Δικαστήριο προχώρησε στη συγκριτική επισκόπηση των σκοπών του εν λόγω Μηχανισμού με τις επιδιώξεις της ενωσιακής Νομισματικής πολιτικής. Κατά το άρ. 3 της Συνθήκης ΕΜΣ, σκοπός του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας είναι η διασφάλιση της δημοσιονομικής και χρηματοοικονομικής σταθερότητας της Ευρωζώνης στο σύνολό της. Δεδομένου ότι σκοπός της νομισματικής πολιτικής κατά το άρ. 119 παρ. 2 ΣΛΕΕ είναι η σταθερότητα των τιμών, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η απόφαση 2011/199/ΕΕ δεν εμπίπτει στον τομέα της νομισματικής πολιτικής, καθώς επιδιώκει στόχους πολύ ευρύτερους από τη διατήρηση σταθερών τιμών στην Ευρωζώνη⁷¹.

⁶⁸ Βλ. Κ. ΤΣΙΩΝΑ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *ό.π.*, σελ. 163.

⁶⁹ Σκέψεις 45-47 της απόφασης. Βλ. και Κ. ΤΣΙΩΝΑ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *ό.π.*, σελ. 163.

⁷⁰ Καθώς ο τομέας αυτός ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης, τα κράτη μέλη δεν είναι αρμόδια να νομοθετούν στον τομέα αυτό. Βλ. Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σ.29-30.

⁷¹ Σκέψεις 48-63 της απόφασης.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας τους σκοπούς που τάσσονται από τη συμφωνία ΕΜΣ αλλά και τα μέσα που προβλέπονται για πραγματοποίησή τους, αλλά και τη συνάφεια του μηχανισμού με τις διατάξεις της ΣΛΕΕ περί Οικονομικής πολιτικής, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η ίδρυση του ΕΜΣ εμπίπτει στον τομέα της οικονομικής πολιτικής. Έκρινε λοιπόν σκόπιμο να εξετάσει τη συμβατότητα της τροποποίησης του άρ. 136 ΣΛΕΕ με τις συντονιστικές αρμοδιότητες της Ένωσης στον οικονομικό τομέα⁷².

Το Δικαστήριο προχώρησε σε μια ενδελεχή εξέταση των διατάξεων της Συνθήκης που θα μπορούσαν να αποτελέσουν νομική βάση για τη χορήγηση οικονομικής ενίσχυσης σε κράτος μέλος της Ένωσης. Τέτοιες είναι οι διατάξεις των άρθρων 122 παρ.2, που αποτέλεσε και τη νομική βάση για την σύσταση των προηγούμενων βραχυπρόθεσμων μηχανισμών χρηματοοικονομικής σταθερότητας, αλλά και 143 παρ.2 ΣΛΕΕ.

Σχετικά με το άρ. 122 ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει δυνατότητα χρηματοδοτικής ενίσχυσης της Ένωσης σε κράτος μέλος σε περίπτωση έκτακτων γεγονότων που εκφεύγουν του ελέγχου του, όπως π.χ. φυσικών καταστροφών ή λοιπών έκτακτων περιστάσεων, το Δικαστήριο έκρινε ότι η μορφή στήριξης που προβλέπει το εν λόγω άρθρο είναι διαφορετικής φύσεως από την αντίστοιχη του ΕΜΣ και επομένως δεν μπορεί να εξισωθεί με αυτήν. Ο ΕΜΣ συνιστά έναν μόνιμο μηχανισμό στήριξης και αφορά τη δημοσιονομική σταθερότητα της Ένωσης, έχει επομένως ένα αρκετά διακριτό πεδίο δράσης.

Επιπρόσθετα, το δικαστήριο έκρινε ότι ούτε το άρθρο 143 παρ.2 ΣΛΕΕ παραβιάζεται με την εγκαθίδρυση του ΕΜΣ, καθόσον αφορά τα κράτη μέλη που δεν έχουν νόμισμα το ευρώ⁷³, σε αντίθεση με τον ΕΜΣ, που αποτελεί μηχανισμό οικονομικής αρωγής για τη διατήρηση της σταθερότητας του κοινού νομίσματος.

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η τροποποίηση του άρθρου 136 ΣΛΕΕ αφορά αποκλειστικά το τρίτο μέρος της Συνθήκης και αφήνει άθικτες τις διατάξεις του πρώτου μέρους περί της διάρθρωσης των αρμοδιοτήτων της

⁷² Παρόλο που η οικονομική πολιτική περιλαμβάνεται στο τρίτο μέρος της ΣΛΕΕ, ενδεχόμενη μείωση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης στον τομέα αυτό θα συνεπαγόταν ουσιαστικά «έμμεση τροποποίηση» των διατάξεων του πρώτου μέρους της ΣΛΕΕ περί των αρμοδιοτήτων που αποδίδονται στην Ένωση, γεγονός που θα σήμαινε και παραβίαση των προϋποθέσεων του άρ. 48 παρ. 6. Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 577.

⁷³ Σκέψεις 64-69 της απόφασης.

Ένωσης⁷⁴. Παρά το γεγονός πως η δράση του ΕΜΣ έχει αναμφίβολα επιπτώσεις στην σταθερότητα των τιμών στην Ευρωζώνη, βασικό σκοπό της Ένωσης που ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητά της, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ως «μέσο» άσκησης νομισματικής πολιτικής. Η τροποποίηση του άρ. 136 θα πρέπει να θεωρηθεί ως η εισαγωγή μιας «συμπληρωματικής πτυχής» για την ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης στην Ένωση, σε συνδυασμό με την ενισχυμένη και αποτελεσματική δημοσιονομική εποπτεία στα κράτη μέλη της Ευρωζώνης, με στόχο την πρόληψη και διόρθωση δημοσιονομικών ελλειμμάτων⁷⁵.

2) Τα αποτελέσματα της τροποποίησης στις αρμοδιότητες της Ένωσης

Όπως προαναφέρθηκε, το άρ. 48 παρ. 6 εισάγει μια απλοποιημένη διαδικασία αναθεώρησης και τροποποίησης των άρθρων των ιδρυτικών Συνθηκών. Καθώς από το γράμμα της διάταξης του άρ. 48 δεν προβλέπεται κάτι σχετικό, όλα τα άρθρα των Συνθηκών είναι δεκτικά τροποποίησης⁷⁶. Αν και η απλοποιημένη διαδικασία αναθεώρησης μπορεί να εφαρμοσθεί μόνο επί συγκεκριμένων άρθρων της ΣΛΕΕ (άρ. 26-197), η διαδικασία αφορά ένα μεγάλο εύρος των διατάξεων της ΣΛΕΕ. Ο ενωσιακός νομοθέτης, σε μια προσπάθεια αποφυγής της παραβίασης της αρχής της δοτής αρμοδιότητας, όπως αποτυπώνεται στο άρ. 5 ΣΕΕ, εισήγαγε έναν θεμελιώδη περιορισμό στις ευρείες δυνατότητες τροποποίησης των διατάξεων του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου.

Ειδικότερα, στο τρίτο εδάφιο της παρ. 6 του άρ. 48 ΣΛΕΕ ορίζεται ρητά πως τα άρθρα των ιδρυτικών Συνθηκών δεν μπορούν να τροποποιηθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να διευρύνονται οι αρμοδιότητες της Ένωσης. Οι αλλαγές στο πρωτογενές δίκαιο που εισάγονται μέσω αναθεώρησης των Συνθηκών θα πρέπει να είναι ήσσονες, ώστε να μην διαταράσσεται η αλληλουχία των ρυθμίσεων του πρωτογενούς δικαίου. Παράλληλα, θα πρέπει να αποφεύγεται με κάθε τρόπο η απομείωση των

⁷⁴ Σκέψη 70 της απόφασης.

⁷⁵ Στο πλαίσιο αυτό υιοθετήθηκε και το «πακέτο των έξι» («*six-pack*») για την οικονομική διακυβέρνηση στην Ένωση, που υιοθετήθηκε από την Ένωση τον Νοέμβριο του 2011 και περιλαμβάνει μια σειρά Κανονισμών (Καν. 1173/2011, 1174/2011, 1175/2011, 1176/2011, 1178/2011), καθώς και την Οδηγία 2011/85.

⁷⁶ Εκτός από αυτά του Πρώτου Μέρους (άρ. 2-5 ΣΛΕΕ), που θεωρούνται ως μη αναθεωρήσιμες διατάξεις. Βλ. Κ. ΤΣΙΩΝΑ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *ό.π.*, σελ. 157 και Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 578.

αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα των εσωτερικών πολιτικών και δράσεών της. Δεδομένων των σημαντικότερων συνεπειών που μπορεί να έχει η αναθεώρηση διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου, η ερμηνεία της έννοιας της «αύξησης» και «διεύρυνσης» των αρμοδιοτήτων της Ένωσης πρέπει να είναι ιδιαίτερα στενή.

Στα πλαίσια της απόφασης Pringle, το Δικαστήριο εξέτασε εάν πληροίται η ως άνω προϋπόθεση του άρθρου 48 παρ. 6 ΣΕΕ, ήτοι εάν με την εγκαθίδρυση του ΕΜΣ διευρύνονται οι ανατεθειμένες στην Ένωση από τις Συνθήκες αρμοδιότητες, ιδίως στον τομέα της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής. Αρχικά, το ΔΕΕ διαπίστωσε πως η παρ. 3 του άρ. 136 ΣΛΕΕ αφορά τα κράτη μέλη και όχι την Ένωση. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει λόγος για διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης στην περίπτωση αυτή.

Παράλληλα, κρίθηκε πως η νέα αυτή προσθήκη στο άρ. 136 είναι επιβεβαιωτική και όχι δημιουργική της αρμοδιότητας των κρατών μελών να θεσπίζουν μηχανισμό σταθερότητας. Ποιο συγκεκριμένα και με βάση το προϊσχύσαν καθεστώς, τα κράτη μέλη είχαν τη να συμβληθούν με όρους διεθνούς δικαίου προκειμένου να χορηγήσουν βοήθεια σε κράτος μέλος που αντιμετωπίζει χρηματοοικονομικές δυσκολίες. Η δυνατότητα αυτή των κρατών μελών να προχωρήσουν αυτοβούλως στη παροχή χρηματοπιστωτικής βοήθειας δεν παρεμποδίζονταν από τα άρ. 122 και 125 ΣΛΕΕ, δεδομένου του γεγονότος πως δεν μπορούσε να δημιουργηθεί καμία αξίωση για την παροχή τέτοιου είδους βοήθειας από την ίδια την Ένωση⁷⁷. Με την παράγραφο 3 του άρθρου 136 ΣΛΕΕ, η δυνατότητα αυτή των κρατών μελών απλώς επιβεβαιώθηκε και διατυπώθηκε ρητά στις Συνθήκες. Ωστόσο, η προσθήκη αυτή είναι καθοριστική, καθώς θεμελιώνεται για πρώτη φορά με ρητό τρόπο η δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν μηχανισμούς σταθερότητας, που θα ενεργοποιείται σε περιπτώσεις που τίθεται σε κίνδυνο η σταθερότητα της Ευρωζώνης στο σύνολό της.

Βάσει των παραπάνω, το Δικαστήριο κατέληξε στο ότι η εγκαθίδρυση του ΕΜΣ δεν συνεπάγεται αύξηση των αρμοδιοτήτων της Ένωσης⁷⁸. Αξίζει να αναφερθεί πως το ΔΕΕ τόνισε πως οι «αυστηροί» όροι, υπό τους οποίους θα εξαρτάται η παροχή

⁷⁷ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *ό.π.*, σελ. 344.

⁷⁸ Σκέψεις 71-75 της απόφασης. Βλ. και Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ 578.

χρηματοοικονομικής βοήθειας σε κράτος μέλος από τον ΕΜΣ πρέπει να ερμηνευθεί ως έχουσα στόχο την παροχή «εγγύησης» πως ο ΕΜΣ, κατά τη δράση του, θα τηρεί τις διατάξεις της ΟΝΕ, όπως αποτυπώνονται στις ιδρυτικές Συνθήκες⁷⁹. Η ύπαρξη των όρων αυτών στο κείμενο του άρ. 136 είναι καθοριστική για τη συμβατότητα της ύπαρξης και της δράσης του ΕΜΣ με το ενωσιακό σύστημα. Σε διαφορετική περίπτωση, η ύπαρξη και η δράση του ΕΜΣ στα πλαίσια της ΕΕ και της Ευρωζώνης θα παραβίαζε δυνητικά τις θεμελιώδεις αρχές συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών της Ευρωζώνης.

Καταληκτικά, το Δικαστήριο οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι πληρούνται τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι ουσιαστικές προϋποθέσεις ενεργοποίησης της απλοποιημένη διαδικασία αναθεώρησης των Συνθηκών που τίθενται από το άρθρο 48 παρ.6 ΣΕΕ. Δεδομένων όλων των παραπάνω, νομίμως ενεργοποιήθηκε η διαδικασία αυτή με την Απόφαση 2011/ 199, για την τροποποίηση του άρθρου 136 ΣΛΕΕ, ώστε να δημιουργείται νομικό θεμέλιο για τη σύσταση και τη λειτουργία του ΕΜΣ στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο⁸⁰.

B) Η ΣΥΜΒΑΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΜΣ ΜΕ ΤΟ ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Ένα από τα πλέον θεμελιώδη ζητήματα σχετικά με τη θέση του ΕΜΣ στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί η συμβατότητα του μηχανισμού αυτού με το ενωσιακό δίκαιο στο σύνολό του. Το ζήτημα της συμφωνίας της Συνθήκης για την ίδρυση του ΕΜΣ απασχόλησε εκτενώς και το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση *Pringle κατά Ιρλανδίας*. Άλλωστε, η σύγκρουση της ως άνω Συνθήκης με το ενωσιακό δίκαιο θα οδηγούσε στην ευθύνη των κρατών μελών που συμμετείχαν σε αυτήν, απορρέουσα από το ενωσιακό δίκαιο, έναντι της Ένωσης για παράβαση του ενωσιακού δικαίου, με τη συνακόλουθη υποχρέωση ακύρωσης της Συνθήκης, σύμφωνα με το άρ. 260 ΣΛΕΕ⁸¹.

⁷⁹ Σκέψεις 69 και 72 της απόφασης

⁸⁰ Σκέψη 76 της απόφασης.

⁸¹ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *Παρουσίαση και σχολιασμός της απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση Pringle (C- 370/12) σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και*

Προκαταρκτικά, κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη αναφορά στη δυνατότητα του Δικαστηρίου να ερμηνεύει μια Συνθήκη που διέπεται από το δημόσιο δίκαιο και έχει συναφθεί από τα κράτη μέλη, όπως η Συνθήκη για την Θέσπιση του ΕΜΣ⁸². Άλλωστε, τα κράτη μέλη διατηρούν την αρμοδιότητά τους όσον αφορά την ίδρυση μηχανισμού χρηματοοικονομικής στήριξης για την διατήρηση της σταθερότητας στην Ευρωζώνη, χωρίς να θίγουν τις ήδη υπάρχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένα⁸³ πως η θεμελιώδης αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου, όπως και η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών του άρ. 4 παρ. 3 ΣΕΕ επιβάλλουν στα τελευταία την τήρηση και τον σεβασμό του ενωσιακού δικαίου εκ μέρους των κρατών μελών ακόμα και στις παρακρατηθείσες από αυτά αρμοδιότητες.

1) Η συμβατότητα της Συνθήκης ΕΜΣ με τις ενωσιακές αρμοδιότητες στον τομέα της ΟΝΕ

Στην κρίση του επί της υπόθεσης Pringle, το Δικαστήριο προχώρησε σε ενδελεχή εξέταση της συμβατότητας της Συνθήκης ΕΜΣ με συγκεκριμένες διατάξεις των ιδρυτικών Συνθηκών⁸⁴. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σκέψεις του Δικαστηρίου σχετικά με τη συμβατότητα της Συνθήκης με τις αρμοδιότητες της Ένωσης στον τομέα της ΟΝΕ, οι οποίες θα εκτεθούν παρακάτω.

Αρχικά, όσον αφορά τη συμβατότητα της Συνθήκης στον τομέα της Νομισματικής Πολιτικής, το ΔΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη τα άρ. 3 παρ.1 στοιχείο γ', 3 παρ.2 αλλά και 127 ΣΛΕΕ, που εγκαθιδρύουν την αποκλειστική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της Νομισματικής Πολιτικής, εξέτασε εάν η συμφωνία ΕΜΣ εμπίπτει στον τομέα αυτόν, ελέγχοντας την παραβιάζοντας των

την υπό αυστηρούς όρους παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας προς κράτος μέλος της Ευρωζώνης, σελ. 578.

⁸² Δεν πρέπει να αγνοείται άλλωστε το γεγονός πως στη Συνθήκη ΕΜΣ έχουν προσχωρήσει μόνο ορισμένα κράτη μέλη της Ένωσης, ήτοι τα 17 κράτη μέλη της Ένωσης. Βλ. και S. PEERS, *Towards a New Form of EU Law? The Use of EU Institutions outside the EU Legal Framework*, σελ. 41-42.

⁸³ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 15/01/2002, *Gottardo*, C- 55/00, Συλλ. σελ. I- 413, σκ. 31, ΔΕΚ, 31/01/2006, *Επιτροπή/ Ισπανίας*, C- 503/03, Συλλ. σελ. I- 1097, σκ. 34, καθώς και P.-E. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ, *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη νομολογία*, σελ. 95 επ.

⁸⁴ Άρ. 2, 3, 4, 13 ΣΕΕ και άρ. 2 παρ. 3, 3 παρ. 1 και 2, 119-123, 125 και 127 ΣΛΕΕ. Βλ. και Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 579.

αντίστοιχων διατάξεων. Ο προσφεύγων T. Pringle ισχυρίστηκε ότι η παροχή χρηματοοικονομικής αρωγής στα κράτη μέλη της Ευρωζώνης, η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων του, όπως επίσης και οι δανειοδοτήσεις που παρέχονται στο πλαίσιο της συμφωνίας ΕΜΣ στα κράτη μέλη που το έχουν ανάγκη συνεπάγονται την αύξηση του αριθμού των νομισμάτων του κοινού νομίσματος που κυκλοφορούν στην αγορά. Ωστόσο, σύμφωνα με τον προσφεύγοντα, η προσφορά χρήματος στην Ευρωζώνη υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΚΤ, ενώ η αύξηση της εν λόγω προσφοράς έχει άμεση επίδραση στα επίπεδα του πληθωρισμού. Επομένως, σύμφωνα με τα παραπάνω, η δράση του ΕΜΣ θα μπορούσε ασκήσει άμεση επιρροή την σταθερότητα των τιμών, η οποία βρίσκεται στον πυρήνα της νομισματικής πολιτικής της Ένωσης⁸⁵.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 282 παρ.1 ΣΛΕΕ η ΕΚΤ διαθέτει κεντρικό ρόλο στον τομέα της Νομισματικής Πολιτικής της Ένωσης, σε συνεργασία με τις εθνικές κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών της Ευρωζώνης. Σκοπός των δράσεων της Ένωσης στο πλαίσιο αυτό είναι η διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας, μέσω της σταθερότητας των τιμών⁸⁶. Όπως προαναφέρθηκε, οι ενέργειες και δράσεις του ΕΜΣ εντάσσονται στην Οικονομική Πολιτική της Ένωσης⁸⁷. Άλλωστε, ο ΕΜΣ σε καμία περίπτωση δεν έχει αρμοδιότητα για τον καθορισμό των βασικών επιτοκίων στην Ευρωζώνη ή την έκδοση τραπεζογραμματίων ευρώ, εφόσον η χρηματοοικονομική βοήθεια που παρέχεται στα κράτη μέλη προέρχεται από την αποδέσμευση κεφαλαίων ή την έκδοση χρηματοπιστωτικών μέσων, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην συμφωνία ΕΜΣ. Επομένως, ο ΕΜΣ δεν άπτεται των αρμοδιοτήτων της ΕΚΤ. Το Δικαστήριο δέχτηκε τη δυνατότητα επίδρασης του ΕΜΣ στα επίπεδα του πληθωρισμού. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν μπορεί παρά να μόνον έμμεση συνέπεια των αναλαμβανομένων μέτρων οικονομικής πολιτικής⁸⁸.

Άλλωστε, όπως εύστοχα παρατήρησε η γερμανική κυβέρνηση, οποιαδήποτε μορφή οικονομικής πολιτικής αναπόφευκτα έχει κάποια επίδραση στη νομισματική πολιτική της Ένωσης. Ωστόσο, κάθε πτυχή της Νομισματικής Πολιτικής υπάγεται

⁸⁵ Σημειώνεται και πάλι σε αυτό το σημείο πως η σταθερότητα των τιμών, άμεσα συνδεδεμένη με τη δημοσιονομική σταθερότητα, αποτελεί στόχο που ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης. Βλ. και Μ. ΚΡΗΤΙΚΟΣ σε Β. ΧΡΗΣΤΙΑΝΟ, *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ*, σελ. 15.

⁸⁶ Άρ. 187 παρ.1 και 282 παρ.2 ΣΛΕΕ.

⁸⁷ Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται και στα άρ. 3 και 12 παρ.1 της συμφωνίας ΕΜΣ.

⁸⁸ Σκέψεις 92-98 της απόφασης.

στην αρμοδιότητα του ΕΣΚΤ⁸⁹. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε πως η συμφωνία ΕΜΣ δεν έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις των άρθρων 3 παρ. 1 στ. γ' και 127 ΣΛΕΕ περί αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης στον τομέα της νομισματικής πολιτικής⁹⁰.

Στη συνέχεια, το ΔΕΕ εξέτασε κατά πόσον η σύναψη της συμφωνίας ΕΜΣ, παραβιάζει τους ορισμούς του άρθρου 3 παρ. 2 ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο η Ένωση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες, σε περίπτωση που αυτές ενδέχεται να επηρεάσουν τους ενωσιακούς κανόνες. Ειδικότερα, το Δικαστήριο ανέτρεξε τους σκοπούς και τη λειτουργία προηγούμενων μηχανισμών παροχής βοήθειας σε κράτη μέλη. Καθώς η ΕΔΧΣ θεσπίστηκε στα πλαίσια της Ένωσης, η δράση της δεν δύναται να επηρεάσει τους ενωσιακούς κανόνες. Σχετικά με τον ΕΜΧΣ, διαπιστώθηκε πως νομική βάση της λειτουργίας του αποτέλεσε το άρ.122 παρ. 2 ΣΛΕΕ⁹¹. Ωστόσο οι ευρύτεροι σκοποί και ο μόνιμος χαρακτήρας του ΕΜΣ στοχεύουν στη διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας στο σύνολό της, σε αντίθεση με τον ΕΜΧΣ, ο οποίος περιορίζεται από τους όρους του άρ. 122 παρ. 2 ΣΛΕΕ⁹². Η Ένωση δεν απέκτησε αποκλειστική αρμοδιότητα στον τομέα της παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας στα κράτη μέλη. Συμπερασματικά, η σύναψη της συμφωνίας ΕΜΣ δεν παραβίασαν τις διατάξεις περί αποκλειστικών αρμοδιοτήτων της Ένωσης.

Σύμφωνα με τα άρ. 3 και 12 παρ.1 της συμφωνίας ΕΜΣ, η παροχή συνδρομής σε κράτος επιβάλλει αυστηρούς όρους κατάλληλους για το εκάστοτε μέσο χρηματοοικονομικής βοήθειας. Η Επιτροπή μαζί με την ΕΚΤ και σε συνεργασία με το ΔΝΤ υπογράφει «Μνημόνιο Κατανόησης», με το ενδιαφερόμενο κράτος. Παράλληλα, τα προαναφερθέντα όργανα αναλαμβάνουν την παρακολούθηση της τήρησης των όρων του Μνημονίου από το κράτος-αποδέκτη. Το Δικαστήριο εξέτασε τη σχέση των άρθρων της Συνθήκης τους όρους που τίθενται κατά το άρθρο 126 ΣΛΕΕ⁹³.

⁸⁹ Βλ. Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, σελ. 335-336.

⁹⁰ Σκέψεις 99-107 της απόφασης.

⁹¹ Όπως έχει προαναφερθεί, το άρ. προβλέπει τη δυνατότητα χρηματοδοτικής ενίσχυσης της Ένωσης *ad hoc* σε κράτος μέλος σε περίπτωση έκτακτων περιστάσεων ή φυσικών καταστροφών.

⁹² Υποστηρίχθηκε πως, με την ίδρυση του ΕΜΧΣ, η Ένωση απέκτησε ειδική αρμοδιότητα στον τομέα της χρηματοοικονομικής ενίσχυσης των κρατών μελών. Η εγκαθίδρυση τού ΕΜΣ θα μπορούσε να παραβιάζει την αρμοδιότητα αυτή.

⁹³ Το άρθρο ρυθμίζει τη λεγόμενη «διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος».

Οι «αυστηροί όροι» στο πλαίσιο του ΕΜΣ στοχεύουν στην εισαγωγή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις οικονομίες των υποβοηθούμενων κρατών⁹⁴. Αντιθέτως, οι όροι του άρθρου 126 ΣΛΕΕ έχουν προληπτικό χαρακτήρα για την αποφυγή υπερβολικών δημοσιονομικών ελλειμμάτων στα κράτη μέλη. Άλλωστε, οι η εποπτεία του ΕΜΣ ασκείται παράλληλα με τη διαδικασία του άρθρου 126 ΣΛΕΕ και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να την αντικαταστήσει⁹⁵.

Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε τη σχέση του ΕΜΣ με τα άρ. 122 και 123 ΣΛΕΕ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η παρ. 1 του άρ. 122 δεν αποτελεί πρόσφορη νομική βάση για την παροχή χρηματοπιστωτικής συνδρομής σε κράτη μέλη. Σε απάντηση του αιτούντος δικαστηρίου, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι η χορηγούμενη κατά το άρθρο 122 παρ.2 βοήθεια προέρχεται από την ίδια την Ένωση και όχι από τα κράτη μέλη, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του ΕΜΣ. Προσφεύγοντας σε γραμματική ερμηνεία της διάταξης, η χορήγηση ενίσχυσης σε κράτη μέλη δεν συγκαταλέγεται στις αποκλειστικές αρμοδιότητες της Ένωσης που θα μπορούσε να παραβιάζει ο ΕΜΣ. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε τυχόν καταστρατήγηση της απαγόρευσης του άρ. 123 ΣΛΕΕ με τη Συνθήκη ΕΜΣ. το άρθρο 123 ΣΛΕΕ. Καθώς το άρθρο πραγματεύεται «υπεραναλήψεις ή άλλου είδους πιστωτικές διευκολύνσεις» από την ΕΚΤ και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες, έχει διαφορετικό εφαρμογής από τη συμφωνία ΕΜΣ, που αναφέρεται σε χρηματοοικονομική αρωγή εκ των κρατών μελών. Σε κάθε περίπτωση, η χρηματοοικονομική συνδρομή προέρχεται από τον ίδιο τον μηχανισμό και όχι από χρηματοπιστωτικά μέσα που απαγορεύει το άρθρο 123 παρ.1 ΣΛΕΕ⁹⁶.

Συνοψίζοντας, το ΔΕΕ συμπέρανε πως η συμφωνία ΕΜΣ συνιστά μηχανισμό χρηματοδότησης των κρατών μελών που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα χρηματοδότησης, χωρίς να εισάγει ένα καινούργιο σύστημα συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών. Από τα παραπάνω συνάγεται πως η συμφωνία ΕΜΣ δεν παραβιάζει τις αρμοδιότητες της Ένωσης στον τομέα της ΟΝΕ.

⁹⁴ Βλ. F. AMTENBRINK, *Legal Developments*, σελ. 15 επ.

⁹⁵ Σκέψεις 108-118 της απόφασης. Βλ. και Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ. 581.

⁹⁶ Σκέψη 115-128 της απόφασης.

2) Η ρήτρα «μη διάσωσης» (άρ. 125 ΣΛΕΕ)

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η ερμηνεία του άρθρου 125 ΣΛΕΕ⁹⁷ σχετικά με τη «ρήτρα μη διάσωσης» (*no-bailout clause*) σε σχέση με τη συμφωνία ΕΜΣ. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, η Ένωση και τα κράτη μέλη δεν ευθύνονται για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει άλλο κράτος μέλος. Με το εν λόγω άρθρο εισάγεται διττή απαγόρευση αφενός στην Ένωση και αφετέρου στα κράτη μέλη⁹⁸.

Στα πλαίσια της υπόθεσης Pringle, το ΔΕΕ προέβη σε γραμματική και συστηματική ερμηνεία του άρθρου, προκειμένου να διαπιστώσει εάν εισάγει απαγόρευση παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας, όπως αυτή ορίζεται στην συνθήκη ΕΜΣ. Σύμφωνα με το γράμμα της διάταξης, απαγορεύεται αποκλειστικά η «ευθεία αναδοχή» ή «εγγύηση χρέους» ενός κράτους μέλους από την Ένωση ή άλλο κράτος μέλος⁹⁹. Επομένως, λοιπές μορφές χρηματοοικονομικής αρωγής θεωρούνται, *prima facie*, επιτρεπτές. Επιπρόσθετα, εφόσον το άρθρο 125 ΣΛΕΕ υιοθετεί μία διαφορετική και ευρύτερη διατύπωση από άλλες σχετικές διατάξεις, όπως το άρ.123 ΣΛΕΕ¹⁰⁰, αποκλείοντας την ευθύνη της Ένωσης και των κρατών μελών για υποχρεώσεις άλλων κρατών μελών, μάλλον δεν αποσκοπεί στην απαγόρευση οιασδήποτε χρηματοοικονομικής στήριξης σε κράτος μέλος.

Εφαρμόζοντας μια συστηματική ερμηνεία του άρ. 125 σε σχέση με τις λοιπές διατάξεις της ΣΛΕΕ, το ΔΕΕ έκρινε ότι η διάταξη του άρ. 122 αποτελεί μία εξαίρεση στην ρήτρα μη διάσωσης. Διαφορετική ερμηνεία θα οδηγούσε άλλωστε στη σύγκρουση των δύο διατάξεων. Με αυτό τον τρόπο, το Δικαστήριο προέβη σε μια πρακτική εναρμόνιση των δύο αυτών ουσιαστικά. Κατόπιν αυτών, το Δικαστήριο συμπέρανε ότι η ρήτρα μη διάσωσης δεν απαγορεύει κάθε μορφή παροχής χρηματοοικονομικής στήριξης¹⁰¹.

⁹⁷ Βλ. Β. ΑΓΡΑΠΙΔΗ σε Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ*, σελ. 675 επ.

⁹⁸ Σκέψεις 129-130 της απόφασης.

⁹⁹ Βλ. R. PALMSTORFER, *To BAIL Out or Not to Bail Out? The Current Framework of Financial Assistance for Euro Area Member States measured against the Requirements of EU Primary Law*, σελ. 773 επ.

¹⁰⁰ Συγκεκριμένα, το άρ. 125 αναφέρεται στην ανάληψη του συνολικού χρέους των κρατών μελών και όχι αποκλειστικά «τις υπεραναλήψεις» ή «οποιοδήποτε άλλου είδους πιστωτικές διευκολύνσεις» από την ΕΚΤ ή τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών, όπως ορίζει το άρ. 123.

¹⁰¹ Σκέψεις 131-132 της απόφασης.

Σημειώνεται πως η ρήτρα μη διάσωσης βασίζεται στο άρθρο 104 Β της Συνθήκης, που προστέθηκε με την Συνθήκη του Μάαστριχτ και αποσκοπούσε στην τήρηση εκ μέρους των κρατών μελών ορθής και συνετής δημοσιονομικής πολιτικής, προφυλάσσοντας την δημοσιονομική σταθερότητα στην Ένωση. Η δυνατότητα παροχής εγγύησης ή και ανάληψης του χρέους ενός κράτους μέλους από την Ένωση ή άλλο κράτος θα οδηγούσε ενδεχομένως στην επανάπαυση των κρατών και στη μη τήρηση συνετής και υγιούς δημοσιονομικής πολιτικής. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι η ρήτρα μη διάσωσης απαγορεύει μόνο την παροχή τέτοιας βοήθειας, που θα απέτρεπε το υποβοηθούμενο κράτος να ακολουθήσει την ορθή δημοσιονομική πολιτική¹⁰².

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα των προϋποθέσεων παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας σύμφωνα με το άρ. 125. Το Δικαστήριο στην Pringle έκρινε ότι ένα μέσο χρηματοοικονομικής στήριξης είναι σύμφωνο με τη ρήτρα μη διάσωσης, εφόσον συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις. Αρχικά, πρέπει να υπάρχει ανάγκη της στήριξης για τη διασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας της Ευρωζώνης στο σύνολό της. Παράλληλα, συνεχίζει να υφίσταται η ευθύνη του κράτους μέλους υπό στήριξη για τα χρέη του, δεν επιτρέπεται δηλαδή στον ΕΜΣ η παροχή εγγύησης ή η ανάληψη χρέους κράτους μέλους, Ομοίως, το κράτος μέλος δεν μπορεί να κηρύξει χρεοκοπία¹⁰³. Κάθε παροχή στήριξης να συνοδεύεται από αυστηρούς όρους, οι οποίοι υποβοηθούν το κράτος μέλος-αποδέκτη της στήριξης να τηρήσει ορθή και συνετή δημοσιονομική πολιτική και αποσκοπούν στην «επιβεβαίωση των δημοσιονομικών του υπό στήριξη κράτους σε υγιή τροχιά»¹⁰⁴.

Το Δικαστήριο προχώρησε σε αναλυτική εξέταση των ανωτέρω αναφερόμενων τριών προϋποθέσεων στην περίπτωση του ΕΜΣ. Σύμφωνα με το γράμμα του άρ. 3 της συμφωνίας ΕΜΣ¹⁰⁵, φαίνεται πως πληρούνται τόσο η ανάγκη της παροχής βοήθειας για τη διασφάλιση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας της Ευρωζώνης συνολικώς όσο και η πρόβλεψη αυστηρών όρων που επιβάλλουν

¹⁰² Σκέψεις 133-136 της απόφασης.

¹⁰³ Με βάση την προϋπόθεση αυτή, δεν θα ήταν δυνατή η έκδοση «ευρω-ομολόγων», που αποτελούσε σταθερό αίτημα πολλών αξιωματούχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

¹⁰⁴ Σκέψη 137 της απόφασης.

¹⁰⁵ « Ο σκοπός του ΕΜΣ είναι ... η παροχή στήριξης σταθερότητας, υπό αυστηρούς όρους, ... προς όφελος των μελών του ΕΜΣ που αντιμετωπίζουν ή απειλούνται από σοβαρά προβλήματα χρηματοδότησης εφόσον είναι απαραίτητη για τη διαφύλαξη της χρηματοοικονομικής σταθερότητας της ζώνης του ευρώ στο σύνολό της και των κρατών μελών της».

διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την επαναφορά των δημοσιονομικών του σε υγιή τροχιά.

Όσον αφορά την απαγόρευση παροχής εγγύησης, αποπληρωμής ή ανάληψης του χρέους ενός κράτους μέλους από την Ένωση ή τα άλλα κράτη μέλη, το Δικαστήριο προχώρησε σε εξέταση των μέσων παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας που χρησιμοποιεί ο μηχανισμός κατά τη Συνθήκη ΕΜΣ, γεγονός που θα συνεπαγόταν παραβίαση της ρήτρας μη διάσωσης του άρ. 125 ΣΛΕΕ και επομένως ακυρότητα της συμφωνίας ΕΜΣ. Τα μέσα παροχής χρηματοδοτικής ενίσχυσης προβλέπονται στα άρθρα 14-18 της συμφωνίας ΕΜΣ. Πρόκειται για την παροχή έντοκου δανεισμού¹⁰⁶ στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, αλλά και η αγορά ομολόγων του κράτους μέλους-αποδέκτη της βοήθειας από τον ΕΜΣ, είτε στην πρωτογενή είτε στη δευτερογενή αγορά.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος μέλος που δέχεται βοήθεια τη μορφή έντοκου δανεισμού διατηρεί την ευθύνη έναντι των πιστωτών του, ενώ αναλαμβάνει και μια πρόσθετη ευθύνη απέναντι στον ΕΜΣ, καθώς οφείλει να επιστρέψει στον ΕΜΣ το ποσό της συνδρομής αυτής, σύμφωνα με το άρ. 13 παρ. 6 της συμφωνίας¹⁰⁷.

Η δυνατότητα αγοράς ομολόγων του κράτους μέλους-αποδέκτη της ενίσχυσης στην πρωτογενή αγορά από τον ΕΜΣ, που προβλέπεται στο άρ. 17 της συμφωνίας ΕΜΣ, κρίθηκε από το ΔΕΕ ως μια έμμεση μορφή χορήγησης δανείου. Επομένως, όπως και στην περίπτωση έντοκου δανεισμού προς ένα κράτος μέλος, δεν τίθεται ζήτημα ανάληψης του χρέους από τον ΕΜΣ, αντίθετου προς το άρ. 125¹⁰⁸. Σύμφωνα με τη θεωρία, το Δικαστήριο παρέλειψε να εξετάσει τη δυνατότητα μαζικού «δανεισμού» προς ένα κράτος μέλος, υπό τον όρο της αξιοποίησης του δανείου αυτού για την αποπληρωμή ομολόγων του προς τρίτους πιστωτές. Ένας τέτοιος δανεισμός θα οδηγούσε στην «κρατικοποίηση» του χρέους του κράτους αυτού, καθώς η ευθύνη του κράτους για το χρέος του θα μετακυλιόταν από ιδιώτες δανειστές του κράτους στον ΕΜΣ κράτη μέλη του. Ωστόσο, ένα τέτοιο μέτρο θα εξισωνόταν με *de*

¹⁰⁶ Κατά το άρθρο 20 παρ.1 ΕΜΣ, στόχος του ΕΜΣ κατά την παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας είναι «[...] η πλήρης κάλυψη του χρηματοδοτικού και του λειτουργικού κόστους», προσθέτοντας ένα εύλογο περιθώριο.

¹⁰⁷ Σκέψη 139 της απόφασης.

¹⁰⁸ Σκέψη 140 της απόφασης.

facto ανάληψη του χρέους του υποβοηθούμενου κράτους και κατ'επέκταση παραβίαση της ρήτηρας του άρ. 125¹⁰⁹.

Η δυνατότητα αγοράς ομολόγων του υπό στήριξη κράτους στη δευτερογενή αγορά κατά το άρ. 18 της συμφωνίας ΕΜΣ δεν αίρει την ευθύνη του απέναντι στους τρίτους, σύμφωνα με την κρίση του Δικαστηρίου. Ειδικότερα, η πρόβλεψη καταβολή τιμήματος διαμορφώνεται από τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης στην δευτερογενή αγορά ομολόγων και ενδέχεται μάλιστα να διαφέρει σημαντικά από την αξία των απαιτήσεων που ενσωματώνονται στα ομόλογα αυτά. Σύμφωνα με το ΔΕΕ, ο ΕΜΣ δρα ουσιαστικά σαν οποιονδήποτε επενδυτή-αγοραστή των ομολόγων αυτών, τηρώντας τους κανόνες της αγοράς. Συνεπώς, η παρέμβαση αυτή του ΕΜΣ στη δευτερογενή αγορά ομολόγων δεν επηρεάζει των αγορών προς το κράτος μέλος-αποδέκτη της βοήθειας από τον ΕΜΣ και δεν συνιστά ανάληψη χρέους που αντίκειται στη ρήτρα μη διάσωσης¹¹⁰. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν εξέτασε το ενδεχόμενο χειραγώγησης της δευτερογενούς αγοράς ομολόγων και τη δυνατότητα επηρεασμού της αξίας αυτών¹¹¹. Έτσι, το Δικαστήριο ότι η συμφωνία ΕΜΣ δεν συνιστά παραβίαση του άρθρου 125 ΣΛΕΕ.

Συμπερασματικά, η απόφαση Pringle υπήρξε θεμελιώδης, καθώς έλυσε πολύπλοκα νομικά ζητήματα που ανέκυψαν με την ίδρυση ενός μόνιμου πλέον μηχανισμού χρηματοοικονομικής στήριξης στα πλαίσια της ΟΝΕ.

¹⁰⁹ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ., *ό.π.*, σ.585.

¹¹⁰ Σκέψη 141 της απόφασης.

¹¹¹ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ., *ό.π.*, σ.585.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας αποτελεί θεμελιώδη επιδίωξη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και για την ΟΝΕ ειδικότερα. Δεδομένης της επέκτασης της οικονομικής κρίσης αλλά και της ανεπάρκειας των προηγούμενων σχετικών εγχειρημάτων, ο ρόλος του ΕΜΣ στο ενωσιακό σύστημα είναι καθοριστικός για τη σταθερότητα των τιμών, την επίτευξη υγιών δημοσιονομικών και τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών, παράγοντες απαραίτητοι για την επίτευξη της ευημερίας στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο ΕΜΣ ιδρύθηκε στη βάση μιας διεθνούς συμφωνίας¹¹² που υπογράφηκε από τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης στις 27/09/2012 και άρχισε τη λειτουργία του στις 08/10/2012, με σκοπό την παροχή βοήθειας για την εξασφάλιση σταθερότητας. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους μηχανισμούς όπως η ΕΔΧΣ, που λειτούργησε ως ανώνυμη εταιρία που συστάθηκε υπό το δίκαιο του Λουξεμβούργου, ο ΕΜΣ είναι διεθνής οργανισμός με έδρα το Λουξεμβούργο¹¹³. Πρόκειται για τον πρώτο μόνιμο μηχανισμό παροχής βοήθειας για την εξασφάλιση της δημοσιονομικής σταθερότητας. Επομένως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια σύντομη επισκόπηση της δομής και του τρόπου λειτουργίας του οργανισμού, που θα ακολουθήσει στη συνέχεια. Παράλληλα, θα επιχειρηθεί μια σύντομη παρουσίαση των δράσεων του ΕΜΣ μέχρι σήμερα και τις χρηματοοικονομικής βοήθειας που έχει παράσχει στα κράτη μέλη.

¹¹² Βλ. M. RUFFERT, *The European Debt Crisis and European Union Law*, σελ. 1783.

¹¹³ Βλ. M. SCHWARZ, *A Memorandum of Misunderstanding- The doomed toad of the European Stability Mechanism and a possible way out: Enhanced Cooperation*, σελ. 391.

Α) ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΜΣ

Η παρακάτω ανάλυση θα επικεντρωθεί στην παρουσίαση των βασικών οργάνων του ΕΜΣ, της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, τις διαδικασίες παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας από τον ΕΜΣ, αλλά και τις αρχές με βάση τις οποίες ο μηχανισμός αυτός λειτουργεί, όπως ορίζονται από τις διατάξεις της Συνθήκης ΕΜΣ.

1) Δομή και όργανα του ΕΜΣ

Ο ΕΜΣ είναι ένας διακυβερνητικός διεθνής οργανισμός, που συστάθηκε και λειτουργεί σύμφωνα με το δημόσιο διεθνές δίκαιο¹¹⁴. Βασικός σκοπός του μηχανισμού είναι η παροχή χρηματοοικονομικής στήριξης σε κράτη μέλη της Ευρωζώνης που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες¹¹⁵. Τα κράτη μέλη του ΕΜΣ αποτελούν 17 κράτη μέλη της Ευρωζώνης, ενώ το ποσό των μερισμάτων κάθε κράτους μέλους αποτελεί άμεση συνάρτηση της συμμετοχής κάθε κράτους στον μηχανισμό¹¹⁶.

Βασικά όργανα του ΕΜΣ αποτελούν το Συμβούλιο Διοικητών (*Board of Governors*) και το Συμβούλιο Διευθυντών (*Board of Directors*), για τα οποία γίνεται λόγος στη σελίδα στο άρ. 4 της Συνθήκης ΕΜΣ.

Το Συμβούλιο Διοικητών απαρτίζεται από τους Υπουργούς Οικονομικών των κρατών που συμμετέχουν στον Μηχανισμό, ενώ συμμετέχουν ο Επίτροπος των Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων και ο Πρόεδρος της ΕΚΤ ως «παρατηρητές» (*observers*), χωρίς δικαίωμα ψήφου¹¹⁷. Τα μέλη του Συμβουλίου Διοικητών διορίζονται από τα κράτη μέλη και πρέπει να είναι μέλη της κυβέρνησής τους, αρμόδια για οικονομικά ζητήματα¹¹⁸. Οι αποφάσεις στα πλαίσια του

¹¹⁴ Βλ. αρ. 1 της Συνθήκης ΕΜΣ και M. STALLECHNER, D. KORB, *The European Financial Stability Facility (ESM) and the European Stability Mechanism: Structure, Objectives and Principles of Operation*, σελ. 10 επ.

¹¹⁵ Βλ. άρ. 3 Συνθήκης ΕΜΣ.

¹¹⁶ Για μια εποπτική παρουσίαση της συμμετοχής κάθε κράτους μέλους στον προϋπολογισμό του ΕΜΣ, βλ. τον σχετικό πίνακα στο Παράρτημα Ι.

¹¹⁷ Βλ. M. STALLECHNER, D. KORB, *ό.π.*, σελ. 18.

¹¹⁸ Βλ. άρ. 5 παρ. 1 της Συνθήκης και M. SCHWARZ, *ό.π.*, σελ. 392.

Συμβουλίου Διοικητών λαμβάνονται με την απαιτούμενη από τη Συνθήκη ΕΜΣ απλή η ειδική πλειοψηφία¹¹⁹, η οποία ανέρχεται συνήθως στο 80% των εκπεφρασμένων ψήφων¹²⁰. Ωστόσο, οι αποφάσεις του Συμβουλίου σχετικά με την έγκριση απόφασης με αμοιβαία συμφωνία, όπως π.χ. η παροχή οικονομικής βοήθειας σε κάποιο κράτος μέλος, η όροι της παροχής αυτής, η επιλογή των οργάνων και το ανώτατο όριο της δανειοληπτικής ικανότητας, πρέπει να λαμβάνονται με ομοφωνία των μελών του Συμβουλίου¹²¹. Για όλες τις αποφάσεις απαιτείται απαρτία τουλάχιστον 2/3 των μελών με δικαίωμα ψήφου, που να αντιπροσωπεύουν τα 2/3 των δικαιωμάτων ψήφου¹²². Κάθε κράτος μέλος έχει μία ψήφο, γεγονός που είναι αντικείμενο έντονης συζήτησης στη θεωρία και δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με τη σχέσεις εξουσίας στην οικονομική διακυβέρνηση στα πλαίσια της ΕΕ¹²³, αλλά και σχετικά με την παραβίαση της αρχής της δημοκρατίας, εφόσον είναι έντονος ο κίνδυνος της λήψης αμιγώς πολιτικών αποφάσεων, χωρίς ιδιαίτερη μέριμνα για τους πολίτες του κράτους μέλους που επηρεάζονται στον μεγαλύτερο βαθμό από μια τέτοια απόφαση.

Το Συμβούλιο Διευθυντών επιλαμβάνεται κάθε ζητήματος που του ανατίθεται από το Συμβούλιο Διοικητών, αλλά και κάθε ζητήματος του οποίου είναι αρμόδιο απευθείας από τη Συνθήκη ΕΜΣ. Κάθε μέλος του Συμβουλίου Διοικητών ορίζει έναν Διευθυντή και τον αναπληρωτή του, που πρέπει να είναι άτομο με εξαιρετικές ικανότητες σε οικονομικά και νομισματικά ζητήματα. Παράλληλα, ο Επίτροπος των Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων και ο Πρόεδρος της ΕΚΤ ορίζουν αντίστοιχα παρατηρητές, που συμμετέχουν στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Διευθυντών. Όσον αφορά την απαιτούμενη απαρτία και πλειοψηφία, ισχύουν αναλογικά οι ρυθμίσεις περί του Συμβουλίου Διοικητών.

Το Συμβούλιο Διοικητών είναι υπεύθυνο για τον ορισμό του Διευθύνοντος Συμβούλου του ΕΜΣ (*Managing Director*), για θητεία 5 χρόνων¹²⁴. Οι αρμοδιότητες

¹¹⁹ Σύμφωνα με την παρ. 7 του άρ. 4, «Τα δικαιώματα ψήφου εκάστου μέλους του ΕΜΣ, τα οποία ασκούνται από το πρόσωπο που έχει διορίσει το μέλος ή από τον αντιπρόσωπο αυτού του προσώπου στο συμβούλιο διοικητών ή στο συμβούλιο διευθυντών, ισούνται με τον αριθμό των μεριδίων που του έχουν διανεμηθεί στο εγκεκριμένο μετοχικό κεφάλαιο του ΕΜΣ».

¹²⁰ Άρ. 4 παρ. 6 Συνθήκης ΕΜΣ.

¹²¹ Δεδομένης της απαίτησης της ύπαρξης ομοφωνίας για τη λήψη απόφασης περί παροχής οικονομικής βοήθειας, καθίσταται σαφής ο έντονος «πολιτικός» χαρακτήρας του οργάνου αυτού, καθώς η αρνησικυρία (veto) ενός εκ των μελών συνεπάγεται την άρνηση παροχής βοήθειας. Βλ. σχετικά Μ. SCHWARZ, *ό.π.*, σελ. 392.

¹²² Άρ. 4 παρ. 2 Συνθήκης ΕΜΣ.

¹²³ Βλ. Μ. SCHWARZ, *ό.π.*, σελ. 393 και Ε. CHITI, Ρ. TAXEIRA, *The constitutional implications of the European Responses to the financial and public debt crisis*, σελ.

¹²⁴ Άρ. 7 Συνθήκης ΕΜΣ.

του Διευθύνοντος Συμβούλου είναι κατά βάση οργανωτικές, καθώς προεδρεύει όλων των συνεδριάσεων του Συμβουλίου των Διευθυντών αλλά και του Διοικητικού Συμβουλίου, το οποίο τον υποστηρίζει κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Ο Διευθύνων Σύμβουλος είναι κυρίως υπεύθυνος την οργάνωση, τον διορισμό και την απόλυση των μελών του προσωπικού του ΕΜΣ, σύμφωνα με τον κανονισμό υπηρεσιακής κατάστασης που θεσπίζεται από το Συμβούλιο Διευθυντών. Ως Διευθύνων Σύμβουλος του ΕΜΣ διατελεί ο Klaus Regling, που είναι και ο πρώτος Διευθύνων Σύμβουλος του Οργανισμού, πρώην Γενικός Διευθυντής της ΕΔΧΣ¹²⁵.

Αξιοσημείωτη είναι η πρόβλεψη διαδικασίας «έκτακτης ψηφοφορίας» από το άρ. 4 παρ. 4 της Συνθήκης ΕΜΣ, σε περιπτώσεις όπου η Επιτροπή και η ΕΚΤ αναγνωρίζουν την ανάγκη έκδοσης μιας απόφασης για τη χορήγηση χρηματοπιστωτικής αρωγής για τη διατήρηση της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής βιωσιμότητας της Ευρωζώνης. Στις περιπτώσεις αυτές, η παροχή βοήθειας δεν αποφασίζεται με ομοφωνία, αλλά αρκεί ειδική πλειοψηφία του 85% των εκπεφρασμένων ψήφων. Ωστόσο, στη θεωρία έχουν εκφρασθεί ανησυχίες πως η έκτακτη διαδικασία ενδεχομένως θίγει την αρχή της ισότητας μεταξύ των κρατών μελών του ΕΜΣ, καθώς διατηρεί την δυνατότητα αρνησικυρίας (*veto*) μόνο για τα κράτη με τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στον Μηχανισμό (Γερμανία, Ιταλία και Γαλλία). Η πρόβλεψη αυτή αποτελεί ακόμη μια απόδειξη της ύπαρξης ενός έντονου «πολιτικού στοιχείου» στη δομή και τη λειτουργία του ΕΜΣ.

Όσον αφορά τα μέσα παροχής οικονομικής βοήθειας, η Συνθήκη ΕΜΣ προβλέπει διάφορους τρόπους με τους οποίους ο ΕΜΣ μπορεί να συνδράμει στην οικονομία ενός κράτους μέλους, τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά. Το μέσο που θα εφαρμοστεί επιλέγεται ανά περίπτωση, σύμφωνα με την προσφορότητά του αλλά και το επίσημο αίτημα του κράτους μέλους που επιθυμεί τη συνδρομή του μηχανισμού¹²⁶. Υπάρχει η δυνατότητα προληπτικής χρηματοπιστωτικής συνδρομής, με τη μορφή προληπτικού πιστωτικού ορίου υπό όρους ή με τη μορφή πιστωτικού ορίου με ενισχυμένους όρους (άρ. 14 Συνθήκης ΕΜΣ). Παράλληλα, ένα από τα «έκτακτα»¹²⁷ μέσα που έχει στη διάθεσή του ο Μηχανισμός είναι η ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων του κράτους μέλους-

¹²⁵ Βλ. M. STALLECHNER, D. KORB, *ό.π.*, σελ. 18 και οργανόγραμμα στην ιστοσελίδα www.esm.europa.eu/about-us/who-we-are#esm_organisational_structure.

¹²⁶ Άρ. 13 Συνθήκης ΕΜΣ.

¹²⁷ Βλ. M. SCHWARZ, *ό.π.*, σελ. 395, όπου χαρακτηρίζονται ως „emergency strategies“.

αποδέκτη (άρ. 15 Συνθήκης ΕΜΣ). Τέλος, η χρηματοοικονομική συνδρομή εκ του ΕΜΣ μπορεί να λάβει τη μορφή αγοράς εκ μέρους του Μηχανισμού κρατικών ομολόγων του υποβοηθούμενου κράτους μέλους είτε στην πρωτογενή (άρ. 17 Συνθήκης ΕΜΣ) είτε στην δευτερογενή αγορά (άρ. 18 ΕΜΣ). Η δυνατότητα έκδοσης έντοκων δανείων, το πλέον γνωστό στο ευρύ κοινό μέσο χρηματοδότησης του ΕΜΣ, θεωρείται μάλλον η εξαίρεση, καθώς ένα τέτοιο δάνειο πρέπει να χορηγείται μόνο ως *ultima ratio*.

Η χρηματοδοτική ενίσχυση του ΕΜΣ παρέχεται υπό την προϋπόθεση τήρησης ενός αυστηρού προγράμματος οικονομικής και δημοσιονομικής προσαρμογής και μεταρρυθμίσεων, το οποίο θα συμφωνηθεί, και συνεπώς όλες οι περιπτώσεις διάσωσης συνοδεύονται από μνημόνια, η διαπραγμάτευση των οποίων ανατίθεται στην Επιτροπή από κοινού με την ΕΚΤ και τη συμμετοχή του ΔΝΤ «όπου είναι δυνατόν», με όρους κατάλληλους για το επιλεγμένο μέσο χρηματοπιστωτικής συνδρομής. Συμπληρώνει έτσι ο ΕΣΜ το νέο πλαίσιο ενισχυμένης οικονομικής και δημοσιονομικής διακυβέρνησης των χωρών της Ευρωζώνης, το οποίο έχει ως στόχο την αποτελεσματική και αυστηρή οικονομική εποπτεία, η οποία θα επικεντρώνεται στην πρόληψη και θα μειώσει σημαντικά την πιθανότητα εμφάνισης μελλοντικών κρίσεων.

Ο ίδιος ο Μηχανισμός δανείζεται από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, με την έκδοση χρηματοπιστωτικών τίτλων ή με την σύναψη χρηματοοικονομικών ή άλλων συμφωνιών με μέλη του ΕΜΣ, χρηματοοικονομικά ιδρύματα ή τρίτα μέρη, χρησιμοποιώντας ως χρηματοπιστωτική βάση τα κεφάλαια που παρέρχονται από τις κυβερνήσεις της ευρωζώνης.

Ο ΕΜΣ δρα μέσα στην αγορά κυρίως μέσω της έγκρισης χρηματοδότησης χρηματοοικονομικών οργανισμών και της αγοράς ομολόγων στην πρωτογενή και δευτερογενή αγορά. Οι δράσεις αυτές επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις εθνικές πολιτικές αναδιάρθρωσης των κρατών μελών- αποδεκτών της συνδρομής του ΕΜΣ. Άλλωστε, τα μνημόνια που υπογράφονται μεταξύ του ΕΜΣ και του αιτούντος κράτους περιέχουν μια πληθώρα μέτρων λιτότητας που επηρεάζουν τους τομείς της υγείας, της παιδείας, της εργασίας και της συνταξιοδότησης¹²⁸. Αν και η λειτουργία του Μηχανισμού συνδέεται στενά με την ΟΝΕ, ο ΕΜΣ, ως ξεχωριστός διεθνής οργανισμός, βρίσκεται «εκτός» του ενωσιακού δικαίου. Δεδομένης ωστόσο της

¹²⁸ Βλ. M. DE NES, *The ESM and the Principle of Transparency*, σελ. 132.

επιρροής που ασκεί στην εύρυθμη λειτουργία της ONE, το γεγονός πως δεν υπόκειται στις ίδιες προϋποθέσεις διαφάνειας¹²⁹, όπως τα λοιπά θεσμικά όργανα της Ένωσης, θα μπορούσε να προκαλέσει πρόβλημα στην αλληλεπίδρασή του με αυτά¹³⁰. Σημειώνεται πως, σύμφωνα με τα άρ. 34 και 35 της Συνθήκης ΕΜΣ, τα όργανα του ΕΜΣ δεν δύνανται να δημοσιεύσουν καμία πληροφορία σχετική με τον Μηχανισμό.

Η έλλειψη διαφάνειας κατά τη δράση του ΕΜΣ και των οργάνων του κατακρίθηκε έντονα από τα κράτη μέλη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση του Ανώτατου Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου σχετικά με τη Συνθήκη ΕΜΣ με το Γερμανικό Σύνταγμα¹³¹. Στην απόφασή του, το Δικαστήριο εξέφρασε την ανησυχία του πως η αρχή της εμπιστευτικότητας των εργασιών του ΕΜΣ θα μπορούσε να έρθει σε αντίθεση με το Σύνταγμα της Γερμανίας. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε πως η Συνθήκη θα μπορούσε να είναι σύμφωνη με το γερμανικό δίκαιο, μόνο εφόσον η γερμανική Βουλή θα μπορούσε να λάβει «περικεκτικές πληροφορίες» όταν το ζητούσε.

Το 2014, ο ΕΜΣ υιοθέτησε δύο πολύ σημαντικά κείμενα ενδοτικού δικαίου σχετικά με την αρχή της διαφάνειας. Ο Κώδικας Δεοντολογίας (*Code of Conduct*-12/03/2014) φαίνεται πως ενσωμάτωσε τις σκέψεις του γερμανικού δικαστηρίου και προέβλεψε τη δυνατότητα δημοσίευσης από τους Διευθυντές «περικεκτικών πληροφοριών» στα εθνικά Κοινοβούλια, μετά από αίτησή τους¹³². Η δημοσίευση αυτή πρέπει να είναι σύμφωνη με το άρ. 17 του Εσωτερικού Κανονισμού του ΕΜΣ (*ESM By-Laws*), που περιέχει ακριβείς προβλέψεις σχετικά με τη διαδικασία δημοσίευσης εγγράφων του Μηχανισμού.

¹²⁹ Σημειώνεται πως η αρχή της διαφάνειας, μετά την προσθήκη της στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, εγκαθιδρύει το δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα και τη διαφάνεια στις διοικητικές διαδικασίες. Βλ. άρ. 1 ΣΕΕ, 10 παρ. 3 ΣΕΕ, 11 παρ. 2 ΣΕΕ, 15 παρ. 2 ΣΛΕΕ και P. CRAIG, *EU Administrative Law*, σελ. 538.

¹³⁰ Βλ. M. DE NES, *ό.π.*, σελ. 133, M. POIARES, B. DE WITTE, M. KRUMM, *The Euro Crisis and the Democratic Governance of the Euro: Legal and Political Issues of a Fiscal Crisis*, σελ. 10, K. TUORI, *The European Financial Crisis- Constitutional Aspects and Implications*, σελ. 47.

¹³¹ Βλ. BVerG, 2 BvR 1390/12, 12 Σεπτεμβρίου 2012.

¹³² Άρ. 11 παρ. 1 του Κώδικα Δεοντολογίας ΕΜΣ.

2) Η αλληλεπίδραση του ΕΜΣ με τα θεσμικά όργανα της Ένωσης

Η Συνθήκη Ίδρυσης του ΕΜΣ αναθέτει καθήκοντα και αρμοδιότητες που σχετίζονται ή είναι απαραίτητες για τη λειτουργία του σε ενωσιακά όργανα και συγκεκριμένα στο ΔΕΕ, την Επιτροπή και την ΕΚΤ. Ήδη, ενόψει του άρθρου 13 παρ. 2 της ΣΕΕ, που ορίζει ότι κάθε θεσμικό όργανο της Ένωσης δρα εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται από τις Συνθήκες και σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς τους οποίους προβλέπουν, το Δικαστήριο στην υπόθεση Pringle εξέτασε κατά πόσο τα καθήκοντα αυτά συνάδουν με τις αρμοδιότητες που έχουν ανατεθεί από τις Συνθήκες στα εν λόγω όργανα¹³³. Αποφάνθηκε δε ότι είναι συμβατά με αυτές, καθόσον δεν αφορούν τομέα αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ένωσης, δεν περιλαμβάνουν εξουσία λήψης δεσμευτικών αποφάσεων και κυρίως δεν αλλοιώνουν τις αρμοδιότητες που ανατίθενται στα όργανα αυτά από τις Συνθήκες¹³⁴. Ειδικότερα:

Η τελική κρίση για τις διαφορές που ανακύπτουν σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της Συνθήκης ΕΜΣ και οι οποίες εγείρονται μεταξύ των κρατών-μελών ή μεταξύ των κρατών-μελών και του Μηχανισμού υπόκεινται στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 273 ΣΛΕΕ, το οποίο ορίζει ότι «*Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο επί οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ των κρατών μελών, συναφούς με το αντικείμενο των Συνθηκών, αν η διαφορά αυτή του υποβληθεί δυνάμει συμβάσεως διαιτησίας*»¹³⁵.

Όπως συγκεκριμένα προβλέπεται από το άρθρο 37 της Συνθήκης ΕΜΣ, οποιαδήποτε διαφορά προκύπτει μεταξύ κράτους-μέλους του ΕΜΣ και του Μηχανισμού ή των κρατών-μελών μεταξύ τους και αφορά σε ζητήματα ερμηνείας ή εφαρμογής των διατάξεων της Συνθήκης του ΕΜΣ, συμπεριλαμβανομένης και της συμβατότητας μιας απόφασης του Μηχανισμού με όλα όσα προβλέπουν η Συνθήκη Ίδρυσης του και το καταστατικό του, επιλύεται από το Συμβούλιο των Διευθυντών. Αν η τελευταία αυτή απόφαση αμφισβητηθεί από το κράτος-μέλος ή από τα αντίδικα κράτη-μέλη, τότε η διαφορά παραπέμπεται στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του οποίου η απόφαση είναι δεσμευτική για τα μέρη.

¹³³ ΔΕΕ, 27/11/2012, C-370/2012, *Thomas Pringle κατά Ιρλανδίας*, C- 370/12, δημοσιευμένη στην ψηφιακή συλλογή, σκ. 153-154.

¹³⁴ Βλ. Μ. ΠΕΡΑΚΗΣ, *ό.π.*, σελ.586 επ.

¹³⁵ Σκέψη 176 της απόφασης.

Η εν λόγω αρμοδιότητα του Δικαστηρίου θεμελιώνεται στο άρθρο 273 της ΣΛΕΕ, κυρίως με το επιχείρημα ότι πρόκειται ουσιαστικά για διαφορά μεταξύ κρατών-μελών συναφή με το αντικείμενο των Συνθηκών. Ειδικότερα, δεδομένου ότι ο ΕΜΣ απαρτίζεται αποκλειστικά από κράτη-μέλη, οι διαφορές στις οποίες είναι διάδικος συνιστούν διαφορές μεταξύ κρατών-μελών. Περαιτέρω, οποιαδήποτε διαφορά σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της Συνθήκης Ίδρυσης του ενδεχομένως να αφορά και διατάξεις των Συνθηκών, όπως η διαφορά που ανακύπτει από τους όρους που θέτει ο Μηχανισμός στο υπό στήριξη κράτος μέλος, οι οποίοι, σε κάθε περίπτωση, πρέπει να είναι συμβατοί με τις αρχές και τα μέτρα που λαμβάνει η Ένωση στον τομέα του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών. Ως εκ τούτου, οι προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η παροχή τέτοιας στήριξης σε κράτος μέλος καθορίζονται, τουλάχιστον εν μέρει, από το δίκαιο της Ένωσης¹³⁶. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και από την αρμοδιότητα της Επιτροπής στο πλαίσιο λειτουργίας του ΕΜΣ, η οποία κατά το άρθρο 13 παρ. 3 και 4 της Συνθήκης ΕΜΣ, μεριμνά για τη συμβατότητα των όρων των Μνημονίων Κατανόησης προς το ενωσιακό δίκαιο. Ταυτόχρονα το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας το άρθρο 273 ΣΛΕΕ, έκρινε ότι η αρμοδιότητα για τις διαφορές που εισάγονται ενώπιόν του δεν είναι υποχρεωτικό να του απονέμεται μόνο μέσω μίας διαιτητικής απόφασης, αλλά η αρμοδιότητά του μπορεί να πηγάζει και από μία εκ των προτέρων ρήτρα σε συνθήκη ή συμφωνία, η οποία αφορά μία κατηγορία προκαθορισμένων διαφορών, όπως στην προκειμένη περίπτωση συμβαίνει με το άρθρο 37 της Συνθήκης ΕΜΣ.

Έτσι, το ΔΕΕ έλυσε οριστικά το ζήτημα της αμφισβήτησης για τη συμμετοχή ενωσιακών οργάνων – συμπεριλαμβανομένου και του ιδίου - σε μηχανισμούς που εγκαθιδρύονται από διεθνείς συνθήκες που συνάπτονται από κράτη-μέλη της Ένωσης, αποφαινόμενο με ευρύ πνεύμα υπέρ μίας διευρυμένης τέτοιας δυνατότητας.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, τα κράτη-μέλη μπορούν, στους τομείς που δεν υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης, να αναθέτουν, εκτός του πλαισίου της, καθήκοντα στα θεσμικά όργανα, όπως τον συντονισμό μιας συλλογικής δράσης την οποία αναλαμβάνουν τα κράτη μέλη ή και τη διαχείριση χρηματοοικονομικής συνδρομής, υπό τον όρο ότι τα καθήκοντα αυτά δεν αλλοιώνουν τις αρμοδιότητες τις οποίες οι ΣΕΕ και ΣΛΕΕ αναθέτουν στα εν

¹³⁶ Σκέψη 175 και 176 της απόφασης.

λόγω θεσμικά όργανα¹³⁷. Τα καθήκοντα που ανατίθενται στην Επιτροπή με τη Συνθήκη ΕΜΣ συνιστούν τέτοιου είδους καθήκοντα.

Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της συμφωνίας ΕΜΣ, η Επιτροπή είναι αρμόδια για την εκτίμηση των αιτήσεων χορήγησης στήριξης σταθερότητας και ειδικότερα την εκτίμηση της ύπαρξης κινδύνου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας του αιτούντος ή και του συνόλου της Ευρωζώνης, της βιωσιμότητας του χρέους του και σε περίπτωση θετικής κρίσης της πραγματικής ανάγκης χρηματοδότησής του (άρθρο 13 παρ. 1), όπως επίσης και για την εκτίμηση της ύπαρξης έκτακτης ανάγκης για τη χορήγησή χρηματοπιστωτικής συνδρομής σε κράτος-μέλος της Ευρωζώνης (άρθρο 4 παρ. 4). Επίσης, η Επιτροπή διαπραγματεύεται τη σύναψη Μνημονίου Συνεννόησης, στο οποίο περιέχονται αναλυτικά το επιλεγέν μέσο χρηματοπιστωτικής συνδρομής, οι όροι που θα συνδέονται με τη χορήγησή του όπως επίσης και οι όροι της επιβαλλόμενης γενικής οικονομικής πολιτικής του υπό στήριξη κράτους (άρθρο 13 παρ. 3) και στη συνέχεια παρακολουθεί τη συμμόρφωση αυτού προς τους εν λόγω όρους. Τέλος, μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχει δικαίωμα συμμετοχής στις συνεδριάσεις του συμβουλίου διοικητών και του συμβουλίου διευθυντών του Μηχανισμού υπό την ιδιότητα του παρατηρητή (άρθρα 5 παρ. 3 και 6 παρ. 2).

Οι ανωτέρω αρμοδιότητες δεν έρχονται σε αντίθεση με τα θεσμικά καθήκοντα της Επιτροπής, καθόσον αυτές ανάγονται στην οικονομική πολιτική, όπου Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει αποκλειστική αρμοδιότητα. Άλλωστε και η ίδια Συνθήκη ΕΜΣ συνδέεται με την οικονομική πολιτική, αφού αποσκοπεί στη διασφάλιση της χρηματοοικονομικής σταθερότητας της ζώνης του ευρώ στο σύνολό της. Συναφώς δεν αλλοιώνονται οι αρμοδιότητες τις οποίες οι ΣΕΕ και ΣΛΕΕ της έχουν αναθέσει, καθόσον σύμφωνα με το άρθρο 17 παρ. 1 ΣΕΕ σκοπός της Επιτροπής είναι να «προάγει το κοινό συμφέρον της Ένωσης» και να «επιβλέπει την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης». Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν, με την εμπλοκή της στη Συνθήκη ΕΜΣ η Επιτροπή προάγει το κοινό συμφέρον της Ένωσης και πραγματώνει τον αναφερόμενο στο άρθρο 17 παρ.1 σκοπό. Εξάλλου, τα καθήκοντα που της ανατίθενται από τη Συνθήκη αυτή της επιτρέπουν, σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 3 και 4 αυτής, πρωτίστως να μεριμνά για τη συμβατότητα των μνημονίων κατανόησης που συνάπτονται από τον ΕΜΣ με το δίκαιο της Ένωσης. Τέλος, στην Επιτροπή δεν παρέχεται ίδια εξουσία λήψης αποφάσεων και οι ενέργειές της στο πλαίσιο της εν

¹³⁷ Σκέψη 158 της απόφασης.

λόγω Συνθήκης δεσμεύουν αποκλειστικά και μόνο τον ΕΜΣ¹³⁸. Επομένως, κατόπιν όλων αυτών, το άρθρο 13 παρ.2 ΣΕΕ δεν παραβιάζεται.

Παρόμοια καθήκοντα με αυτά της Επιτροπής ανατίθενται από τη Συνθήκη Ίδρυσης του ΕΜΣ και στην ΕΚΤ. Έτσι, ο πρόεδρος της ΕΚΤ δύναται να συμμετέχει υπό την ιδιότητα του παρατηρητή στο συμβούλιο διοικητών (άρθρο 5 παρ. 3) όπως, επίσης, να ορίσει παρατηρητή στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Διευθυντών (άρθρο 6 παρ. 2). Επιπρόσθετα, η ΕΚΤ συμμετέχει στην εκτίμηση των αιτήσεων χορήγησης στήριξης σταθερότητας (άρθρο 13 παρ. 1) και στη συνέχεια στη διαπραγμάτευση και την παρακολούθηση τήρησης του Μνημονίου Συνεννόησης που συνάπτεται με το υπό στήριξη κράτος-μέλος (άρθρο 13 παρ. 3, 7). Συναφώς συμμετέχει και στην εκτίμηση της ύπαρξης επείγοντος για τη χορήγησή χρηματοπιστωτικής συνδρομής σε κράτος-μέλος της ευρωζώνης (άρθρο 4 παρ. 4).

Όμοια όπως συνέβη για την Επιτροπή και για τους ίδιους λόγους, το Δικαστήριο στην υπόθεση Pringle έκρινε ότι οι αρμοδιότητες που ανατίθενται από τη Συνθήκη ΕΜΣ στην ΕΚΤ ανάγονται σε τομέα που δεν υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης, δεν συνοδεύονται από εξουσία λήψης δεσμευτικών αποφάσεων και ταυτόχρονα δεν αλλοιώνουν τις αρμοδιότητες που της έχουν απονεμηθεί από τις ΣΕΕ και ΣΛΕΕ. Ειδικά όσον αφορά στην τελευταία αυτή προϋπόθεση έκρινε ότι η ΕΚΤ, κατά το άρθρο 282 παρ. 2 ΣΛΕΕ, «υποστηρίζει τις γενικές οικονομικές πολιτικές που εφαρμόζονται στην Ένωση» και με τη συμμετοχή της και τα καθήκοντα που της ανατίθενται στο πλαίσιο της Συνθήκης ΕΜΣ πραγματώνει αυτήν ακριβώς την αποστολή της.. Άλλωστε, και κατά τα άρθρα 6.2 και 23 του Καταστατικού του ΕΣΚΤ, η ΕΚΤ μπορεί να συμμετέχει σε διεθνείς νομισματικούς οργανισμούς, καθώς και να συνάπτει σχέσεις με διεθνείς οργανισμούς¹³⁹.

B) ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΜΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

Όπως ήδη σημειώθηκε, αποστολή του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ) είναι η διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της

¹³⁸ Σκέψεις 155-164 της απόφασης.

¹³⁹ Σκέψη 165 της απόφασης.

ζώνης του ευρώ στο σύνολό της¹⁴⁰. Προς το σκοπό αυτό, στηρίζει τα κράτη-μέλη που συμμετέχουν σ' αυτήν και δυσκολεύονται να χρηματοδοτηθούν από τις αγορές ή δεν έχουν πλέον πρόσβαση σ' αυτές, με συνέπεια να επιδεινώνεται η δυναμική του χρέους τους. Η στήριξη πραγματοποιείται μέσω της παροχής οικονομικής βοήθειας προς τις εν λόγω χώρες και για την επίτευξή της ο Μηχανισμός χρησιμοποιεί ποικίλα εργαλεία. Πρέπει να τονιστεί ότι στα ανωτέρω προγράμματα οικονομικής βοήθειας τόσο σε χρηματοδοτικό όσο και σε τεχνικό επίπεδο ενεργή και σημαντική εμπλοκή έχει, όπως άλλωστε προβλέπεται και στη Συνθήκη Ίδρυσης του ΕΜΣ (άρθρο 38 της Συνθήκης), και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ).

Ο ΕΜΣ παρέχει χρηματοοικονομική βοήθεια με τη μορφή δανείων ή με τη μορφή νέου κεφαλαίου σε τράπεζες. Ειδικότερα, μπορεί να δανείσει απευθείας στις κυβερνήσεις που έχουν άμεση ανάγκη χρηματοδότησης και έχουν χάσει την πρόσβασή τους στις αγορές, να αγοράσει τα χρέη τους, δηλαδή κρατικά ομόλογα, είτε άμεσα όταν εκδίδονται είτε δευτερογενώς στις αγορές ή να υποστηρίξει τις τράπεζες άμεσα με τη μορφή της «ανακεφαλαιοποίησης». Η χρηματοδότηση κράτους μέλους της ευρωζώνης βασίζεται σε αυστηρό πρόγραμμα οικονομικής και δημοσιονομικής προσαρμογής και σε λεπτομερή ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους του. Όλες οι περιπτώσεις χρηματοδότησης συνοδεύτηκαν από μνημόνια, με αυστηρούς όρους κατάλληλους για το επιλεγμένο μέσο χρηματοπιστωτικής συνδρομής και αντίστοιχες πολιτικές που η χώρα δανεισμού κλήθηκε να ακολουθήσει, οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Η εφαρμογή του συμφωνημένου προγράμματος και των όρων του παρακολουθείται στενά μέχρι την ολοκλήρωσή του.

1) Οι δράσεις του ΕΜΣ

Μέχρι σήμερα ο Μηχανισμός πραγματοποίησε ολοκληρωμένα προγράμματα βοήθειας σε Ισπανία, και Κύπρο και τελευταία στην Ελλάδα, το οποίο βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη. Οι μορφές βοήθειας που χρησιμοποιήθηκαν ήταν δάνεια, ως μέρος ενός μακροοικονομικού προγράμματος προσαρμογής, όπως συνέβη στην Κύπρο και εξελίσσεται σήμερα στην Ελλάδα (περίοδος 2015 έως 2018) ή δάνειο για την

¹⁴⁰ Βλ. άρ. 3 Συνθήκης ΕΜΣ

ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, όπως συνέβη στην περίπτωση της Ισπανίας. Στα προγράμματα αυτά θα πρέπει να συνυπολογιστούν και τα προγράμματα βοήθειας που χορηγήθηκαν στις Ιρλανδία και Πορτογαλία, τα οποία διενεργήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Διευκόλυνση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΔΧΣ), τον προσωρινό δηλαδή μηχανισμό χρηματοδότησης από το 2010 έως τη δημιουργία του ΕΜΣ τον Ιανουάριο του 2013 και τον οποίο διαδέχθηκε και αντικατέστησε ο Μηχανισμός.

Οι δύο αυτοί θεσμοί (ΕΔΧΣ και ΕΜΣ), με συνολικό περιθώριο δανεισμού 700 δις ευρώ, έχουν αναλάβει ένα βάρος 254,5 δις έναντι των ανωτέρω πέντε χωρών, ο ΕΜΣ δε έχει παράσχει κεφάλαια ύψους 80 δις ευρώ, τα υψηλότερα από οποιονδήποτε Διεθνή Χρηματοδοτικό Οργανισμό παγκοσμίως¹⁴¹.

Η οικονομική βοήθεια στην Ισπανία ήταν το πρώτο πρόγραμμα βοήθειας που διεξήγαγε ο ΕΜΣ. Ο Μηχανισμός ολοκλήρωσε το πρόγραμμα μόνος αυτός, χωρίς τη συμμετοχή άλλων πιστωτών, και χρησιμοποίησε ως εργαλείο το μοντέλο χορήγησης δανείων για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών της χώρας, ώστε να επιτευχθεί η αναδιάρθρωση του τραπεζικού της τομέα. Το ΔΝΤ περιορίστηκε σε συμβουλευτικό ρόλο, δεδομένου ότι δεν διαθέτει εργαλείο οικονομικής βοήθειας για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών. Το πρόγραμμα διήρκεσε 18 μήνες, ήταν δηλαδή πολύ μικρότερης διάρκειας από τα λοιπά προγράμματα του Μηχανισμού, ήταν το μικρότερο ως μερίδιο της οικονομίας μιας χώρας και ταυτόχρονα εντελώς διαφορετικό σε σχέση με τα πακέτα βοήθειας των άλλων χωρών, καθώς τα χρήματα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά και μόνο για την αναδιάρθρωση των τραπεζών.

Σημειωτέον ότι τα προβλήματα της Ισπανίας προκλήθηκαν από την αγορά κατοικίας. Οι τιμές των ακινήτων είχαν σχεδόν τριπλασιαστεί μεταξύ του 1997 και του 2008, οφειλόμενες κατά ένα μέρος στην εύκολη χορήγηση δανείων από τις τράπεζες. Με την έλευση όμως της πιστωτικής κρίσης, οι τιμές κατέρρευσαν, με συνέπεια και οι τράπεζες να υποστούν τεράστιες απώλειες, καθώς οι πελάτες τους δεν μπορούσαν να επιστρέψουν τα στεγαστικά τους δάνεια. Η χώρα εισήλθε σε ύφεση το 2011 και οι τράπεζες έχασαν την ικανότητα να δανείζονται χρήματα ή να αντλούν κεφάλαια από τις αγορές, με τα ταμειυτήρια να είναι τα πιο αδύναμα, πολλά από τα οποία θα είχαν καταρρεύσει χωρίς υποστήριξη. Με τον προϋπολογισμό ήδη

¹⁴¹ Βλ. και τον σχετικό πίνακα στο Παράρτημα ΙΙ.

εξαντλημένο, η κυβέρνηση είχε ελάχιστα περιθώρια ελιγμών και έτσι ενώ η Ισπανία δεν έχασε ποτέ την πρόσβασή της στη χρηματοδότηση από την αγορά, η άντληση κεφαλαίων γινόταν όλο και πιο ακριβή. Σε μια προσπάθεια να εκλείψει η αβεβαιότητα και να αντιμετωπιστούν γρήγορα τα τραπεζικά ζητήματα, η χώρα ζήτησε βοήθεια τον Ιούλιο του 2012. Ο ΕΜΣ διέθεσε στην Ισπανία έως και 100 δις ευρώ, στο τέλος όμως χρειάστηκαν μόνο 41,3 δις. Έγιναν δύο εκταμιεύσεις το Δεκέμβριο του 2012 και τον Φεβρουάριο του 2013 και τα κεφάλαια χορηγήθηκαν ως δάνειο στην ισπανική κυβέρνηση χωρίς να καταβληθούν μετρητά απευθείας στις τράπεζες. Σε αντάλλαγμα για την οικονομική βοήθεια η Ισπανία εκσυγχρόνισε τον τραπεζικό της τομέα, αναμορφώνοντας τις σχετικές δομές ιδιοκτησίας και βελτιώνοντας τις πρακτικές διαχείρισης κινδύνου.

Συμπερασματικά, η συνδρομή του ΕΜΣ αποδείχθηκε το κλειδί για τον ισοσκελισμό των ισολογισμών των προβληματικών τραπεζών, τη βελτίωση της κεφαλαιακής τους βάσης, και την υπέρβαση του φόβου των αγορών σχετικά με το βάθος των προβλημάτων στο χρηματοπιστωτικό τομέα της Ισπανίας. Η χώρα βγήκε με επιτυχία από το πρόγραμμά της τον Δεκέμβριο του 2013 και έδωσε ένα ισχυρό σήμα για την επιστροφή στην κανονικότητα αρχίζοντας ήδη από τον Ιούλιο του 2014 να αποπληρώνει εθελοντικά τα δάνεια του ΕΜΣ νωρίτερα από ό,τι απαιτούνταν, δεδομένου ότι η αποπληρωμή τους είχε σχεδιαστεί για το χρονικό διάστημα 2022 έως 2027. Ήδη η Ισπανία, μέχρι τις 11/11/2016 έχει επιστρέψει 6,6 δις ευρώ και έχει έναν από τους μεγαλύτερους δείκτες ανάπτυξης στην Ευρώπη. Κατόπιν αυτών αποτελεί ένα εντυπωσιακό παράδειγμα επιτυχίας ενός προγράμματος βοήθειας του ΕΜΣ.

Όμοια και η Κύπρος επέτυχε μια σταθερή οικονομική ανάκαμψη το 2015, υποστηριζόμενη από ένα τριετές πρόγραμμα βοήθειας του ΕΜΣ.

Στη δεκαετία του 2000, η κυπριακή οικονομία σημείωσε ρυθμό ανάπτυξης διπλάσιο από αυτόν της ζώνης του ευρώ. Η οικονομία της υποστηρίχθηκε από έναν μεγάλο τραπεζικό τομέα, καθώς και από την είσοδο της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την προοπτική της ένταξής της στη ζώνη του ευρώ. Ο τραπεζικός τομέας όμως κατέληξε υπερμεγέθης, ώστε το 2009 να είναι ισοδύναμος με εννέα φορές το ΑΕΠ της χώρας, σε αντίθεση με τη σημερινή αναλογία του στις 3,5 φορές του ΑΕΠ που αγγίζει το μέσο όρο της ΕΕ, και ταυτόχρονα λειτουργούσε με πολύ κακές πρακτικές δανεισμού, ανεπαρκή εποπτεία και μεγάλη έκθεση σε ελληνικά ομόλογα.

Παράλληλα οι μισθοί αυξήθηκαν με ταχείς ρυθμούς καθιστώντας τα κυπριακά προϊόντα ακριβά, με αποτέλεσμα τη μείωση των εξαγωγών λόγω της πτώσης της ανταγωνιστικότητας της χώρας και υψηλά ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Μόλις η Κύπρος εντάχθηκε στο ευρώ, το 2008, ήταν σε θέση να δανειστεί χρήματα φθηνότερα και έτσι υποστήριξε την οικονομία της, που είχε αρχίσει να εξασθενεί λόγω της παγκόσμιας κρίσης. Παρά ταύτα τα πρώτα σημάδια πίεσης στον τραπεζικό τομέα εμφανίστηκαν το 2010, καθώς οι αγορές άρχισαν να τηρούν αρνητική στάση για την πολύ γρήγορη αύξησή του, με συνέπεια να είναι όλο και περισσότερο αποκομμένος από τη χρηματοδότηση της διεθνούς αγοράς και οι μεγαλύτερες τράπεζες να καταγράψουν σημαντικές ελλείψεις κεφαλαίων στο πλαίσιο της έκθεσης τους στα ελληνικά ομόλογα και της επιδείνωσης της ποιότητας του χαρτοφυλακίου των δανείων τους. Η πιστωτική δηλαδή πολιτική των τραπεζών και οι κακές πρακτικές διαχείρισης κινδύνου και ανεπαρκούς εποπτείας συνέβαλαν στα προβλήματα. Τέλος, το υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα περιόρισε την ικανότητα του κράτους να βοηθήσει τις τράπεζες όταν αυτές ήταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης και ως αποτέλεσμα αυτών στα μέσα του 2011 η Κύπρος δεν ήταν πλέον σε θέση να δανειστεί χρήματα από τους επενδυτές.

Το 2012 ζήτησε βοήθεια από την ευρωζώνη και το πακέτο των δανείων που της χορηγήθηκαν ήταν περίπου το μισό του μεγέθους της οικονομίας της. Το Μάρτιο του 2013 ο ΕΜΣ έθεσε στη διάθεσή της 9 δις ευρώ και το ΔΝΤ άλλο 1 δις ευρώ, των οποίων οι εκταμιεύσεις έλαβαν χώρα κατά το χρονικό διάστημα από το 2013 έως το 2015 και προβλέπεται να επιστραφούν από το 2025 έως το 2031. Χάρη, ωστόσο στην ταχεία οικονομική ανάκαμψη που επέτυχε δεν χρειάστηκε να εκταμιευθεί το πλήρες ποσό της βοήθειας και τελικά ο ΕΜΣ εκταμίευσε μόλις 6,3 δις ευρώ, και το ΔΝΤ 1 δις ευρώ. Σε αντάλλαγμα, η Κύπρος υποσχέθηκε να αναδιαρθρώσει τις τράπεζές της και να περιορίσει το μέγεθός τους, να κάνει πιο αυστηρό τον προϋπολογισμό της, μειώνοντας τις δαπάνες του και αυξάνοντας την αποτελεσματικότητά τους, και να εφαρμόσει ένα ευρύ φάσμα μέτρων για να γίνει πιο ανταγωνιστική.

Η εκτέλεση του προγράμματος ξεκίνησε άμεσα και υπήρξε πλήρης. Η Κύπρος έκτοτε έχει εκσυγχρονίσει πλήρως την οικονομία της, έχει αναδιαρθρώσει και ανακεφαλαιοποιήσει τις τράπεζές της και έχει βελτιωθεί στους τομείς της

χρηματοπιστωτικής ρύθμισης και εποπτείας. Το δημοσιονομικό της έλλειμμα έχει συρρικνωθεί, και το δημόσιο χρέος είναι βιώσιμο. Έχει επίσης εφαρμόσει ένα μεγάλο αριθμό μεταρρυθμίσεων σε τομείς όπως η πολιτική των μισθών, η δημόσια διοίκηση και οι υπηρεσίες, η φορολογία, οι κυβερνητικές δαπάνες, το σύστημα υγείας και το συνταξιοδοτικό της πρόγραμμα, ενώ παράλληλα έχει εκσυγχρονίσει και το νομικό της πλαίσιο.

Ως αποτέλεσμα όλων αυτών κέρδισε ξανά την εμπιστοσύνη των επενδυτών και ήταν σταδιακά σε θέση να επιστρέψει στην αγορά ομολόγων, εξήλθε δε με επιτυχία από το πρόγραμμα τον Μάρτιο του 2016 αποτελώντας άλλο ένα επιτυχημένο παράδειγμα παρέμβασης του ΕΣΜ. Ήδη η ανάπτυξη που σημειώνεται είναι μεγαλύτερη από την αναμενόμενη.

Σε εξέλιξη βρίσκεται ένα τρίτο πρόγραμμα βοήθειας του ΕΜΣ για την Ελλάδα ώστε να επιστρέψει στην ανάπτυξη, το οποίο είναι και το τρίτο που λαμβάνει η χώρα μας.

Η ζώνη του ευρώ έχει κάνει μια μεγάλη προσπάθεια για να θέσει την ελληνική οικονομία και πάλι στο προσκήνιο, δεδομένου ότι τα πακέτα δανείων που της χορηγήθηκαν από τον ΕΜΣ και την ΕΔΧΣ είναι μακράν τα μεγαλύτερα που έχουν δοθεί ποτέ και τα δύο αυτά ιδρύματα κατέχουν το μισό του χρέους της Ελλάδας. Τα βαθιά ριζωμένα προβλήματα της χώρας ωστόσο συνέβαλαν ώστε τα προγράμματα βοήθειας να έχουν διαρκέσει πολύ περισσότερο από ό,τι εκείνα που δόθηκαν στις άλλες χώρες που πλήγηκαν επίσης από τη χρηματοπιστωτική κρίση. Η χώρα μας έχει ήδη λάβει τα δύο τρίτα του συνόλου των κονδυλίων που θα εκταμιευτούν από τον ΕΜΣ και την ΕΔΧΣ, τα χρήματα όμως της δανείζονται υπό αυστηρές προϋποθέσεις και γι' αυτό πρέπει να εφαρμόσει μια σειρά από σκληρές μεταρρυθμίσεις. Πρέπει να διορθώσει το τραπεζικό της σύστημα, να εξασφαλίσει υγιή δημόσια οικονομικά και ταυτόχρονα να απελευθερώσει τις αγορές. Οι πιστωτές παρακολουθούν στενά την πρόοδο όσον αφορά στην επίτευξη των εν λόγω μέτρων και εκταμιεύουν χρήματα μόνο όταν η Ελλάδα λαμβάνει τα μέτρα που έχει υποσχεθεί. Παρά ταύτα δεν πρέπει να διαφεύγει το γεγονός ότι για τη χώρα μας τέθηκαν σε ισχύ τρία προγράμματα.

Η ελληνική οικονομία ήταν πάντα σχετικά κλειστή και ελεγχόμενη και όταν η χώρα εντάχθηκε στο ευρώ το 2001 ήταν σε θέση να δανείζεται χρήματα σε πολύ

χαμηλότερο επιτόκιο από ό,τι στο παρελθόν. Ως αποτέλεσμα αυτού η κυβέρνηση αύξησε τις δαπάνες ενώ κατά τον ίδιο χρόνο τα έσοδα είχαν αποδυναμωθεί, εν μέρει λόγω της κακής φορολογικής διοίκησης, και το δημόσιο χρέος αυξήθηκε γρήγορα. Οι μισθοί αυξήθηκαν επίσης πολύ γρήγορα και η χώρα έγινε πάρα πολύ ακριβή ώστε να ανταγωνιστεί σε διεθνές επίπεδο. Το αποτέλεσμα ήταν μια προβληματική οικονομία και η ανεργία να αυξηθεί σε ανησυχητικά επίπεδα.

Με την έναρξη του 2010, οι επενδυτές δεν δάνειζαν πλέον χρήματα στην Ελλάδα, αφού δεν πίστευαν ότι θα τους επιστραφούν και η χώρα έπρεπε να ζητήσει βοήθεια. Αυτό ήταν πρωτοφανές, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε προβλέψει μια πιθανή χρεοκοπία μέλους της ζώνης του ευρώ και έτσι δεν υπήρχαν τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα που θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν μια τέτοια κρίση. Για να βοηθήσουν την Ελλάδα να χρηματοδοτηθεί, οι χώρες της ευρωζώνης της δάνεισαν 52,9 δις ευρώ σε διμερή βάση, δηλαδή με διμερή δάνεια, και εκτός αυτών της χορηγήθηκε δάνειο και από το ΔΝΤ. Το 2012 όμως αποδείχθηκε ότι αυτά δεν ήταν αρκετά. Ήδη είχε δημιουργηθεί η ΕΔΧΣ το οποίο χορήγησε το μεγαλύτερο μέρος του δεύτερου προγράμματος, που διήρκησε από τον Μάρτιο του 2012 μέχρι τον Ιούνιο του 2015 και κατά τη διάρκεια του οποίου εκταμιεύθηκαν συνολικά 141,8 δις ευρώ, πάλι με συνεισφορά από το ΔΝΤ. Παράλληλα τράπεζες και άλλοι επενδυτές συνέβαλαν με τη διαγραφή μέρους της αξίας των συμμετοχών τους στο χρέος, με το πρόγραμμα Συμμετοχής του Ιδιωτικού Τομέα (*Private Sector Involvement, PSI*).

Το 2014 τα αποτελέσματα άρχισαν να εμφανίζονται, η ελληνική οικονομία επέστρεψε στην ανάπτυξη και η ανεργία άρχισε να μειώνεται. Όμως η νέα κυβέρνηση που ήρθε στην εξουσία τον Ιανουάριο του επόμενου έτους δεν συμφωνούσε με τις μεταρρυθμίσεις που είχαν συμφωνηθεί και έτσι το πρόγραμμα βοήθειας παρατάθηκε δύο φορές κατά το πρώτο εξάμηνο του 2015 και τελικά έληξε τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Η χώρα ξέμεινε από χρήματα και δεν πραγματοποίησε τις οφειλόμενες πληρωμές του χρέους της προς το ΔΝΤ. Έτσι ένα νέο τρίτο πρόγραμμα συμφωνήθηκε τον Αύγουστο του 2015 με τον ΕΜΣ ύψους έως 86 δις ευρώ και ήδη έχουν εκταμιευθεί 31,7 δις ευρώ. Τα χρήματα αυτά προβλέπεται να αποπληρωθούν από το 2034 έως το 2059.

Τα δάνεια του ΕΜΣ με πολύ χαμηλά επιτόκια και μακροπρόθεσμες ωριμάνσεις, δηλαδή πολύ μεγάλη διάρκεια, δίνουν στην Ελλάδα ουσιαστική

δημοσιονομική ανάσα ώστε να φέρει τα δημόσια οικονομικά της σε τάξη και έχουν βοηθήσει να γίνει το χρέος της βιώσιμο, καθόσον οδηγούν σε σημαντικά χαμηλότερο κόστος χρηματοδότησης. Δεν παύει όμως να εκφράζεται και η άποψη ότι το επίπεδο του χρέους της Ελλάδας είναι πολύ υψηλό και η αναλογία του χρέους προς το ΑΕΠ ανέρχεται σε πάνω από 180%, ώστε να αμφισβητείται η βιωσιμότητά του. Σε κάθε περίπτωση όμως και ανεξάρτητα από τη συζήτηση για τη βιωσιμότητα του χρέους της, λόγω της θέσης του ΕΜΣ να χορηγεί μετρητά σε αντάλλαγμα για την επιβολή μεταρρυθμίσεων η χώρα έχει ήδη σημειώσει εντυπωσιακή πρόοδο στον εκσυγχρονισμό της οικονομίας της.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι οι χώρες στις οποίες χορηγείται βοήθεια από τον ΕΜΣ δεν απαλλάσσονται από την εποπτεία του με την ολοκλήρωση της εκτέλεσης του προγράμματος που έχουν συμφωνήσει, αλλά εξακολουθούν να υπόκεινται σε παρακολούθηση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και μετά την έξοδό τους από το πρόγραμμα αυτό μέχρι να επιστρέψουν τουλάχιστον το 75% της βοήθειας που έλαβαν.

2) Οι δράσεις της ΕΔΧΣ

Πέραν των ανωτέρω, πριν τη θέσπιση του ΕΣΜ τους σκοπούς του επιτελούσε η ΕΔΧΣ, ο προσωρινός δηλαδή μηχανισμός χρηματοδότησης των χωρών της ευρωζώνης που δεν μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν από τις αγορές και απειλούσαν έτσι τη σταθερότητά της¹⁴². Την ΕΔΧΣ διαδέχθηκε και αντικατέστησε πλήρως ο ΕΣΜ, ο οποίος έχει την ίδια αποστολή και αναπτύσσει την ίδια δραστηριότητα, χρησιμοποιώντας τα ίδια εργαλεία. Έτσι αν και οι δύο αυτοί οργανισμοί αποτελούν δυο διαφορετικές οντότητες με δύο διαφορετικούς ισολογισμούς και η ΕΔΧΣ θα συνεχίζει και μετά το 2013 να είναι ενεργή μέχρι την αποπληρωμή όλων των ομολόγων και των δανείων που έχει παραχωρήσει, θα λειτουργούν παράλληλα υπό κοινή διοίκηση και με κοινό προσωπικό και, όπως ρητά αναφέρεται στη Συνθήκη Θεσπίσης του ΕΣΜ, ο Μηχανισμός μπορεί να αποκτήσει τα δικαιώματα και να αναλάβει τις υποχρεώσεις της που αφορούν στα εκκρεμή δικαιώματα και

¹⁴² Βλ. P. ATHANASSIOU, *Of Past Measures and Future Plans for Europe's Exit from the Sovereign Debt Crisis: What is Legally Possible (and What is not)*, σελ. 559 επ.

υποχρεώσεις των δανειοδοτικών διευκολύνσεων που χορήγησε στο πλαίσιο των προγραμμάτων βοήθειας που έχει ήδη εκτελέσει¹⁴³. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά και στα προγράμματα που εκτέλεσε καταρχήν η ΕΔΧΣ, η οποία διεξήγαγε προγράμματα βοήθειας για τις Ιρλανδία, Πορτογαλία και, όπως ήδη σημειώθηκε, για την Ελλάδα.

Όμοια με την περίπτωση της Ισπανίας, και τα προβλήματα της Ιρλανδίας ξεκίνησαν όταν οι τιμές των ακινήτων, οι οποίες είχαν τετραπλασιαστεί από το 1997 καθώς για χρόνια οι τράπεζες παρείχαν εύκολα στεγαστικά δάνεια, κατέρρευσαν το 2007. Μεγάλο μέρος του δανεισμού είχε χορηγηθεί απερίσκεπτα και οι τράπεζες είχαν υποστεί βαριές απώλειες με την έλευση της πιστωτικής κρίσης, αφού η απότομη πτώση των τιμών των ακινήτων δημιούργησε επισφαλή δάνεια, και για να αποτρέψει την κατάρρευσή τους η κυβέρνηση τις υποστήριξε με χρήματα των φορολογουμένων. Ταυτόχρονα σημειώθηκε μείωση της συνολικής ζήτησης και του ΑΕΠ και άνοδος της ανεργίας, με συνέπεια να επέλθει δραματική επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών. Οι επενδυτές άρχισαν να ζητούν υψηλότερες αποδόσεις, ο δανεισμός χρημάτων από τις χρηματοπιστωτικές αγορές έγινε πλέον πολύ ακριβός για την Ιρλανδία και έτσι το 2010 ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ οικονομική στήριξη.

Τα προβλήματα που αντιμετώπισε κατά τη διάρκεια της κρίσης του ευρώ ακολούθησαν μια άνευ προηγουμένου οικονομική άνθηση τις προηγούμενες δεκαετίες, καθώς τη δεκαετία του 1990 είχε το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ο τραπεζικός της τομέας επωφελήθηκε ιδιαίτερα από την καλύτερη πρόσβαση στις ευρωπαϊκές αγορές. Προς το τέλος της εποχής της ταχείας ανάπτυξης όμως οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν, τα φορολογικά έσοδα έγιναν λιγότερο αξιόπιστα και οι μισθοί αναρριχήθηκαν, καθιστώντας τα προϊόντα της ακριβά για τους αγοραστές του εξωτερικού¹⁴⁴.

Η συνολική υποστήριξη που της παρασχέθηκε από τους πιστωτές ήταν 67,5 δις ευρώ και ήταν το πρώτο πακέτο βοήθειας για την ΕΔΧΣ, που είχε ιδρυθεί μερικούς μήνες νωρίτερα. Η ΕΔΧΣ συνέδραμε με 17,7 δις ευρώ από το Φεβρουάριο του 2011 έως το Δεκέμβριο του 2013 και το υπόλοιπο ποσό παρασχέθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το ΔΝΤ. Η

¹⁴³ Άρθρο 40 της Συνθήκης

¹⁴⁴ Βλ. J.-V. LOUIS, *The No Bail Out Clause and Rescue Packages*, σελ. 974-975.

αποπληρωμή του δανείου ορίστηκε από το 2029 έως το 2034 και επεκτάθηκε έως το 2042.

Βασικοί στόχοι του προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής ήταν η σημαντική σμίκρυνση και αναδιοργάνωση του τραπεζικού τομέα, συμπεριλαμβανομένης της ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, η αποκατάσταση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, δηλαδή η εξυγίανση μέσω των συγκράτησης των δαπανών, της μεταρρύθμισης του φορολογικού συστήματος και της παραγωγής πρόσθετων εσόδων, και η εφαρμογή ενός πακέτου διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για τη στήριξη της ανάπτυξης, με έμφαση στην ανταγωνιστικότητα και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Δύο μεγάλες τράπεζες έκλεισαν και κάποιες από τις λοιπές έλαβαν κεφαλαιουχική ενίσχυση. Ταυτόχρονα συστάθηκε μια «κακή» τράπεζα για να διευθετήσει τα προβληματικά δάνεια ώστε αυτά να απομονωθούν και να μην επηρεάζουν τις υγιείς τραπεζικές επιχειρήσεις. Πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσό του προγράμματος βοήθειας χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο για τη χρηματοδότηση των αναγκών του προϋπολογισμού της χώρας και ένα μικρότερο τμήμα του διατέθηκε για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών της.

Μετά την εφαρμογή όλων αυτών, η χώρα μείωσε το δημοσιονομικό της έλλειμμα και με επιτυχία αποχώρησε από το πρόγραμμα, χωρίς να υπάρξει ανάγκη οποιασδήποτε περαιτέρω βοήθειας, το Δεκέμβριο του 2013. Τρία χρόνια μετά τη λήξη του προγράμματος η Ιρλανδία έχει επιστρέψει σε βιώσιμη και αξιόπιστη πορεία ανάπτυξης, είναι μάλιστα η ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθόσον χάρη στη σταθερή απόδοση των εξαγωγών της το ΑΕΠ της είναι τώρα πάνω από τα επίπεδα που βρισκόταν πριν την είσοδό της στο πρόγραμμα και το υψηλότερο μεταξύ όλων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (το 2014 8,5%, το 2015 26,3% και το 2016 4,1%) και το ποσοστό της ανεργίας σε 9,5% το 2015 ήταν κάτω από το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ του 10,9%.

Αυτό απεικονίζει την μεγάλη επιτυχία του προγράμματος βοήθειας και επιβεβαιώνει ότι η στρατηγική της χορήγησης προσωρινών δανείων έναντι αυστηρών προϋποθέσεων λειτουργεί. Η χρηματοδοτική συνδρομή σε συνδυασμό με τις μεταρρυθμίσεις και τη δημοσιονομική πειθαρχία ήταν αποτελεσματικά στην διόρθωση των ανισορροπιών και στην αποκατάσταση των τραπεζών της. Ήδη οι επιτυχείς προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης της Ιρλανδίας έχουν αξιολογηθεί

θετικά από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, στις οποίες έχει επιστρέψει από τον Ιούλιο του 2012 και η ανανεωμένη αξιοπιστία της χώρας επιβεβαιώνεται από τους συμμετέχοντες στην αγορά μέσω της αύξησης των επενδύσεων και το χαμηλό κόστος χρηματοδότησης. Έτσι η Ιρλανδία ευδοκίμει και πάλι μετά την κρίση και είναι και αυτή ένα επιτυχημένο παράδειγμα προγράμματος στήριξης.

Τέλος, και η Πορτογαλία κατάφερε να μεταρρυθμίσει με επιτυχία την οικονομία της μετά τη λήψη 78 δις ευρώ σε δάνεια διάσωσης. Σε αντίθεση με τις άλλες χώρες, είχε υποστεί μια μακρά περίοδο ασθενούς οικονομικής ανάπτυξης πριν από την κρίση και τα χαμηλά επιτόκια δημιούργησαν την ψευδαίσθηση της ευημερίας, γιατί η πρόσβαση στην παροχή δανείων ήταν εύκολη, με συνέπεια να προκύψουν υψηλά επίπεδα χρέους για τις επιχειρήσεις, τα νοικοκυριά και την κυβέρνηση. Επιπρόσθετα η σταθερή αύξηση των μισθών πάνω από την αύξηση της παραγωγικότητας συνέβαλε ώστε τα πορτογαλικά προϊόντα να γίνουν ακριβότερα στο εξωτερικό και επιταχύνθηκε η πτώση των εξαγωγών. Η ασθενής ανταγωνιστικότητα ενισχύθηκε από τις διαρθρωτικές ανεπάρκειες, ενώ το εξωτερικό χρέος ήταν υψηλό οδηγώντας σε υψηλά διαρθρωτικά δημοσιονομικά ελλείμματα και αύξηση του χρέους νοικοκυριών και επιχειρήσεων.

Υπήρξαν επίσης προβλήματα με τις τράπεζες οι οποίες αποκόπτονταν διαρκώς από τη χρηματοδότηση της διεθνούς αγοράς, αφού οι επενδυτές ανησυχούσαν ότι ήταν υπερβολικά εκτεθειμένοι σε μια αδύναμη οικονομία και είχαν σταματήσει τη χρηματοδότησή τους, με συνέπεια η αποδόσεις των κρατικών ομολόγων να ανεβούν πολύ ψηλά και η πρόσβαση στις αγορές σταδιακά να περιορίζεται. Ως αποτέλεσμα αυτού οι τράπεζες κατέφυγαν στη χρηματοδότησή τους από την κεντρική τράπεζα. Ταυτόχρονα η χώρα δεν αξιοποίησε το χαμηλό κόστος χρηματοδότησης ώστε να κρατήσει το χρέος της υπό έλεγχο και με τα ελλείμματα του προϋπολογισμού να παραβιάζουν επίμονα τους κανόνες της ζώνης του ευρώ το χρέος εκτοξεύθηκε. Ως εκ τούτων όταν η παγκόσμια κρίση έπληξε την Ευρώπη το 2010 η χώρα είχε μικρό περιθώριο για τη στήριξη της οικονομίας της ή των τραπεζών της. Μετά από αυτά οι επενδυτές αντέδρασαν απαιτώντας ολοένα υψηλότερες αποδόσεις από τα ομόλογα της Πορτογαλίας και στις αρχές του 2011 έγινε πάρα πολύ ακριβό για τη χώρα να δανειστεί χρήματα από τις χρηματοπιστωτικές αγορές.

Τον Απρίλιο του 2011 ζήτησε βοήθεια από την ΕΔΧΣ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ και το σχετικό πακέτο βοήθειας εγκρίθηκε τον επόμενο μήνα. Οι πιστωτές της διέθεσαν 78 δις ευρώ για μια περίοδο τριών ετών, κατά το ένα τρίτο ο καθένας, τα οποία πρόκειται να αποπληρωθούν από το 2025 έως το 2040. Η πλειοψηφία των χρημάτων χρησιμοποιήθηκε για τη χρηματοδότηση του προϋπολογισμού και ένα μέρος για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και σε αντάλλαγμα η Πορτογαλία δεσμεύτηκε να εφαρμόσει ένα μεγάλο αριθμό μέτρων για τη μεταρρύθμιση της οικονομίας της και συγκεκριμένα πολιτικές για τη μείωση των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού και την αναδιάρθρωση των τραπεζών.

Το πρόγραμμα απέδωσε και τρία χρόνια υγιών πολιτικών και διεθνούς στήριξης έθεσαν τα θεμέλια για τη διόρθωση των δημοσιονομικών ανισορροπιών και μια βιώσιμη οικονομική ανάκαμψη. Ειδικότερα επιβλήθηκε μια στρατηγική δημοσιονομικής εξυγίανσης που αποτελείται από αύξηση των εσόδων και μέτρα μείωσης των δαπανών, σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα με ενίσχυση των τραπεζών, της ρευστότητας, των κεφαλαίων και του εποπτικού και ρυθμιστικού πλαισίου και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας, απελευθέρωση της παροχής υπηρεσιών και μείωση της άμεσης συμμετοχής της κυβέρνησης στην οικονομία.

Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε σημαντικά, βελτιώθηκε η ανταγωνιστικότητα, ενισχύοντας τις εξαγωγές, το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1,2% το 2014 και 1,5% το 2015, το διψήφιο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών εξαφανίστηκε και το έλλειμμα του προϋπολογισμού μειώθηκε από το 10% του ΑΕΠ το 2010 σε 4,9% του ΑΕΠ το 2013. Η κεφαλαιοποίηση των τραπεζών ενισχύθηκε σημαντικά, αφού τέσσερις τράπεζες ανακεφαλαιοποιήθηκαν, και η αξιοπιστία της Πορτογαλίας επιβεβαιώθηκε από τις αγορές μέσω του χαμηλού κόστους χρηματοδότησής της. Έτσι ήταν σε θέση να εκδώσει ξανά ομόλογα και με επιτυχία αποχώρησε από το πρόγραμμα τον Ιούνιο του 2014.

Το παράδειγμα της Πορτογαλίας επιβεβαιώνει την εμπειρία από τις άλλες χώρες της ζώνης του ευρώ, ότι δηλαδή η χρηματοδοτική βοήθεια σε συνδυασμό με την εφαρμογή των αναγκαίων πολιτικών μεταρρυθμίσεων είναι αποτελεσματική και επιτρέπει στις χώρες να επανεκκινήσουν την οικονομική τους ανάπτυξη και τη χρηματοδότησή τους από τις αγορές. Χάρη στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, η

προσπάθεια της Πορτογαλίας υπήρξε επιτυχής στη βελτίωση των δημόσιων οικονομικών της, στην ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού τομέα και στη θέση της οικονομίας σε τροχιά ανάκαμψης. Έτσι επέστρεψε στην οικονομική ανάπτυξη το 2014, μετά από τέσσερα χρόνια ύφεσης.

III. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αν και αμφισβητήθηκε έντονα, με ποικίλα επιχειρήματα και ενστάσεις-από νομικούς, αλλά και πολιτικούς καθώς και διπλωματικούς κύκλους-η εγκαθίδρυση του ΕΜΣ αποδείχθηκε, τόσο από το ΔΕΕ, όσο και από τα εθνικά δικαστήρια των κρατών μελών απολύτως απαραίτητη και δικαιολογημένη.

Αν και ο ΕΜΣ συγκροτήθηκε ως ένας διακυβερνητικός χρηματοπιστωτικός διεθνής οργανισμός μόνιμου χαρακτήρα, η λειτουργία του στο πλαίσιο της ΟΝΕ παρουσίασε ορισμένα προβλήματα. Καθώς στις ιδρυτικές συνθήκες και το πρωτογενές δίκαιο δεν υπήρχε σχετική πρόβλεψη, και επομένως ρητή αρμοδιότητα της Ένωσης, στον τομέα της διασφάλισης της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και της ομαλότητας της ΟΝΕ, επελέγη η λύση της δημιουργίας ενός διεθνούς οργανισμού εκτός του πλαισίου της ΕΕ, γεγονός, ωστόσο, που δημιουργεί ζήτημα δημοκρατικής νομιμοποίησης. Η προσφυγή στο διεθνές δίκαιο για τη σύσταση του ΕΜΣ συνιστά μια ευέλικτη επιλογή προς αποφυγή των ζητημάτων που προέκυψαν από την έλλειψη πρόβλεψης των αντίστοιχων ενωσιακών αρμοδιοτήτων στο πρωτογενές δίκαιο. Δεδομένων των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων που φαίνεται να έχει η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 στην Ευρώπη, και ιδίως στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, η ενσωμάτωση οργάνων και μηχανισμών όπως ο ΕΜΣ, στο ενωσιακό δίκαιο φαντάζει ως η μόνη βιώσιμη λύση, καθώς έχει καταστεί πλέον σαφές πως το κοινό νόμισμα δεν μπορεί να επιβιώσει εκτός του πλαισίου ενός κοινού ενωσιακού προϋπολογισμού, δηλαδή την εισαγωγή στοιχείων μιας πλήρως ενοποιημένης Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Αξίζει άλλωστε να σημειωθεί πως η αναθεώρηση των ιδρυτικών συνθηκών, ενδεχόμενο που συναντά πολλές φορές στην αρνητική στάση, ακόμη και στην απόρριψη ορισμένων κρατών-μελών¹⁴⁵, αποτελεί νομοτελειακή εξέλιξη που δεν μπορεί να υποκατασταθεί από το διεθνές δίκαιο.

¹⁴⁵ Μέχρι το 2014, ειδικά η Μ. Βρετανία εξέφρασε έντονα την επιθυμία να περιορισθούν οι εξουσίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και την αντίστοιχη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των κρατών μελών. Μετά τις πρόσφατες εξελίξεις και το βρετανικό δημοψήφισμα ωστόσο, η επερχόμενη αναθεώρηση των ιδρυτικών συνθηκών είναι μάλλον σίγουρη.

Με την αναθεώρηση του άρθρου 136 ΣΛΕΕ και την επακόλουθη ίδρυση του ΕΜΣ, επέρχεται μια πλήρης αναδιάρθρωση στη δομή και λειτουργία της ΟΝΕ¹⁴⁶. Εντούτοις, οι βασικές αρχές λειτουργίας της ΟΝΕ δεν έχουν μεταβληθεί. Κεντρική επιδίωξη και βασική αρχή της ΟΝΕ παραμένει η διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας, μέσω της σταθερότητας των τιμών, ειδικά στα πλαίσια της Ευρωζώνης. Αξίζει να αναφερθεί πως η θεμελιώδης απόφαση Pringle, όσο και η απόφαση του Ανώτατου Γερμανικού Δικαστηρίου, εκτός από την παροχή απαντήσεων στα ζητήματα συμβατότητας του ΕΜΣ με το ενωσιακό δίκαιο, επιβεβαίωσαν ρητά πως η ΟΝΕ, ως τμήμα της ευρωπαϊκής κοινότητας δικαίου, υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο από το ΔΕΕ.

Ειδικά μετά την απόφαση Pringle, δεν υπάρχει καμία πλέον αμφιβολία της συμβατότητας του ΕΜΣ με τις ιδρυτικές συνθήκες, το πρωτογενές και το παράγωγο δίκαιο της ΕΕ, καθώς και με την εσωτερική νομοθεσία και τα συντάγματα των κρατών-μελών της. Ωστόσο, η παρούσα δομή και ο τρόπος λειτουργίας του δημιουργούν αρκετά ζητήματα ενωσιακού δικαίου. Ειδικότερα, η παντελής έλλειψη «ελέγχου» του ΕΜΣ από το Ευρωκοινοβούλιο, παρά μόνο από το ΔΕΕ, δημιουργεί ιδιαίτερα ζητήματα συμφωνίας της ρύθμισης αυτής με την δημοκρατική αρχή¹⁴⁷. Παράλληλα, αν και η δημιουργία του ΕΜΣ ως ένας διεθνής οργανισμός εκτός του ενωσιακού δικαίου, αν και κρίθηκε απαραίτητη στα πλαίσια του άρ 136 παρ. 3 ΣΛΕΕ¹⁴⁸, έχουν εκφραστεί αρκετές ανησυχίες σχετικά με τη μονιμότητα και τη βιωσιμότητα μιας τέτοιας λύσης. Όπως εύστοχα διαπίστωσε το ΔΕΕ στην υπόθεση Pringle, η ίδρυση του ΕΜΣ ως «θεσμοφύλακα» της δημοσιονομικής σταθερότητας, μέσω της παροχής χρηματοπιστωτικής συνδρομής, δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να αναζητήσουν άλλες οδούς προς την επίτευξη του ίδιου σκοπού εντός του πλαισίου του ενωσιακού δικαίου, όπως π.χ. της εγκαθίδρυσης ενός μηχανισμού μέσω ενισχυμένης συνεργασίας του άρ. 20 ΣΕΕ¹⁴⁹. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί πως, ακόμα και με την υιοθέτηση της «λύσης» της ενισχυμένης συνεργασίας, κρίνεται σε

¹⁴⁶ Βλ. C. CALLIESS, *Der ESM zwischen Luxemburg und Karlsruhe-Die Krise der Währungsunion als Bewährungsprobe der Rechtsgemeinschaft*, σελ. 105 επ., ο οποίος υπήρξε νομικός εκπρόσωπος της Ομοσπονδιακής Βουλής (*Bundestag*) στη δίκη ενώπιον του *BVerfG*.

¹⁴⁷ Βλ. R. UERPMANN-WITZACK, *Völkerrecht als Ausweichordnung-am Beispiel der Euro-Rettung*, σελ. 60.

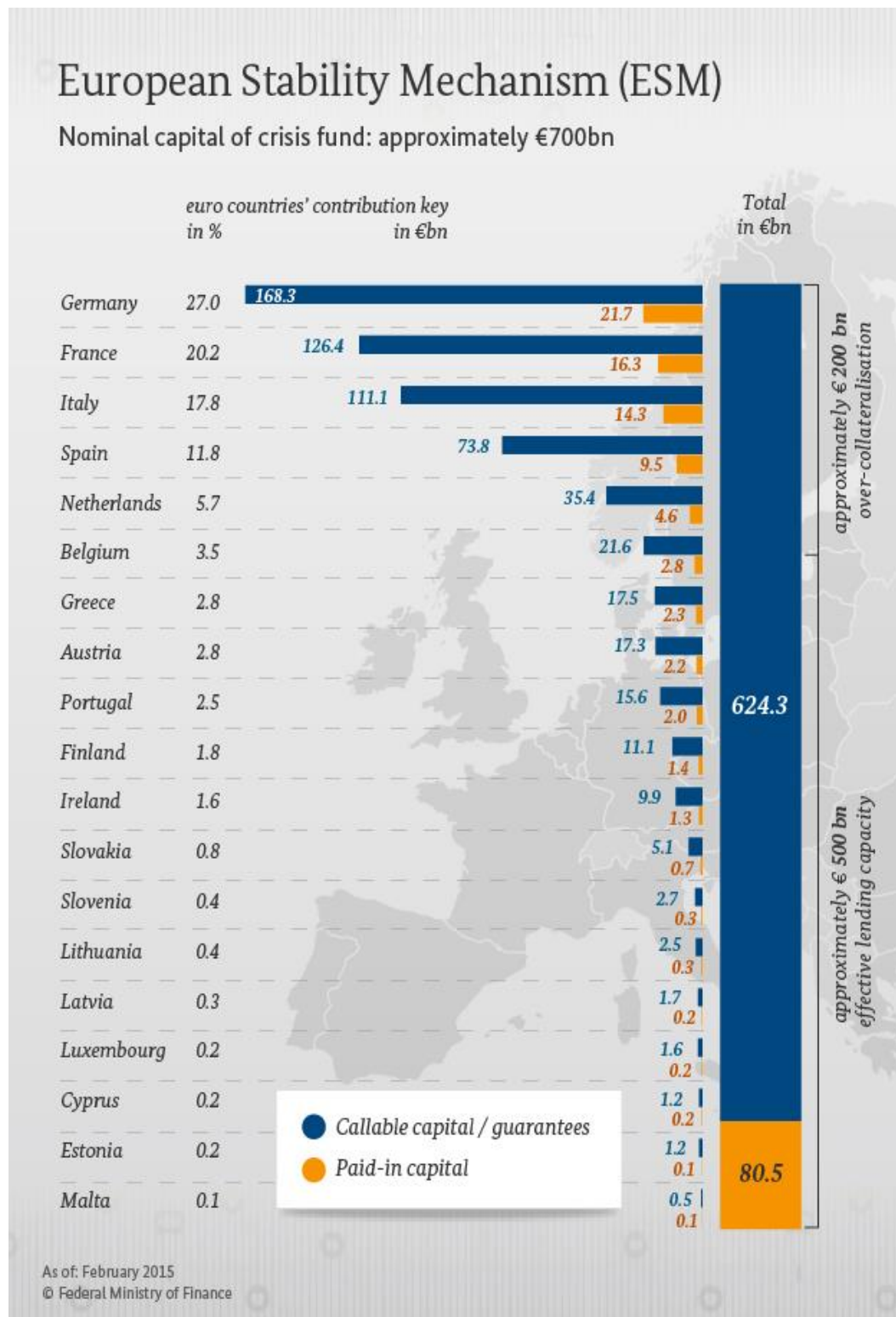
¹⁴⁸ Βλ. S. SCHMIDT, *A Sense of Déjà vu? The FCC's Preliminary European Stability Mechanism Verdict*, σελ. 16-17

¹⁴⁹ Βλ. M. SCHWARZ, *ό.π.*, σελ. 411.

κάθε περίπτωση αναγκαία μια εκ θεμελίων αναδιάρθρωση της ΟΝΕ, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης γενικότερα, με στόχο την καλύτερη αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργεί η οικονομική κρίση, με σεβασμό στις αρχές του ενωσιακού δικαίου και την προστασία των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων.

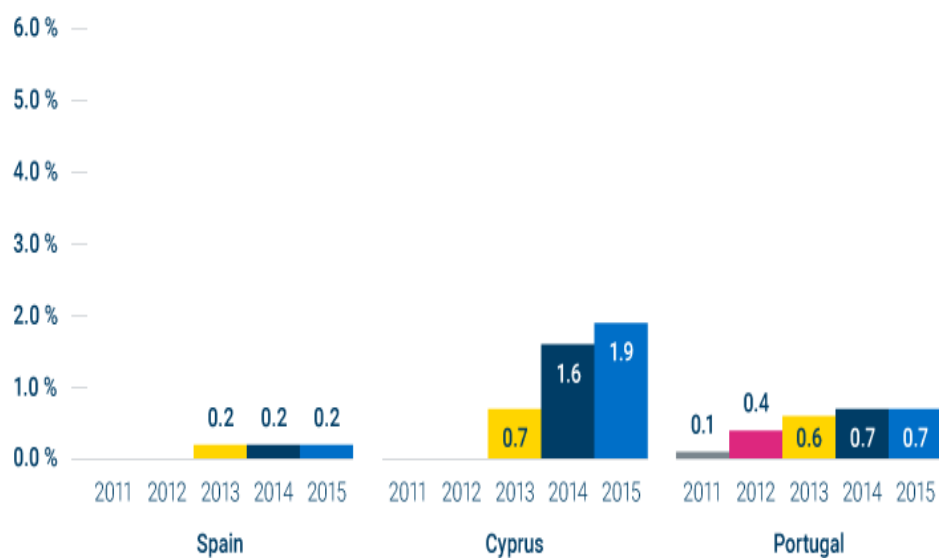
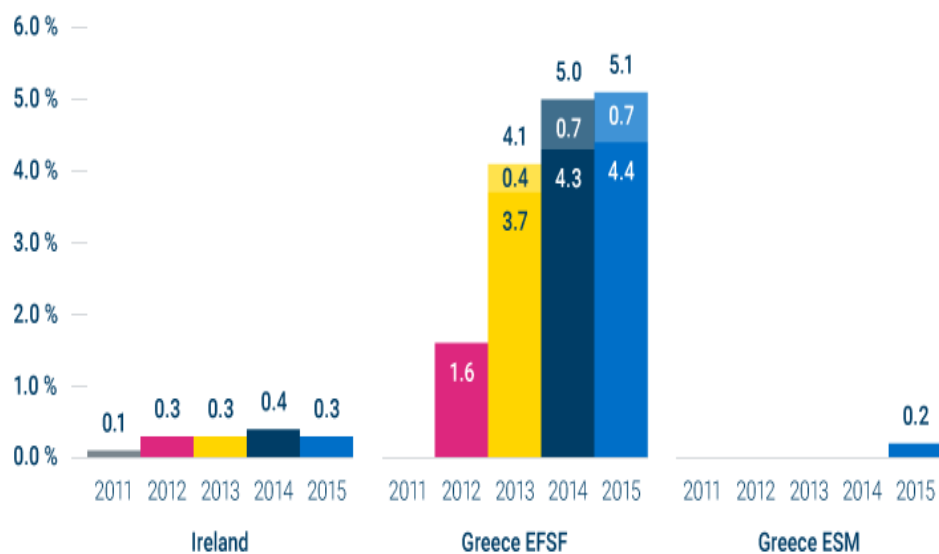
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΣΤΟΝ

ΕΜΣ

Πηγή: www.bundesfinanzministerium.de

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Η ΠΑΡΟΧΗ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗΣ
ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΜΣ**

Note: Savings in % of GDP. The deferral of interest payments granted to Greece on EFSF loans is depicted in light colour.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1. ΒΙΒΛΙΑ

- ΓΚΟΡΤΣΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο της Οικονομικής & Νομισματικής Ένωσης- Γενικό Μέρος - Ιστορική Διάσταση & Θεσμικές Διατάξεις*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014.
- ΚΑΛΑΒΡΟΣ Γ.-Ε./ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Θ. Γ., *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Θεσμικό- Ουσιαστικό Δίκαιο*, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013.
- ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2013.
- ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ ΝΚΟΣ, *Ευρωπαϊκό Δίκαιο I- Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2003.
- ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ ΝΙΚΟΣ, *Το παράδειγμα της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης- Μεταξύ κυριαρχίας και αγοράς*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2006.
- ΣΚΟΥΡΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003.
- ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2010-2011.
- ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ (επιμ.), *Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη νομολογία*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011.
- ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ (επιμ.), *Συνθήκη ΣΕΕ και ΣΛΕΕ, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

2. ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- ΓΚΟΡΤΣΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, *Το δίκαιο της ΟΝΕ μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας: Η εξέλιξη του πρωτογενούς ευρωπαϊκού δικαίου ως πηγής του δικαίου της οικονομικής και νομισματικής ένωσης*, Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο (2) 2011, σελ. 190-203.
- ΚΟΥΤΣΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ, *Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης*, Εν Ολίγοις, Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τεύχος 4/2010.
- ΜΑΡΙΑΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ, *Η δανειακή σύμβαση Ελλάδας- κρατών Ευρωζώνης υπό το πρίσμα των θεσμών και του δικαίου της ΕΕ*, Νομικό Βήμα (58) 2010, σελ. 2204-2222.
- ΜΠΑΡΜΠΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, *Η εφαρμογή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης από δημοσιονομικής άποψης: η περίπτωση της Ελλάδας*, Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας (60) 2006, σελ. 87-98.
- ΠΕΡΑΚΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ, *Η δημοσιονομική σταθερότητα ως έννομο αγαθό στην κοινοτική έννομη τάξη*, Ευρωπαίων Πολιτεία (1) 2009, σελ. 115-134.
- ΠΕΡΑΚΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ, *Παρουσίαση και σχολιασμός της απόφασης του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση Pringle (C-370/12) σε σχέση με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και την υπό αυστηρούς όρους παροχή χρηματοοικονομικής βοήθειας προς κράτος μέλος της Ευρωζώνης*, Νομικό Βήμα (61) 2013, σελ. 572-594.
- ΠΙΚΡΑΜΜΕΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *Δημόσιο δίκαιο σε έκτακτες συνθήκες από την οπτική της ακυρωτικής διοικητικής διαδικασίας*, Νομικό Βήμα (60) 2012, σελ. 2643-2647.
- ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ ΚΩΣΤΑΣ, *Η χαμένη τιμή της Ελληνικής Δημοκρατίας: ο μηχανισμός «στήριξης της ελληνικής οικονομίας» από την οπτική της εθνικής κυριαρχίας και της δημοκρατικής αρχής*, Νομικό Βήμα (58) 2010, σελ. 1353-1365.

B) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. BIBΛΙΑ

- ANTONIADIS ANTONIS, *Debt Crisis as a Global Emergency: The European Economic Constitution and other Greek Fables* σε ANTONIS ANTONIADIS, ROBERT SCHÜTZE/ ELEANOR SPAVENTA (επιμ.), *The European Union and Global Emergencies: A Law and Policy Analysis*, Modern Studies in European Law, Hart Publishing, Οξφόρδη 2011.
- BASSAN FABIO/ MOTTURA CARLO D., *From Saviour to Guarantor: EU Member States' Economic Intervention during the Financial Crisis*, Roma Tre Business and Finance Collection, Palgrave Macmillan UK, Λονδίνο 2015.
- BLANKE HERMANN- JOSEF/ MANGIAMELI STELIO, *The Treaty on European Union (TEU), A Commentary*, Springer- Verlag, Βερολίνο-Χαϊδελβέργη 2013.
- CRAIG PAUL, *EU Administrative Law*, Oxford University Press, Οξφόρδη 2012.
- DE LHONEUX ETIENNE/ VASILOPOULOS CHRISTOS, *The European Stability Mechanism before the Court of Justice of the European Union, Comments on the Pringle Case*, Springer International Publishing 2014.
- PAULUS CHRISTOPH, *A Debt Restructuring Mechanism for Sovereigns: Do we need a legal procedure?*, 1^η Έκδοση, Verlag C.H. Beck, Μόναχο 2014.
- STALLECHNER MARCUS/ KOLB DANIEL, *The European Financial Stability Facility (EFSF) and the European Stability Mechanism (ESM): Structure, Objectives and Principles of Operation*, GRIN Verlag, Norderstedt 2013.
- TAMÓ AURELIA, *Unnoticed Amendment of Article 12 Paragraph 2 ESM Treaty* σε *Schulden Haben, Schulden Machen: Auswirkungen auf Wirtschaft, Recht und Gesellschaft*, Schriftenreihe der Assistierenden der Universität St. Gallen (HSG), Βέρνη 2012.
- TUORI KAARLO/ TUORI KLAUS, *The Eurozone Crisis: A Constitutional Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge 2014.

- ZAVVOS GEORGE/ KALTSOUNI STELLA, *The Single Resolution Mechanism in the European Banking Union: Legal Foundation, Governance Structure and Financing* σε HAENTJENS MATTHIAS, WESSELS BOB (επιμ.), *Research Handbook on Crisis Management in the Banking Sector*, Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham 2015.

2. ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- ADAM STANISLAS/ MENA PARRAS FRANCISCO JAVIER, *The European Stability Mechanism through the legal meanderings of Union's constitutionalism: Comment on Pringle*, *European Law Review* (38) 2013, σελ. 848- 865.
- ADAMSKI DARIUS, *National Power Games and Structural Failures in the European Macroeconomic Governance*, *Common Market Law Review* (49) 2012, σελ. 1319-1364.
- AMTENBRINK FABIAN, *Legal Developments*, *Journal of Common Market Studies* (50) 2012, σελ. 132-136.
- AMTENBRINK FABIAN/ DE HAAN JAKOB, *Economic Governance in the European Union: Fiscal Policy Discipline versus Flexibility*, *Common Market Law Review* (40) 2003, σελ. 1075-1106.
- ARESTIS PHILIP/ SAWYER MALCOM, *The European and Monetary Union: Current and Future Prospects*, The Jerome Levy Economics Institute Working Paper No. 282, Οκτώβριος 1999.
- ATHANASSIOU PHOEBUS, *Of Past Measures and Future Plans for Europe's Exit from the Sovereign Debt Crisis: What is Legally Possible (and What Is Not)*, *European Law Review* (36) 2011, σελ. 558-575.
- BARRETT GAVIN, *Economic and Monetary Union- The Third Stage: An Examination of the Treaty and Non- Treaty Basis of EMU*, Institute of European Affairs, 12 Φεβρουαρίου 1997.

- BARK FELIX/ GILLES ANDRÉ, *Der ESM in der Praxis: Rechtsgrundlagen und Funktionsweise*, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht (10) 2013, σελ. 367-371.
- BIANCO GIUSEPPE, *The New Financial Stability Mechanisms And their (Poor) Consistency With EU Law*, EUI Working Papers RSCAS 2012/44, Φλωρεντία 2012.
- BORGER VERSTERT, *The ESM and the European Court's Predicament in Pringle*, German Law Journal (14) 2013, σελ. 113-139.
- BORGER VERSTERT, *How the Debt Crisis Exposes the Development of Solidarity in the Euro Area*, European Constitutional Law Review (9) 2013, σελ. 7-36.
- BUCHHEIT LEE/ GULATI G. MITU/ TIRADO IGNACIO, *The Problem of Holdout Creditors in Eurozone Sovereign Debt Restructurings*, Παρουσίαση στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, 30 Ιανουαρίου 2013.
- CALLIESS CHRISTIAN, *Der ESM zwischen Luxemburg und Karlsruhe-Die Krise der Währungsunion als Bewährungsprobe der Rechtsgemeinschaft*, Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht (21) 2013, σελ. 97-105.
- CASALE ALESSANDRA/ GIOVANNINI ALESSANDRO/ GROS DANIEL/ IVA PAUL/ NÚÑEZ FERRER JORGE, PEIRCE FABRIZIA, *The Use of EU Instruments for Macro- Financial Stability: Implications for the EU and National Budgets*, CEPS Special Report No. 64, Σεπτέμβριος 2012.
- CHITI EDOARDO/ TEIXEIRA PEDRO GUSTAVO, *The Constitutional Implications of the European Responses to the Financial and Public Debt Crisis*, Common Market Law Review (50) 2013, σελ. 683-708.
- CHRISTOVA ALINA, *The European Stability Mechanism: Progress or Missed Opportunity?*, Baltic Journal of European Studies (2) 2012, σελ. 49-58.
- CRAIG PAUL, *The Stability, Coordination and Governance Treaty: Principle, Politics and Pragmatism*, European Law Review (37) 2012, σελ. 231-248.
- CRAIG PAUL, *Pringle: Legal Reasoning, Text, Purpose and Teleology*, Maastricht Journal (20) 2013, σελ. 3-11.
- CRAIG PAUL, *Pringle and the Nature of Legal Reasoning*, Maastricht Journal (21) 2014, σελ. 205-220.

- DE GREGORIO MERINO ALBERTO, *Legal Developments in the Economic and Monetary Union during the Debt Crisis: The Mechanisms of Financial Assistance*, Common Market Law Review (49) 2012, σελ. 1613-1646.
- DE NES MATTEO, *The ESM and the Principle of Transparency*, Perspectives on Federalism (7) 2015, σελ. 128-141.
- NICOLAS DE SADELER, *The New Architecture of the European Economic Governance: A Leviathan or a Flat- Flooded Colossus?*, Maastricht Law Journal (19) 2012, σελ. 354-382.
- DE WITTE BRUNO, *European Stability Mechanism and Treaty on Stability, Coordination and Governance: Role of the EU Institutions and Consistency with the EU Legal Order*, European Parliament, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, σελ. 78-82.
- DE WITTE BRUNO, *The European Treaty Amendment for the Creation of a Financial Stability Mechanism*, European Policy Analysis (6) 2011, σελ. 1-6.
- EPINEY ASTRID, *Die Rechtsprechung des EuGH im Jahr 2012*, Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht (21) 2013, σελ. 614-621.
- GINTER CARRI, *Constitutionality of the European Stability Mechanism in Estonia: applying proportionality sovereignty*, European Constitutional Law Review (9) 2013, σελ. 335-334.
- GROS DANIEL, *Reforming the Stability Pact*, σε BOONSTRA/ EIJFFINGER/ GROS/ HAFEKER, *Forum: The Stability and Growth Pact in Need of Reform*, Intereconomics (2005), σελ. 4-21.
- GROS DANIEL/ GIOVANNINI ALESSANDRO, *The EFSF as a European Monetary Fund: Does it have enough resources?*, CEPS Commentary, 22 Ιουλίου 2011.
- HENTSCHELMANN KAI, *Der Stabilitäts- und Wachstumspakt als Ordnungsrahmen in Krisenzeiten- Möglichkeiten und Grenzen der Berücksichtigung der Finanzkrise*, Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration, Discussion Paper Nr. 1/10, Αμβούργο 2010.
- HERDEGEN MATTHIAS, *Price Stability and Budgetary Restraints in Economic and Monetary Union: The Law as Guardian of Economic Wisdom*, Common Market Law Review (35) 1998, σελ. 9-32.

- HERRMANN CHRISTOPH, *Die Bewältigung der Euro-Staatsschuldenkrise an den Grenzen des deutschen und europäischen Währungsverfassungsrechts*, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht (23) 2012, σελ. 805-812.
- HERRMANN CHRISTOPH, *Griechische Tragödie -Der währungsverfassungsrechtliche Rahmen für die Rettung, den Austritt oder den Ausschluss von überschuldeten Staaten aus der Eurozone*, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht (21) 2010, σελ. 413-418.
- HILLGRUBER CHRISTIAN, *Verfassungsprozessuale Besonderheiten bei der Entscheidung über die Anträge auf Erlass einer einstweiligen Anordnung zur Verhinderung der Ratifikation des ESM-Vertrags*, JA (45) 2013, σελ. 76-80.
- KAHL WOLFGANG, *Bewältigung der Staatsschuldenkrise unter Kontrolle des BVerfG-ein Lehrstück zur horizontalen und vertikalen Gewaltenteilung*, DVBl (2013), σελ. 197-207.
- KAPP DANIEL, *The Optimal Size of the European Stability Mechanism: A Cost-Benefit Analysis*, De Nederlandsche Bank Working Paper No. 349, 2012.
- KOPF CHRISTIAN, *Restoring Financial Stability in the Euro Area*, CEPS Policy Brief No. 237, 15 Μαρτίου 2011.
- LO SCHIAVO GIANNI, *The Judicial 'Bail Out' of the European Stability Mechanism: Comment on the Pringle Case*, College of Europe Research Paper in Law 09/2013, Brugges 2013.
- LOUIS JEAN- VICTOR, *The No-Bailout Clause and Rescue Packages*, Common Market Law Review (47) 2010, σελ. 971-986.
- MICOSSI STEFANO/ CARMASSI JACOPO/ PEIRCE FABRIZIA, *On the Tasks of the European Stability Mechanism*, CEPS Policy Brief No. 235, Μάρτιος 2011.
- NETTESHEIM MARTIN, *Europarechtskonformität des Europäischen Stabilitätsmechanismus*, NJW (66) 2013, σελ. 14-17.
- NOVAK PETR, *Article 136 TFEU, ESM, Fiscal Stability Treaty: Ratification Requirements and present situation in the Member States*, European Parliament, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 12 Δεκεμβρίου 2013.
- PALMSTORFER RAINER, *To Bail Out or Not to Bail Out? The Current Framework of Financial Assistance for Euro Area Member States measured*

- against the Requirements of EU Primary Law*, European Law Review (37) 2012, σελ. 771-784.
- PALMSTORFER RAINER, *Indirekter Bailout erlaubt, direkter Bailout verboten, Anmerkung zum Urteil des EuGH v. 27.11.2012, Rs. C-370/12*, Europarecht (48) 2013, σελ. 215-224.
 - PEERS STEVE, *Towards a New Form of EU Law?: The Use of EU Institutions outside the EU Legal Framework*, European Constitutional Law Review (9) 2013, σελ. 37-72.
 - POIARES MADURO MIGEL/ DE WITTE BRUNO/ KUMM MATTIAS, *The Euro Crisis and the Democratic Governance of the Euro: Legal and Political of a Fiscal Crisis*, European University Institute Policy Paper 2012/08.
 - POTACS MICHAEL, *Die Europäische Wirtschafts- und Währungsunion und das Solidaritätsprinzip*, Europarecht (48) 2013, σελ. 133-146.
 - REDING VIVIENE, *Η Ευρώπη, το δίκαιο και οι Γερμανοί νομικοί: μια παρέμβαση του Λουξεμβούργου*, ΕΠολΔ (4) 2012, σελ. 545-552.
 - REESTMAN J. H./ EIJSBOUTS W. T., *Watching Karlsruhe/ Karlsruhe watchers*, European Constitutional Law Review (8) 2012, σελ. 367-374.
 - RUFFERT MATTHIAS, *Europarecht und Verfassungsrecht: Verfassungskonformität von ESM-Vertrag und Fiskalpakt, einstweiliger Rechtsschutz*, JuS (11) 2012, σελ. 1050-1053.
 - RUFFERT MATTHIAS, *Europarecht: Unionsrechtskonformität des Europäischen Stabilitätsmechanismus- Beschluss zur Einfügung von Art. 136III AEUV und ESM- Vertrag unionrechtskonform*, JuS (2) 2013, σελ. 278-280.
 - SAVONA PAOLO/ VIVIANI CARLO, *The Impact of the Stability and Growth Pact on Real Economic Growth: Automatic Mechanisms or Policy Discretion?*, Review of Economic Conditions in Italy (56) 2003, σελ. 263-279.
 - SCHMIDT SUSANNE, *A Sense of Déjà vu? The FCC's Preliminary European Stability Mechanism Verdict*, German Law Journal (14) 2013, σελ. 1-19.

- SCHNEIDER KARSTEN, *Yes, But...One More Thing: Karlsruhe's Ruling on the European Stability Mechanism*, German Law Journal (14) 2013, σελ. 53-74.
- SCHORKOPF FRANK, *Startet die Maschinen“-Das ESM-Urteil des BVerfG vom 12.9.2012*, Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht (20) 2012, σελ. 1273-1277.
- SCHWARZ MICHAEL, *A Memorandum of Misunderstanding- The Doomed Road of the European Stability Mechanism and a Possible Way Out: Enhanced Cooperation*, Common Market Law Review (51) 2014, σελ. 389-424.
- SMITS RENÉ, *Some Reflections on Economic Policy*, Legal Issues of Economic Integration (34) 2007, σελ. 5-25.
- SMITS RENÉ, *L' Euro(pe) à l' épreuve*, Cahiers de droit européen (1) 2010, σελ. 7-15.
- TOMKIN JONATHAN, *Contradiction, Circumvention and Conceptual Gymnastics: The Impact of the Adoption of the ESM Treaty on the State of European Democracy*, German Law Journal (14) 2013, σελ. 169-189.
- UERPMANN-WITZACK ROBERT, *Völkerrecht als Ausweichordnung-am Beispiel der Euro-Rettung*, Europarecht-Beiheft (2013), σελ. 49-61.
- VAN MALLEGHEM PIETER- AUGUSTJIN, *Pringle: A Paradigm Shift in the European Union's Monetary Constitution*, German Law Journal (14) 2013, σελ. 141-168.
- VILLAR-BURKE JAVIER, *Developing Europe's financial 'safety net' in a time of crisis*, Revista Administración e Cidadanía (7) 2012, σελ. 1-29.
- VOGEL MAX, *Die europarechtliche Bewertung der Euro- Rettung*, ZSE (10) 2012, σελ. 459-491.
- VOSSKUHLE ANDREAS, *Verfassungsgerichtsbarkeit und europäische Integration*, Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht Beilage (2013), σελ. 27-32.
- VRANES ERICH, *German Constitutional Foundations of, and Limitations to, EU Integration: A Systemic Analysis*, German Law Journal (14) 2013, σελ. 75-112.
- WENDEL MATTHIAS, *Judicial Restraint and the Return to Openness: The Decision of the Germany Federal Constitutional Court on the ESM and the*

Fiscal Treaty of 12 September 2012, German Law Journal (14) 2013, σελ. 21-52.

- WEISS WOLFGANG/ HABERKAMM MARCUS, *Der ESM vor dem EuGH- Widersprüchliche Wertungen in Luxemburg und Karlsruhe?*, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht (10) 2013, σελ. 95-100.

Γ) ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

- www.esm.europa.eu
- curia.europa.eu
- www.bundesverfassungsgericht.de
- www.ecb.europa.eu
- www.beck.de
- www.courts.ie
- www.humanrights.ie
- www.cieel.gr
- www.europarl.europa.eu/brussels/website/media/Basis/Vertraege/Pdf/Maastricht_Urteil_1993.pdf
- www.researchgate.net/publication/228210896
- www.europarl.europa.eu/brussels/website/media/Basis/Vertraege/Pdf/Maastricht_Urteil_1993.pdf
- deps.panteion.gr/images/simieios-eisag-dik-one-20-5-15.pdf
- europa.eu/pol/emu/flipbook/el/files/na7012001elc_002.pdf
- www.sbbe.gr/newsletters/eflashnews/2012_51/Stability.pdf

- www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_4.1.4.pdf
- curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-11/cp120154el.pdf